

Praktisk øving i tannhelseutdanningene i Norge

En sammenligning av ulike studiemodeller

Mari Elken, Trude Røsdal, Siri Aanstad og
Joakim Caspersen

Rapport 12/2015

NIFU

Praktisk øving i tannhelseutdanningene i Norge

En sammenligning av ulike studiemodeller

Mari Elken, Trude Røsdal, Siri Aanstad, og
Joakim Caspersen

Rapport 12/2015

Rapport 12/2015

Utgitt av Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning
Adresse PB 5183 Majorstuen, NO-0302 Oslo. Besøksadresse: Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Prosjektnr. 128207451

Oppdragsgiver Helse- og Omsorgsdepartementet
Adresse Teatergata 9, NO-0030 Oslo

Trykk Link Grafisk

ISBN 978-82-327-0094-3
ISSN 1892-2597 (online)

www.nifu.no

Forord

Ofte antar man at samme studium, kanskje særlig innenfor profesjonsstudiene, utdanner «like» yrkesutøvere uavhengig av utdanningssted. I denne rapporten gjør vi et dypdykk inn i tannhelsefeltet for å se på hvordan forskjeller i organisering av praktisk trening i utdanningene (ekstern veiledet praksis, intern klinikk og ferdighetstrening) både gir utdanninger med svært forskjellige profiler og er basert på at utdanningene skal ha forskjellige profiler.

Rapporten er finansiert av Helse- og omsorgsdepartementet (HOD). Prosjektet har hatt en referansegruppe bestående av Siv Svardal (HOD), Trine Grønn (Universitets- og høgskolerådet), Grete Ottersen Samstad (prosjektleder for Kvalitet i praksis, UHR), Kristin Klock (professor, Institutt for klinisk odontologi, Universitetet i Bergen), Hilde Haugen (høgskolelektor tannteknikk, Høgskolen i Oslo og Akershus), Bente Hansen (Norsk tannpleierforening) og Aril Jul Nilsen (Den norske tannlegeforening). Referansegruppen har hatt to møter og diskutert fremgangsmåte for datainnsamling og prosjektdesign og formål, samt utkast til endelig rapport. Susanne Lehman Sundnes og Per Olaf Aamodt (NIFU) har også deltatt i referansegruppen og har kvalitetssikret rapporten sammen med forskningsleder Nicoline Frølich. Inger Henaug (NIFU) har lest korrektur.

Rapporten er skrevet av Mari Elken, Siri Aanstad, Trude Røsdal og Joakim Caspersen (prosjektleder).

Takk til de over 100 informantene som har stilt opp på intervjuer i forbindelse med rapporten, og til alle som har hjulpet til med praktisk tilrettelegging på studiestedene.

Oslo, 17. april 2015

Sveinung Skule
Direktør

Nicoline Frølich
Forskningsleder

Innhold

Sammendrag	7
1 Innledning	11
1.1 Praktisk trening i utdanning – formål og betingelser.....	12
1.2 Utfordringer knyttet til tannhelseutdanningene.....	14
1.3 Styring og regulering	15
2 Fremgangsmåte og metode	17
3 Teoretiske perspektiver på praktisk trening	20
3.1 Praktisk trening – gjennomføring og organisering.....	20
3.2 Formålet med praktisk trening	21
3.3 Måter å studere forskjeller i utdanningsmodeller på.....	24
3.4 Et læringsteoretisk rammeverk for praktisk trening	25
3.5 Betingelser for læring og overføring.....	27
3.6 Avslutning	28
4 Variasjoner mellom utdanningssteder og utdanninger	29
4.1 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Bergen (UiB)	31
4.2 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Oslo (UiO)	44
4.3 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet (UiT)	53
4.4 Tannpleierutdanningen ved Høgskolen i Hedmark (HiHm)	62
4.5 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Bergen (UiB).....	69
4.6 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Oslo.....	80
4.7 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet	88
4.8 Tannteknikerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA)	95
5 Yrkesroller, kvalitetsforståelser og variasjoner mellom utdanningssteder og utdanninger	103
5.1 Hvilke yrkesroller gjøres tilgjengelige for studentene i den praktiske treningen?	104
5.2 Ulike påvirkninger på kvalitet.....	106
5.3 Vektlegging av ulike aspekter ved kvalitet	109
5.4 Veilederrollen	111
5.5 Organisering	111
5.6 Finansiering	112
5.7 Kvalitetsindikatorer for tannhelseutdanningene	114
5.8 Avslutning	116
Dokumentkilder	119
Referanser	121
Vedlegg	124
Tabelloversikt	130
Figuroversikt	132
Rapporten har også et elektronisk vedlegg med alle læringsutbyttebeskrivelsene, se http://www.nifu.no/files/2015/04/Tannhelse rapport_læringsutbytte_vedlegg.pdf	

Sammendrag

Det har vært lite samlet informasjon om mengden praktisk trening og vurdering av utbytte og kvalitet i de odontologiske fagene. Formålet med studien har vært å øke kunnskapen om hvordan de praktiske elementene i studiet er organisert ved de ulike lærestedene, hvor omfattende de praktiske elementene er, hvordan de praktiske elementene gjennomføres på de ulike lærestedene med hensyn til de læringsmålene som er formulert, og hvordan kvaliteten kan sies å være på de praktiske delene av studiet. I tillegg ønsket departementet å identifisere mulige kvalitetsindikatorer for god praktisk øving under utdanning, og dette innbefatter veiledningskompetansen i praksisfeltet og samarbeidet mellom praksisfeltet og utdanningsinstitusjonene.

Utgangspunktet for dette prosjektet var at Helse- og omsorgsdepartementet ønsket en komparativ studie av de praktiske elementene i de odontologiske utdanningene i Norge, altså tannlege-, tanntekniker- og tannpleierutdanningene i Norge.

Formålet med dette prosjektet har dermed vært å kartlegge hvordan de praktiske elementene i studiene er bygget opp og organisert ved de forskjellige utdanningene og diskutere hvilke implikasjoner dette kan ha for læringsutbyttet. Vi har altså ikke en faktisk måling av læringsutbytte eller andre mer eller mindre objektive kvalitetsmål ved utdanningene å forholde oss til, men forsøker å trekke fram og diskutere mulige styrker og svakheter ved de ulike måtene studiene organiseres på.

For å undersøke problemstillingene har vi gjennomført gruppeintervjuer med over hundre studenter, lærere, administrativt ansatte og interne og eksterne veiledere omkring spørsmål knyttet til deres syn på formål med og kvalitet i utdanningen, lokal struktur, organisering og styring, samarbeid om klinisk undervisning og praksis, opplevd kvalitet og relevans i utdanningen, vurdering og veiledning og utfordringer og forbedringsmuligheter. Det teoretiske rammeverket for undersøkelsen er hentet fra studier av hvordan utdanningen organiseres og gjennomføres med tanke på formålet med utdanningen og studier som dreier seg om individuell overføring av kunnskap fra én undervisningssituasjon til en annen, eller fra én undervisningssituasjon til en senere handlingssituasjon. I presentasjonen av resultatene legges det vekt på å få frem likheter og forskjeller på tvers av utdanninger og læresteder.

Organisering, finansiering og administrasjon av praksisdelen av studiene

Rapporten tegner opp et detaljert bilde av organisering, finansiering og administrasjon av praksisdelen på studiene. Tannlegestudiet ved Universitetet i Tromsø og tannpleierstudiet ved Høgskolen i Hedmark har størst andel ekstern praksis av den totale undervisningen, men det er ulike grunner til den store andelen praksis i de to studiene. Dette kommer også til uttrykk i målsettingene for studiene. Tannlegestudiet i Tromsø ble opprettet både med formål om å sikre rekruttering til landsdelen, men også med en klar vektlegging av helhetlig pasienttilnærming, helhetlig forståelse av helse og offentlig

helsearbeid, forebygging og tverrprofesjonelt samarbeid. Ved Høgskolen i Hedmark har man et klart folkehelseperspektiv, noe som gjennomsyrrer hele avdelingen for helse- og idrettsfag ved Høgskolen i Hedmark. Selve organiseringen med all praksis organisert som ekstern praksis har en praktisk begrunnelse, i og med at utdanningen ikke er en del av et odontologisk fakultet og den tilretteleggingen som følger med dette. Men inspirasjon er også hentet fra sykepleierstudiet ved samme avdeling og tilsvarende utdanninger i Sverige.

Som et annet ytterpunkt finner vi tannlegeutdanningen ved Universitetet i Bergen. Her vektlegges det akademiske ved utdanningen i intervjuene i større grad enn ved de andre studiene, og det legges vekt på at det er en forskningsbasert masterutdanning, noe som stiller strenge krav til både studentinnsats og undervisningskvalitet. Man har her heller ikke en særlig omfattende ekstern, veiledet praksis, men har til gjengjeld mye intern ferdighetstrening og klinikk

Sammenhengen mellom kvaliteten på praksisstudiene og samarbeidet mellom utdanningsinstitusjonene og praksisarenaene

Her er svaret mer komplekst. Utdanningene har forskjellige profiler der ulike aspekter av kvalitet i utdanning vektlegges. I diskusjonen av kvalitet i utdanning kan det skilles mellom fem forskjellige aspekter ved kvalitet. Kvalitet kan forstås som fremragende i en akademisk forstand. Kvalitet kan forstås som konsekvente resultater, der man ser på det som viktigst å sikre like resultater over tid med tanke på uteksaminerte kandidater. Kvalitet kan forstås som formålstjenlighet, der man ser på det som viktigst å oppfylle ferdigdefinerte mål. Kvalitet kan forstås som verdi for pengene, altså at man vektlegger økonomisk effektivitet i produksjon av kandidater. Endelig kan man forstå kvalitet som endring, altså utvikling av studentene gjennom studieløpet med tanke på identitet og profesjonsidentitet.

Avhengig av hvilken forståelse av kvalitet man vektlegger mest har man etablert forskjellige modeller for intern og ekstern praktisk øving på de ulike studiestedene. På sett og vis er det dermed ikke de organisatoriske rammene som påvirker kvalitet, men forståelsen av kvalitet som påvirker de organisatoriske rammene. Innenfor dette handlingsrommet er det selvsagt mulig å ha god og dårlig kvalitet på studiet, men denne kartleggingen har ikke hatt som mål å gjennomføre en evaluering av en slik målopnåelse.

Hva gjør man for å sikre kvaliteten på praksisstudiene?

På alle institusjonene arbeider man selvsagt med å sikre kvaliteten på studiene, og fellesnevneren er at dette skjer gjennom vurdering av studentene, og gjennomføring og opprettholdelse av kvalitetssikringsrutiner, slik de også er pålagt å gjøre blant annet gjennom NOKUTs krav. Det legges mye arbeid i å sørge for et godt utbytte av den praktiske treningen, samtidig som studentene mange steder kan oppleve at deres forventninger til praksisstudiet ikke nødvendigvis innfris. Samtidig understrekes det fra undervisningspersonalet at slike «brudd» i forventninger ikke alltid må forstås som dårlig kvalitet, det vesentlige er hva slags systemer man har for å følge opp erfaringene i etterkant. En stor utfordring for alle utdanningene er å sikre kontrollen med innholdet i den eksterne veilede praksisen, og kompetansen til veilederne i praksis.

Hvordan vurderer studenter, undervisere, veiledere og arbeidsgivere kvaliteten på praksisstudiene, underveis og ved avsluttet utdanning?

Det er viktig å se kravene til veileder opp mot hva som forstås som formålet med praksis. *Veileder som «lærer»* er noe som forekommer mest ved studiestedene med mye ekstern praksis der veilederen også i stor grad har ansvar for å utvikle studentenes kliniske ferdigheter. Her krever veilederrollen også mer pedagogisk kompetanse. For eksempel har HiHm eksterne veiledere med 15 studiepoeng veilederkurs, og det diskuteres også om man skal tilby ytterligere kompetanseheving. For veiledere som underviser, er det viktig at det finnes tydelige mål for praksis som beskriver i detalj hva studentene skal vite og kunne, og at man sikrer «kalibrering», altså lik forståelse av standarder, mellom veilederne.

Veileder som mentor er relevant ved studiesteder der studentenes ferdigheter i større grad utvikles internt ved institusjonen og ekstern praksis fungerer mer som et innblikk «i den virkelige verden». Her er ikke veilederens rolle like viktig når det gjelder selve utviklingen av kliniske ferdigheter, og av den grunn er den pedagogiske kompetansen mindre viktig. I stedet er det den *faglige* kompetansen som framheves, man fungerer som en mentor for studenten. At det finnes variasjon mellom eksterne veiledere her, er ikke nødvendigvis et problem.

Kvalitetsindikatorer

Som det fremkommer er det store variasjoner i organisering og utforming av studiet ved de forskjellige studiestedene. Dette gjør det også vanskelig å peke på generelle kvalitetsindikatorer som gjelder for alle studiene i alle situasjonene. For å kunne formulere kvalitetsindikatorer for utdanningene må man ha et relativt klart bilde av hvilket formål utdanningen skal ha, og hva som kjennetegner høy måloppnåelse på formålet. Kvalitetsindikatorerne må være tydelig koblet til utdanningenes formål, og må ha avledede definisjoner av måloppnåelse.

Med dette som bakgrunn peker de foreslåtte kvalitetsindikatorerne heller mot betingelser som må være til stede for at utdanningene skal nå sine egne mål. Det skilles mellom kvalitetsindikatorer for intern og ekstern praktisk øving. Områdene som pekes på som sentrale er klargjøring av studiets mål for alle parter, der de praktiske elementene har en begrunnet plass. Det må stilles krav til veilederrollen, men kravene må sees i forhold til hvilken funksjon veilederrollen kan sies å ha ved de enkelte utdanningene. Det må videre være organiserte systemer for hvordan studenter skal lære av og sammen med andre yrkesgrupper i studiet, særlig med vekt på de andre tannhelseprofesjonene. Det må være etablerte systemer som sørger for at eksterne praksisplasser har tilstrekkelig variasjon i pasientinntak og tilstrekkelig veilederkompetanse, slik at studentene kan nå sine mål for den eksterne praktiske undervisningen. Det må også være transparente systemer for dekning av utgifter knyttet til ekstern praksis, minimum til materialbruk.

I og med at indikatorerne må sees mer som generelle betingelser enn direkte målbare dimensjoner, må de tilpasses og utprøves i den enkelte utdanning for å kunne brukes som et kriteriesett i kvalitetsvurderingen.

1 Innledning

Det finnes etter hvert en rekke studier av ekstern, veiledet praksis i helse- og sosialfagene i Norge, men få som tar for seg alle typer praktiske undervisningsmåter, altså ekstern, veiledet praksis, intern klinikk og ferdighetstrening. I tillegg er studiene ofte rettet mot mange forskjellige utdanninger med forskjellige arbeidsfelt, i stedet for å være rettet mot et enkelt felt slik tannhelsefeltet er (se for eksempel Hatlevik, 2012; Hatlevik, Caspersen, Vindegg, & Smeby, 2011). Utgangspunktet for dette prosjektet er at Helse- og omsorgsdepartementet ønsket en komparativ studie av det vi har valgt å kalle de praktiske elementene i de odontologiske utdanningene i Norge, altså tannlege-, tanntekniker- og tannpleierutdanningene i Norge.

Formålet med studien har vært å øke kunnskapen om hvordan de praktiske elementene i studiet er organisert ved de ulike lærestedene, hvor omfattende de praktiske elementene er, hvordan de praktiske elementene gjennomføres på de ulike lærestedene med hensyn til de læringsmålene som er formulert, og hvordan kvaliteten kan sies å være på de praktiske delene av studiet. I tillegg ønsket departementet å identifisere mulige kvalitetsindikatorer for god praktisk øving under utdanning, og dette innbefatter veiledningskompetansen i praksisfeltet og samarbeidet mellom praksisfeltet og utdanningsinstitusjonene.

Det har vært samlet lite informasjon om mengden praktisk trening og vurdering av utbytte og kvalitet i de odontologiske fagene. Går man til NOKUTs studiebarometer¹ og informasjonen som er samlet i Database for høyere utdanning (DBH)², er det opplyst at andelen ekstern praksis ved tannlegeutdanningen i Tromsø er 13 prosent, i Bergen 50 prosent og i Oslo 3 prosent. Ved tannpleierutdanningen i Hedmark oppgis den til å være 22 prosent, i Oslo 8 prosent, i Tromsø 13 prosent og ved Universitetet i Bergen finnes det ikke tilgjengelige tall. Ved tannteknikerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus er det oppgitt å være 16 prosent praksis. Disse tallene er som vist mangelfulle, og som det vil fremgå, er de også unøyaktige. I tillegg er de basert utelukkende på ekstern, veiledet praksis og er dermed ikke rettet mot alle former for praktisk trening. Unøyaktighetene, lav svarprosent ved enkelte studiesteder samt lavt antall studenter fører også til at annen informasjon omkring praktisk trening og læringsutbytte for de odontologiske fagene i NOKUTs studiebarometer er lite tilgjengelig som verktøy for å skaffe mer kunnskap om den praktiske øvingen i de odontologiske fagene.

For å klargjøre mål og gjennomføring av ekstern praksis i de odontologiske utdanningene har det også vært utarbeidet en revidert nasjonal plan for praksisstudier i odontologiske fag («Praksisfeltet som en felles arena for utdanningsprogram i odontologiske fag», 2013), som altså er rettet mot ekstern veiledet praksis. Den reviderte planen er basert på det vi kan kalle formålsnivået, ikke den faktiske

¹ www.studiebarometeret.no (lest 16.03.2015)

² http://dbh.nsd.uib.no/dbhvev/kurs/kurs_praksis_rapport.cfm?dep_id=1&arstall=2014&finmodkode=x&niva=x&studkode=x&sti_valgt=studkode%219%21instkode%219%21progkode&sti_hele=insttype%219%21instkode%219%21progkode&sti=insttype%219%21instkode%219%21progkode&instkode=x&valgt_sti=&nullvalue=-&viskode=0&brukersort=to&insttype=x&fylkenr=x&kommunenr=x&postnr=x&progkode=x (lest 16.03.2015)

gjennomføringen av praksis ved studiestedene, og inkluderer heller ikke tannteknikerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus.

Det eksisterer altså et behov for en bedre oversikt over hvordan praktisk trening faktisk gjennomføres ved de enkelte studiestedene. Dette vil kunne være med på å videreutvikle studiene og sørge for best mulig utbytte for studentene og kvalitet på studiene. Formålet med dette prosjektet har dermed vært å kartlegge hvordan de praktiske elementene i studiene er bygget opp og organisert ved de forskjellige utdanningene og diskutere hvilke implikasjoner dette kan ha for læringsutbyttet. Vi har altså ikke en faktisk måling av læringsutbytte eller andre mer eller mindre objektive kvalitetsmål ved utdanningene å forholde oss til, men forsøker å trekke fram og diskutere mulige styrker og svakheter ved de ulike måtene studiene organiseres på. Problemstillingene for prosjektet har vært følgende:

1. Hvordan er den praktiske delen av studiene organisert, finansiert og administrert ved de forskjellige institusjonene?
2. Hvordan påvirkes omfanget av og kvaliteten på de aktuelle studentgruppens praktiske studier av hvordan samarbeidet mellom de aktuelle utdanningsinstitusjonene og praksisarenaene er organisert, finansiert og administrert?
3. Hva gjør man for å sikre kvaliteten på de praktiske studiene?
4. Hvordan vurderer studenter, undervisere, veiledere og arbeidsgivere kvaliteten på de praktiske studiene, underveis og ved avsluttet utdanning?
5. Hvordan varierer de ovenstående spørsmålene etter lærested?
6. Hvilke mulige kvalitetsindikatorer kan man trekke ut av svarene på spørsmål 1-5?

For NIFU føyer en studie av praktisk trening i tannhelseutdanningene seg inn i en lang rekke studier av profesjonsutdanninger generelt og også praksisstudier spesielt (se for eksempel Arnesen, 2002, 2012; Arnesen & Næss, 2000; Caspersen, 2011; Caspersen & Kårstein, 2013; Caspersen, Wiborg, & Lødding, 2011; Kårstein & Aamodt, 2012; Kårstein & Caspersen, 2014; Vabø & Sweetman, 2011). Tannhelsefeltet har mange av de generelle utfordringene med tanke på kvalitet, kapasitet og relevans som man finner i flere helse- og sosialfaglige utdanninger. Samtidig har feltet en rekke særegne utfordringer knyttet til utdanningsorganisering, regional variasjon, forholdet mellom privat og offentlig sektor og utdanningsansvar. Nye utdanningstilbud har blitt etablert med til dels svært spesifikke formål, og dette har også gitt stor variasjon i hvordan praktisk trening tilrettelegges og gjennomføres ved de ulike studiestedene. I tillegg er det utfordringer forbundet med at feltet består av tett koblede profesjoner av til dels svært ulik art. Til sammen gjør dette at tannhelsefeltet kan forstås som et avgrenset og svært interessant case, der kjente utfordringer ved praktisk trening og yrkesrettede, høyere utdanninger tydelig løftes frem. Det at feltet fremstår som såpass klart avgrenset og definert, gjør også at spørsmålene blir håndterbare for et forsknings- og evalueringssoppdrag. De generelle og spesifikke utfordringene diskuteres kort i senere avsnitt, etter en diskusjon av generelle utfordringer knyttet til praktisk trening og læring.

1.1 Praktisk trening i utdanning – formål og betingelser

Thune (2011) kartla hvilke faktorer som har betydning for å lykkes i samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv og skiller mellom kontekstuelle, prosessuelle og organisatoriske faktorer. Vabø og Sweetman (2011) finner også en fjerde kategori av faktorer, de fagspesifikke, som har betydning for å lykkes med bruk av praktisk trening i høyere utdanning. Fagenes kunnskapstype og profil har betydning for hvorvidt samarbeid er naturlig, det vil si at faget forvalter en type kunnskap; problemstillinger, teorier og metoder av relevans for bestemte deler av arbeidslivet, slik at samarbeidet kan fungere innenfor en felles målforståelse. At fagpersonalet har opparbeidet seg relevante kontakter og nettverk til arbeidsliv over tid, og på en slik måte at det eksisterer tillit mellom lærested og yrkesfelt, er også viktig for å utvikle gode samarbeidsrelasjoner. Man har også ulik dynamikk på feltet når praksisen rettes mot store offentlige institusjoner, og når dette skjer i samarbeid med privat sektor. Dette er alle relevante perspektiver for å forstå samspillet mellom tannlege-, tannpleier- og tannteknikerutdanningene og det mangslungne praksisfeltet de skal samarbeide med.

Praktisk trening i utdanning kan ha mange betydninger (Caspersen, Wiborg og Lødding, 2011). Én definisjon er «planmessig opplæring som foregår i autentiske yrkessituasjoner under veiledning av person med relevant yrkesutdanning og yrkespraksis» (Brandt, 2005, side 11). Nøkkelordene er at selv om praktisk opplæring skjer i en autentisk situasjon, forholder aktørene seg til en spesifikk plan for opplæring med definerte mål, og studenten har også veiledning av noen fra praksisfeltet. Dette betyr at studiene i stor grad kombinerer et mer strukturert perspektiv på læringsprosess med autentiske yrkessituasjoner som kan være ustrukturerte og uforutsigbare.

Ekstern, veiledet praksis i utdanningene er dermed kun en av mange mulige former for samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv (Rambøll, 2007), men representerer en type samarbeid som er svært viktig for partene. Ekstern, veiledet praksis er også bare én av flere mulige former for praktisk opplæring i utdanning, i tillegg til for eksempel praktisk ferdighetstrening og studentklinikk.

Praksisarenaene og utdanningene kan ha svært ulike syn på hvilket formål praktisk trening skal ha, og hva kvalitet i praktisk trening innebærer. Som mange yrkesrettede utdanninger er tannlege-, tannpleier- og tannteknikerutdanningene kjennetegnet av en kobling mellom det yrkesrettede og nytteorienterte på den ene siden, og det å ivareta og utvikle akademisk kunnskap og tradisjoner på den andre.

På bakgrunn av disse forskjellige perspektivene er det allerede visse tegn til endring i organiseringen av praksisdelen av utdanningene i helse- og sosialfagene generelt, og dette har også betydning for tannhelsefeltet. Blant annet er dette noe av bakgrunnen for forslaget om innføring av såkalt tverrprofesjonell samarbeidslæring i praksis i den siste stortingsmeldingen om utdanningene i helse- og sosialfag, som også berører tannhelseutdanningene (Kunnskapsdepartementet, 2012). Dette understrekes også i nasjonal plan for praksisstudier i odontologiske fag. Et annet aspekt er kommet til gjennom innføring av Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk i Norge (NKR), som betyr at utdanningene i Norge nå må beskrives i form av læringsutbyttebeskrivelser. Dette ble introdusert som følge av EUs kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (EQF) i utdanningene, og kan generelt også sees som et forsøk på å gjøre utdanningene mer relevante sett opp mot arbeidslivets behov. I tillegg betyr dette at man setter fokus på at læringsutbytte kan oppnås på ulike læringsarenaer og gjennom ulike prosesser. Oppmerksomheten rettes bort fra input-relaterte faktorer og over til læringsutbytte (output). Det defineres hva studenten vet og kan etter endt utdanning i form av kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse.

Dette innebærer at man må kunne sikre at alle studentene ender opp med kunnskap, ferdigheter og kompetanse som er definert i studiets læringsutbyttebeskrivelser, til tross for at undervisning foregår på ulike måter, med ulikt omfang og organisering av praktisk trening. Dette innebærer også at for å kartlegge hvordan praktisk trening organiseres, er det ikke tilstrekkelig kun å fokusere på faktorer som for eksempel antall timer eller veiledernes kvalifikasjoner. Selv om dette er viktige variabler for å kartlegge strukturen på den praktiske treningen, betyr fokus på læringsutbytte at man også ser på hvordan studentene følges opp og hvordan man aktivt jobber med læring for å sikre at studentene ender opp med de læringsutbyttebeskrivelsene som finnes i programplanene. Læringsutbytte er dermed tett knyttet til betingelser for læring i praktisk trening. Dette diskuteres på generelt nivå i neste kapittel, for å tydeliggjøre den teoretiske bakgrunnen til studien.

En ytterligere ramme for utdanningens organisering, i alle fall for tannlegeutdanningen, kan man finne i det såkalte yrkeskvalifikasjonsdirektivet³, der det fastsettes at omfanget av tannlegeutdanningen skal være på minst 5000 timer og dette inkluderer både teoretisk og praktisk undervisning. I dette ligger også føringer på tannlegeutdanningenes innhold i form av tema og fag som skal dekkes. Formålet med yrkeskvalifikasjonsdirektivet er at utdanningene skal harmoniseres og at man dermed kan sikre flyt av arbeidskraft mellom EU- og EØS-land. På nasjonalt nivå innebærer dette at det ligger føringer på

³ Direktiv 2005/36/EF om godkjenning av yrkeskvalifikasjoner er en del av EØS-avtalen. Direktivet trådte i kraft i EØS-området 1. juli 2009. Direktivet ble revidert i 2013 (Direktiv 2013/55/EU). Se <https://www.regjeringen.no/nb/dokumenter/modernisering-av-yrkeskvalifikasjonsdire/id651668/> og <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:354:0132:0170:en:PDFm> for mer informasjon.

innholdet i utdanningene, selv om man ikke har rammeplaner, og dette er med på å definere handlingsrommet som utdanningene opererer innenfor.

1.2 utfordringer knyttet til tannhelseutdanningene

Det finnes en rekke nasjonale utfordringer knyttet til tannhelsefeltet, og disse har også betydning for tannhelseutdanningene. Dingsørutvalget (NOU 2005: 11) pekte på fem generelle utfordringer for tannhelsetjenesten, der fire har direkte innvirkning på praktisk trening i utdanningen:

Det har vært et **regionalt fordelingsproblem** ved at man manglet tannleger i deler av landet. Dette hadde innvirkning på tilgangen til praksisplasser ved de forskjellige utdanningene, kanskje særlig utenfor Oslo og Bergen, og var også knyttet til opprettingen av studiene i Tromsø og på Elverum. Samtidig er det også en utfordring knyttet til press på praksisplasser nær de største utdanningsinstitusjonene. For tannteknikerutdanningen er det i tillegg en utfordring å benytte hele landet som praksisplass, da dette er en nasjonal utdanning.

Det må være en **bedre og effektiv arbeidsdeling** mellom profesjonene i tannhelsetjenestene. Dette innebærer også at samarbeid og arbeidsdeling mellom gruppene må være et tema i praksisdelen av utdanningene. Dette er et viktig tema for alle helse- og sosialfag og diskuteres i «Utdanning for velferd» (Meld. St. 13, 2011-2012), under tittelen Tverrprofesjonell samarbeidslæring, og det pekes også spesielt på at oppgaveglidning mellom tannleger og tannpleiere er nødvendig for å sikre kvalitet og kapasitet på tannhelsefeltet. **Oppgaveglidning** er et sentralt utviklingstrekk i hele helsesektoren. Lekve, Olsen og Fevolden (2013) påpekte at helsemyndigheter både nasjonalt og internasjonalt har oppmerksomheten rettet mot å forbedre og effektivisere pasientbehandlingen gjennom økt oppgaveglidning og har vist at oppgaveglidning mellom radiologer og radiografer har bidratt til å løse opp flaskehalsen innen norsk bildediagnostikk. Oppgaveglidning er også sentralt innenfor tannhelsetjenesten. Meld. St. 13 (2011–2012) peker på at tannpleiere allerede har tatt over oppgaver som tannleger tidligere utførte og at disse nye måtene å organisere tannhelsetjenesten på vil tilta i fremtiden og bidra til fleksibilitet og bedre utnyttelse av samlede ressurser. Det kan også spekuleres på om oppgaveglidningen kan gå motsatt vei, altså at tannleger overtar tannpleieroppgaver. Fra fagforeningshold uttrykkes det at overkapasitet av tannleger kan føre til at tannleger overtar oppgaver som tannpleiere vanligvis utfører. I et slikt perspektiv er det viktig at utdanning og praksis reflekterer endrede krav til fremtidens yrkesutøvelse.

Det er en utfordring å bedre **samarbeidet mellom offentlig og privat sektor**. For praksisdelen er utfordringen å få til et godt samarbeid med privat sektor, som sysselsetter svært mange tannpleiere, tannleger og tannteknikere.

Det er en utfordring å få til en mer **offensiv og bevisst satsing på helsefremmende og forebyggende arbeid**. Dette gir også utfordringer til innholdet i praksis og mulighetene til å knytte utdanningen på høgskolen/universitetet til praksisdelen av utdanningen.

Siden Dingsørutvalget har store endringer skjedd, blant annet har studiestedene i Tromsø og på Elverum blitt etablert som viktige utdanningsinstitusjoner i tannhelsefeltet, og regionale behov dreier seg mer om mangel på spesialister enn generell mangel på kompetanse (Widström, Nordengen, & Olsen, 2010). Rørstad, Gunnes og Wiig (2014) beskriver også andre utfordringer for tannhelsefeltet, og viser at selv om 1450 tannleger ble uteksaminert fra norske læresteder i perioden 2001 til 2013, hvor litt over halvparten fra Universitetet i Oslo, 40 prosent fra Universitetet i Bergen. Universitetet i Tromsø uteksaminerte sine første tannleger i 2009, og i 2013 ble nesten like mange tannleger uteksaminert fra Universitetet i Tromsø som fra Universitetet i Bergen, så var det kun 63, eller fire prosent, som var tilsatt i universitets- og høgskolesektoren eller instituttsektoren i 2013. Tannhelsefag var dermed den disiplinen innenfor medisin og helsefag som hadde den laveste andelen kandidater som gikk inn i forskning, og dermed den høyeste andelen som gikk ut i praktisk profesjonsarbeid.

Til sammen er dette eksempler på det Vabø og Sweetman (2011) kalte fagspesifikke utfordringer i kontakten mellom utdanning og arbeidsliv, slik vi også nevnte innledningsvis. Det finnes også andre utfordringer enn det som er nevnt av Dingsørutvalget, som vi antar vil være av stor betydning:

Lokalisering og regionalisering. Som nevnt innledningsvis har regional tilgang på tannhelsetjenester vært et viktig tema i diskusjonen om tannhelse i Norge, og dette var også noe av bakgrunnen for opprettelsen av utdanningene i Tromsø. Høgskolen i Tromsø fikk toårig tannpleierutdanning i 1994, treårig utdanning i 2007, og i 2009 ble denne en del av Institutt for klinisk odontologi ved Det helsevitenskapelige fakultet ved Universitetet i Tromsø ved sammenslåingen av høgskolen og universitetet. Tannlegeutdanningen ved UiT tok opp første kull med studenter i 2004. Tannpleierutdanningen på Elverum, Høgskolen i Hedmark, tok opp første kull med studenter i 2009. Utdanningene skiller seg fra hverandre både i størrelse og gjennomføring av praksis, og lokaliseringen må antas også å by på svært forskjellige utfordringer for gjennomføring av praksis. Dette er også beskrevet i den reviderte nasjonale planen for praksis i odontologi. For eksempel har tannlegestudiet i Tromsø betydelig større bruk av eksterne klinikker enn de andre lærestedene og har avtaler med tannklinikker i Den offentlige tannhelsetjenesten (DOT) som fungerer som universitetstannklinikker. Disse er fordelt rundt i hele landet, men flest ligger i Nord-Norge. Klinikken deles av tannleger og tannpleiere. Ved tannpleierstudiet i Hedmark (Elverum) er all ekstern praksis i Den offentlige tannhelsetjenesten, mens i Oslo foregår praksis for tannpleiere i forskjellige sektorer, selv om hovedvekten ligger på Den offentlige tannhelsetjenesten. Tannteknikerutdanningen har praksis i privat sektor over hele landet. Slike forskjeller er beskrevet nærmere i kapittel 4, der alle studienes organisering av praktisk trening går gjennom i detalj.

Profesjon og utdanning. Tannpleierutdanningen ble opprettet i 1925, først som en ettårig utdanning, og den har vært en treårig bachelorutdanning siden 2003. Av den grunn kan tannpleie sies å være i en prosess mot å styrke sin stilling som en profesjon, på samme måte som for eksempel sykepleie og andre velferdsyrker har bygget opp profesjonen gjennom ekspansjon i utdanningssystemet (Terum & Smeby, 2014). Odontologi har samtidig alltid vært en del av de tradisjonelle profesjonene som tilbys ved universitetene, med tydelig profesjonsprofil og status. Med hensyn til sammenlignbare helseprofesjoner ser man her imidlertid ikke et tydelig skille mellom universitet og høgskole, da tannpleierutdanningene tilbys ved de tre gamle universitetene i Norge, og tannpleierutdanningen er heller ikke styrt av nasjonale rammeplaner som mange andre helseprofesjonsutdanninger som i hovedsak tilbys ved høgskoler. Dette skaper en ganske annerledes profesjonsdynamikk mellom disse to ulike utdanningene enn man for eksempel ville finne mellom medisin og sykepleie, som er kjent for å ha diskusjoner om profesjonspraksis og autonomi (Abbott & Meerabeau, 1998) og synet på utdanning som grunnlag for profesjonenes status (Caspersen, 2012). Samtidig kan man allikevel anta at denne profesjonsdynamikken, spesielt med hensyn til profesjonsutøverenes autonomi, vil ha innflytelse på hvordan spesielt praksisdelen utføres.

1.3 Styling og regulering

At det finnes få fellesinstanser som koordinerer samarbeidet mellom utdanninger og praksissteder, er et generelt problem innenfor helseutdanningene. Dette medfører at institusjonene/studieprogrammene må lage egne avtaler, ofte med én og én aktør i praksisfeltet. Dette arbeidet beskrives generelt som meget ressurskrevende, fordi man forholder seg til forskjellige ansvarlinjer og forskjellig organisering.

For Den offentlige tannhelsetjenesten er deltagelsen i ekstern veiledet praksis styrt av Tannhelsetjenesteloven. Her heter det, § 6-1, at «Enhver fylkeskommune *plikter å medvirke* til undervisning og praktisk opplæring av tannhelsepersonell, herunder også videre- og etterutdanninge.». Denne formuleringen, som altså legger et samarbeidsansvar på fylkeskommunene, er den samme som i Kommunehelsetjenesteloven. Denne anses av mange som svak sammenlignet med formuleringen for spesialisthelsetjenesten. For spesialisthelsetjenesten heter det, § 3-5, at organisasjonene «*skal sørge for* at behovet for undervisning og opplæring av helsefaglige elever, lærlinger, studenter, turnuskandidater og spesialister dekkes innen helseregionen».

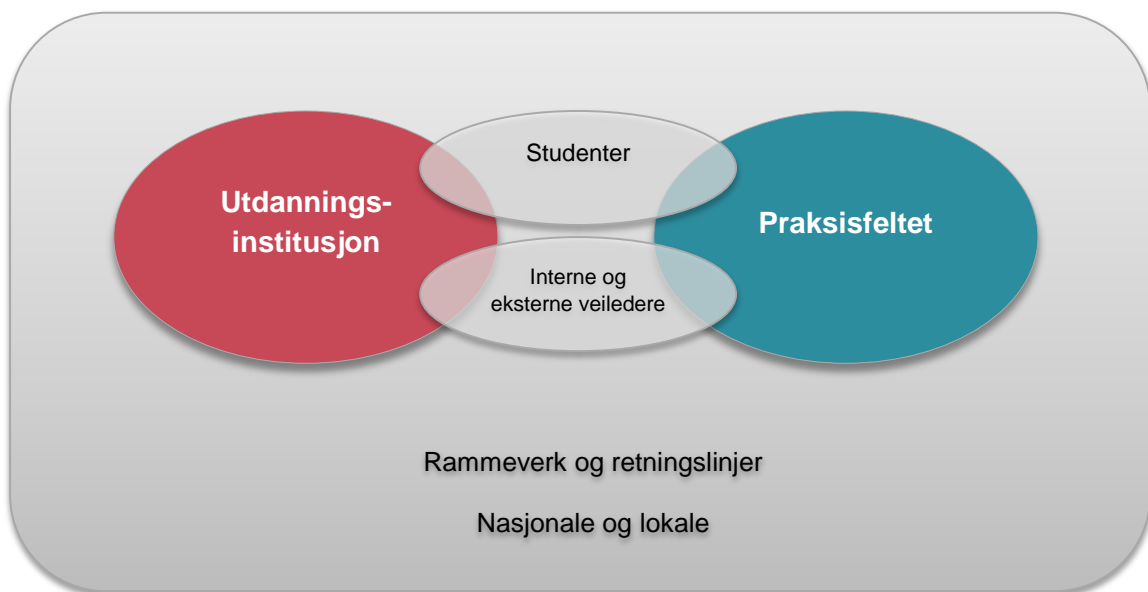
En undersøkelse av ekstern, veiledet praksis i andre helse- og sosialfagutdanninger, både i kommune- og spesialisthelsetjenesten, viste at veilederne så utdanning som en viktig del av jobben uavhengig av lovformulering, da rekruttering også er en viktig del av å ta imot studenter i praksis (Caspersen & Kårstein, 2013). Tilsvarende erfaring trekkes også frem i revidert nasjonal plan for praksis i

tannhelseutdanningene. Det er likevel viktig å undersøke hvilke lokale erfaringer man har i samarbeidet om praksis, da ulike områder antas å ha sine særegne utfordringer.

Siden verken tannlege-, tannpleier- eller tannteknikerutdanningene har rammeplan på nasjonalt nivå, betyr dette at studiestedene har en større frihet til å bestemme over omfanget og innholdet i studieplanen. Samtidig vil et kvalifikasjonsrammeverk på nasjonalt nivå (NKR) bety at læringsutbytte for både tannlege- og tannpleierutdanningene må sikres på et spesifikt definert nivå som er sammenlignbart med andre bachelor- og masterutdanninger, noe som kan ha en viss standardiserende effekt. I den reviderte nasjonale planen for tannhelseutdanningene understrekes det også at de ulike lærestedene har formulert ulike delmålsettinger, profiler og omfang for praksisstudiene, og at hvert lærested har spesifikke læringsmål for praksisstudiet. For bedre å kunne forstå organiseringen og utbyttet av praksisstudiene ved hvert enkelt studiested, er det viktig først å kartlegge de ulike organiseringene mer detaljert, ut over det som fremkommer i revidert nasjonal plan for praksisstudier. Fremgangsmåten for dette presenteres nærmere i kapittel 2.

2 Fremgangsmåte og metode

Helse- og omsorgsdepartementet ønsket en komparativ studie av praksis i tannlege- og tannpleierutdanningene i Norge. Formålet med studien har som beskrevet i kapittel 1 vært å øke kunnskapen om praksisdelen organisering ved de ulike lærestedene, omfanget av praksisdelen og hvordan praksisdelen gjennomføres på de ulike lærestedene med hensyn til de læringsmålene som er formulert. Med utgangspunkt i det empiriske arbeidet skulle det også formuleres kvalitetsindikatorer for praksis i tannhelseutdanningene.

Figur 1. Informantgrupper, datakilder og ulike felt i studiet

Vi har ønsket å fremskaffe et så rikt materiale som mulig angående opplevelse av kvalitet, omfang og organisering av praksis ved de ulike studiestedene, og blant annet derfor anså vi en kvalitativ forskningsdesign som mest hensiktsmessig. Videre ville en mer kvantitativ tilnærming stilt strengere krav til størrelsen på utvalget enn hva som har vært realistisk å fremskaffe for denne studien, og ville ikke nødvendigvis gitt mer informasjon enn det man kunne få tak i gjennom andre tilgjengelige kilder (for eksempel NOKUTs studiebarometer for studentenes del). Med dette som bakgrunn la vi opp til en todelt design for den primære datainnsamlingen: en avgrenset dokumentgjennomgang i tillegg til kvalitative forskningsintervju.

En kvalitativ forskningsdesign ble også ansett som mest hensiktsmessig fordi formålet med studiet var å fremskaffe et så rikt materiale som mulig om opplevelse av kvalitet, omfang og organisering, fra nøkkelpersoner tilknyttet praksisstudiene innen de aktuelle tjenesteområdene, og også med tanke på å følge opp betingelsene for god læring i samspillet mellom praktiske og teoretiske studier (dette diskuteres nærmere i neste kapittel). I tillegg vil de spesifikke utfordringene knyttet til tannhelse være vesentlige å fange opp. En kvalitativ tilnærming er mer åpen og vil gi muligheter til å identifisere aspekter ved disse problemstillingene som har sitt opphav i respondentenes oppfatning. Dette lar seg vanskelig identifisere på forhånd og må derfor undersøkes med metoder som gir rom for fleksibilitet og oppfølging.

Del 1 av datainnsamlingen besto av en avgrenset gjennomgang av dokumenter som beskriver prosedyrer og regulerer praksis i de ulike utdanningene. Dette har i hovedsak vært studieplaner og andre relevante dokumenter som gjelder praksis, og som NIFU har fått tilsendt fra det enkelte studiested og den enkelte utdanning. Det vil si at i våre casestudier har vi først gitt en *beskrivelse* av organiseringen av praksis ved de ulike utdanningene. Det er viktig å presisere at disse beskrivelsene er basert på den enkelte utdanningens egne dokumenter.

Del 2 av datainnsamlingen besto av kvalitative forskningsintervjuer. Vi ønsket i utgangspunktet å intervju ulike aktører bl.a. med nøkkelkompetanse innenfor utdanningens oppbygning og praksisorganisering, med erfaring som student i praksis og aktører som er sentralt plassert i de ulike praksisarenaer. Det ble bestemt at vi skulle forsøke å få kontakt med 1) praksiskoordinator og andre relevante ledere/ansatte i studieadministrasjonen ved den enkelte utdanningen, 2) faglig ansatte/veiledere og lærere ved den enkelte utdanningen samt 3) studenter ved den enkelte utdanningen som var ferdige med ekstern praksis. I tillegg ønsket vi å intervju 2 representanter for de eksterne praksisveilederne for hver enkelt utdanning. Disse representerer også utdanningenes yrkesfelt og er således en viktig stemme når det gjelder å vurdere kompetansen til nyutdannede i et avtagerperspektiv.

I presentasjonen av casestudiene av de enkelte studieprogrammene ble informasjonen i del 2 og del 1 av studiet i stor grad sammenslått. Det vil si at dokumentanalysene ble supplert med informasjon og presiseringer av informasjon som kom fram i intervjuene. Studiestedene fikk også mulighet for å gjøre en faktasjekk på beskrivelsene av sitt eget studieopplegg, ved at de fikk oversendt en beskrivelse av eget opplegg med en frist for å komme med tilbakemeldinger. Dette ble gjort for å sikre en så korrekt presentasjon som mulig av hvordan de praktiske elementene i utdanningen er organisert.

I kapittel 4 presenteres casestudiene todelt: først er den formelle organiseringen beskrevet, for så å følges opp av det vi har kalt «perspektiver på praksis» fra alle informantgruppene vi har intervjuet.

Valg av respondenter for alle kvalitative intervjuer ble gjort med tanke på at de skulle være sentralt plassert i særlig viktige praksisarenaer (se figur 1), ha nøkkelkompetanse i studienes oppbygning og praksisorganisering eller ha erfaring som student i praksis. Når det gjelder intervjuer med eksterne veiledere, ble det ikke mulig å få til gruppeintervjuer (med unntak av HiHm), og av den grunn er omfanget av eksterne veiledere avgrenset til to respondenter. I tillegg ble kontaktinformasjonen til praksisplassene innhentet gjennom studiestedene, og dette gjorde at det var vanskelig å holde kontroll over utvelgelsen.

Vi har gjennomført ca. 25 gruppeintervjuer og rundt 20 telefonintervjuer med enkeltpersoner. Til sammen har vi snakket med godt over 105 personer med ulik tilknytning til en av tannhelseutdanningene i Norge. Gruppeintervjuene varte i fra 1 ½ time til nærmere 2 timer, mens telefonintervjuene varte fra 30 minutter til bortimot 1 time. Det ble tatt notater, og de fleste av intervjuene er også tatt opp på tape. Med utgangspunkt i formålet med denne studien og de mer spesifikke problemstillingene for prosjektet, ble det utarbeidet intervjuguider (tilpasset de ulike gruppene informanter – se vedlegg). Intervjuene fulgte grovt sett samme mal, der vi hadde følgende hovedpunkter i samtalene:

- Syn på formål og kvalitet
- Lokal struktur, organisering og styring

- Samarbeid om klinisk undervisning og praksis
- Opplevd kvalitet og relevans
- Vurdering og veiledning
- utfordringer og forbedringsmuligheter

Alle intervjuene ble utført som delvis strukturerte intervjuer. Intervjuene er ikke transkribert i sin helhet, og lydopptakene har i hovedsak fungert som en kontrollinstans for forskerne.

Rekrutteringen av intervjuedeltakere startet med at vi kontaktet kontaktpersoner ved studiestedene. Vi informerte om studien, forklarte hvilke grupper vi ønsket å snakke med og ba studieleder om hjelp til å organisere intervjuer med de ulike gruppene, eventuelt skaffe oss kontaktinformasjon, slik at vi kunne organisere intervjuene. Ved alle utdanningene har vi fått uvurderlig hjelp til å få på plass grupper og finne tidspunkter som passet for alle. I tillegg har utdanningene vært behjelpelige med kontaktinformasjon for eksterne veiledere.

Som leser av denne rapporten er det viktig å ta høyde for at denne måten å organisere intervjuer på vil gi et *ikke-representativt* utvalg av informanter eller respondenter. Respondentene våre er valgt ut av lærestedet/utdanningen etter ulike kriterier som *relevans*, men også *tid og anledning*. Dette gjorde at det var noe ulikt *hvem* vi faktisk intervjuet ved de ulike utdanningene. Dette gjør igjen at vi ikke uten videre kan generalisere eller sammenligne informasjon hentet gjennom intervjuene på tvers av utdanningene. Allikevel anser vi at informasjonsinnhenting er bred nok og at informasjonen hentet fra intervjuene er tilstrekkelig til at vi kan identifisere særskilte kjennetegn ved utdanningene som gir et grunnlag for videre drøfting, og videre arbeid med kvalitetsutvikling.

Utviklingen av kvalitetsindikatorer bygger på den innsamlede og analyserte informasjonen i de andre delene av prosjektet. Denne delen av arbeidet tar utgangspunkt i foreslåtte kvalitetsindikatorer i tidligere prosjekter, særlig Caspersen og Kårstein (2013), og Kårstein og Caspersen (2014). Det ble her understreket at listen som ble framlagt i disse rapportene, måtte videreutvikles og arbeides med i senere rapporter, og gyldigheten av indikatorene måtte drøftes også i andre utdanningsgrupper innen helse- og sosialfagområdet. Å videreutvikle og operasjonalisere dette i tannhelsefeltet er derfor en god mulighet til å skape gode kvalitetsindikatorer for god praksis, som både favner det fagspesifikke og det generelle ved praksis. I så måte følger det godt opp intensjonene i Stortingsmelding nr. 13.

3 Teoretiske perspektiver på praktisk trening

Praksis i profesjonsutdanninger kan studeres på forskjellige nivåer. På den ene siden kan man undersøke organisering, og legge vekt på forholdet mellom organisering og formål for studiet. På den andre siden kan man undersøke hvordan den individuelle læringen i praksissituasjonen er organisert og understøttet. I vår undersøkelse av tannhelseutdanningene vil begge perspektiver være relevante. I dette kapitlet vil vi presentere et teoretisk rammeverk for å gjennomføre studier av praksis, som på den ene siden vektlegger organisering og formål, og på den andre individuelle betingelser for læring i praksis.

3.1 Praktisk trening – gjennomføring og organisering

I dette kapitlet vil vi først gå gjennom en del av litteraturen om hvordan man skal forstå formålet med praksis, for deretter å se nærmere på hvordan praksis bygges opp, og hvordan man kan undersøke praksis. Vi forsøker altså å tegne kartet fra en overordnet forståelse til en empirisk fremgangsmåte, men selve den metodiske drøftingen og spesifiseringen vil tas i et eget kapittel. Formålet med kapitlet er å tydeliggjøre hva praksis er, hva formålet er og hvordan det kan undersøkes.

Det vi snakker om som praksis i utdanningene kan i mange tilfeller avgrenses til ekstern praksis for studenter i virksomhet som inngår som en del av studieløpet, der undervisningen er planmessig, autentisk og veiledet av en kyndig person. Slik Caspersen, Lødding og Wiborg (2011) diskuterer, så omtales ofte *praksis*basert i generelle vendinger, som motsatsen til *teori*basert undervisning. Hva man faktisk legger i dette skillet, er mer uklart, og det finnes mange ulike typer diskusjoner om teori og praksis. I tillegg til en generell fagdebatt om læring finnes det en debatt som handler om statusen til teoretisk og praktisk kunnskap, og en debatt som handler om teoretisk og praktisk læring.

Allerede Dewey (1904) diskuterte hvordan man skulle organisere forholdet mellom tekstbasert undervisning og praktisk trening, og hvordan disse ulike komponentene i et undervisningsløp skulle skrues sammen. I hans «laboratorietilnærming» var det viktig å hanske med en del av de iboende problemene som lå i rendyrkede versjoner av enten skolebasert undervisning eller praksis. En undervisning som utelukkende hviler på praktisk øving, kan fort ende med at feil prinsipper legges til grunn for handlingen – med det resultat at det som fungerer i én type situasjon, ikke vil fungere i en annen lignende, men likevel relevant forskjellig, situasjon. Her er vi inne på et kjernepunkt i diskusjonen om læring, nemlig kunnskapens kontekstavhengighet. Den læringsteoretiske diskusjonen om dette kan enklest oppsummeres ved å gå tilbake til spørsmålet om hva man forstår som læring.

Sfards (1998) skille mellom tilegnelses- og deltagelsesmetaforen for læring kan være et nyttig utgangspunkt. Sfards dikotomi skiller på den ene siden mellom det Bråten (2002) kaller et kognitivt syn på læring, kjennetegnet ved vekt på indre mentale strukturer, og der man forsto menneskelig læring som hendelser som foregikk i indre prosesser i individets psykologi. Torf (1999) hevder at dette er det folk flest forstår som læring – individuell akkumulasjon av kunnskap. Dette står på den andre siden kontrast til

deltagelsesforståelsen av læring, der det legges vekt på at læring ikke skal forstås som en akkumulasjon av kunnskap, men som en identitetsprosess. Bakgrunnen for Sfards artikkel var en lang diskusjon om hvordan man best forstår læring, og spesielt hvilken rolle det sosiale skal spille i læringen. Med ujevne mellomrom har denne debatten dukket opp i det 20. århundret. I deltagerspesspektivet på læring er praksis ikke avgrenset til bestemte perioder, men all læring vil ta form av og foregå i ulike sosiale praksiser. Et tydelig eksempel på dette kan finnes i Wenger (1998), der læring for individer forstås som å delta i og bidra til ulike sosiale praksiser, og der læring også handler om utviklingen av fellesskapet (side 7).

Mer om disse diskusjonene kan leses i for eksempel Bråten (2002), eller oppsummert i Caspersen, Wiborg og Lødding (2011). I denne rapporten skal oppmerksomheten rettes mer mot formålet med praktisk trening i utdanningene, og forholdet mellom organisering av utdanningens praksis og formålet med den.

3.2 Formålet med praktisk trening

Formålet med praksis i undervisningen kan vanskelig løsrives fra formålet med profesjonsutdanningen i seg selv. Grimen (2008) argumenterer for at de fleste profesjonsutdanninger har som mål å skape praktiske synteser. Det innebærer at de enkelte teoretiske elementene i utdanningen ikke nødvendigvis trenger å henge godt sammen, det viktige er at de setter de fremtidige profesjonsutøverne i stand til å utføre arbeidets oppgaver på en god måte. Heggen og Smeby (Heggen & Smeby, 2012; Smeby & Heggen, 2012) er også opptatt av sammenhengen mellom de ulike delene i studiet, og diskuterer begrepet koherens i profesjonsutdanninger, dvs. indre sammenheng, og hvilke betingelser som skal til for å bygge koherens. De bruker blant annet begrepet programkoherens, som dreier seg om hvordan undervisningen, veiledningen og praksisundervisningen medvirker til å skape integrasjon og sammenheng for studentene. Smeby og Heggen viser særlig til Grossman m. fl. (2008) som finner at koherens fremmes gjennom møter mellom de som underviser på høgskolen og praksisveilederne, men at det ikke var en særlig økning i opplevelse av koherens jo mer praksis man hadde i studiet. Hovedkonklusjonen er at det må være en tydelig relasjon mellom kursinnhold og praksis for å gi studentene en klar opplevelse av sammenheng i studiet, det er ikke mengden praksis i seg selv som er viktig. Smeby og Heggen viser også til nyere studier fra sykepleie (Benner & Heggen, 2010) der det konkluderes med at studentene lærer best når lærerne forsøker å integrere klasserom og arbeid. Det må fremmes en sterk kobling mellom læring i klasserommet og klinisk erfaring, og det er her praksis, og de ulike formålene praksis kan ha, spiller en rolle.

Det er flere måter å skille mellom ulike formål med praksis på. Caspersen og Kårstein (2013) skiller mellom kunnskapsformålet, sosialiseringformålet og rekrutteringsformålet i praksis. Kunnskapsformålet handler om hvordan den praktiske treningen skal gi studentene anledning til å knytte kunnskapen de har jobbet med på skolen til det situasjonsbestemte i arbeidsfeltet. Praksisopplæringen har også et sosialiseringformål, der studentene skal bli kjent med hvordan yrkesfeltet er organisert, og hvordan arbeidet gjennomføres rent praktisk. En slik forståelse av utdanning finner man som tidligere nevnt (kapittel 2) i den såkalte profesjonssosiologien, der studier av medisnutdanning på 50- og 60-tallet har vært særlig innflytelsesrike (Becker, Geer, Hughes, & Strauss, 1961; Merton, Reader, & Kendall, 1957) (Becker m. fl. 1961; Merton m. fl. 1957) og har blitt videreført og utviklet i nyere studier (se for eksempel Vågan, 2009). Utdanning forstås i denne tradisjonen ikke bare som tilegnelse av kunnskap som skal anvendes, men også som en introduksjon til de normer og verdier, formelle og uformelle, som legger føringer for arbeidet som en profesjonsutøver. Rekrutteringsformålet med praksis skal heller ikke underslås og handler om at en vesentlig del av praksis dreier seg om at studentene skal skaffe seg fremtidig arbeidsplass i ferier, helger og etter at utdanninga er ferdig, og tilsvarende handler det om at praksisplassene skal skaffe seg arbeidskraft i samme periode. Dette er i alle fall en fremtredende oppfatning blant personalet på praksisplassene (Caspersen & Kårstein, 2013).

En mer utarbeidet tilnærming kan man finne hos Sullivan (2005) og Sullivan og Rosin (2008). Her har de, som en del av Carnegie-Foundation for the Advancement of Teaching sitt arbeid med å fremme profesjonskvalifisering, skilt mellom forskjellige deler av profesjonskvalifiseringsperioden. Disse periodene

kaller de for forskjellige «apprenticeships» - læreperioder- og de skiller mellom «the academic apprenticeship», «the apprenticeship of practice» og «the apprenticeship of identity and purpose», som alle har forskjellige formål i profesjonskvalifiseringen, og sammen skal lære studentene «to think, to perform and to conduct themselves like professionals» (Sullivan, Colby, Wegner, Bond, & Shulman, 2007: 27).

«The academic apprenticeship», som også kalles det intellektuelle eller kognitive, dreier seg om kunnskapen som inngår i en profesjonell kompetanse, og det å lære seg å tenke som en profesjonsutøver. Dette er også den læreperioden som tydeligst foregår ved utdanningsinstitusjonene. Undervisningen blir gitt av akademisk utdannet personale og lever opp til en akademisk standard.

Den andre læreperioden, «the apprenticeship of practice», handler om å tilegne seg den ofte tause kunnskapen som kompetente og erfarne profesjonsutøvere har. Denne læringen skjer ofte i kontakt med andre undervisere og med en annen pedagogikk enn det som foregår i den første læreperioden. Ofte foregår undervisningen som en tenkt eller simulert behandlingssituasjon (som for eksempel en case-studie), eller som faktisk, klinisk erfaring med pasienter eller klienter (Sullivan, 2005: 208). Det er her vi tydeligst finner det som i dagligtale kalles praksis i studiene, men også i den tredje læreperioden kan praksis spille en viktig rolle. Her handler det om å utvikle og internalisere de verdier og holdninger som knyttes til den aktuelle profesjonen. Dette kan både skje gjennom deltagelse i praksis, men også gjennom mer tradisjonell undervisning, og er ifølge Sullivan (2005) ideelt sett undervist og overført gjennom iscenesettelser av forskjellige slag.

Som Sullivan (2005) understreker, er de tre typene læreperioder en metaforisk eller analytisk linse som kan brukes til å forstå mer av hvordan de tre forskjellige formålene med en profesjonsutdanning vektlegges og utvikles («to think, to perform and conduct themselves like professionals»), og som dermed kan brukes til å sammenligne forskjellige utdanninger, og til å få frem skillelinjer innad i utdanninger. Ifølge Sullivan et al er utfordringen med profesjonsutdanningene at utdanningen har flere formål, som beskrevet over, og at man gjennom utdanningsperioden blir innført («inducted») i disse formålene, men at dette (oftest) foregår på et oppstykket vis:

For the sake of their future practice, students must gain a basic mastery of specialized knowledge, begin acquiring competence at manipulating this knowledge under the constrained and uncertain conditions of practice, and identify themselves with the best standards in the manner consistent with the purposes of the profession. Yet within the professional school, each of these aspects of the whole ensemble tends to be the province of different personnel, who often understand their function differently and may be guided by different, even conflicting goals. (Sullivan et al., 2007: 27)

Det kan altså være forskjellige oppfatninger om hva som er formålet med utdanningen, både mellom og innen de forskjellige delene av utdanningen. De forskjellige modellene og vektleggingene av de ulike læreperiodene kan brukes til å studere forskjeller mellom profesjoners utdanningsmodeller, hevder Sullivan og hans kollegaer. De har gjennomført studier av jus (Sullivan et al., 2007) og ingeniørutdanning (Sheppard, Macatangay, Colby, & Sullivan, 2009) og arbeider med studier av medisin, sykepleie og presteutdanning over det samme rammeverket.

Vi kommer nærmere tilbake til hvordan dette kan brukes til faktiske studier av praksis i utdanningene, etter å ha diskutert to andre tilnærminger med relevans for å forstå formålet med praksis i profesjonsutdanninger. Den første tilnærmingen er utviklet i det såkalte «Kryssildprosjektet» (Fauske, Kollstad, Nilsen, Nygren, & Skårderud, 2006; Skårderud, Fauske, Kollstad, Nilsen, & Nygren, 2005), og legger vekt på *profesjonell handlingskompetanse* (Skårderud et al., 2005). Profesjonell handlingskompetanse forstås her hovedsakelig innen et situert læringsperspektiv, altså innen deltagelsesmetaforen som ble diskutert tidligere. I tråd med fokuset på deltagelse understrekes det at profesjonell kompetanse ikke er en abstrakt, allmenn kompetanse, men samtidig understrekes det at det

er den enkelte personens svar på de krav og utfordringer som stilles etter hvert som man utvikler seg som profesjonsutøver.

Handlingskompetansen beskrives i fem hovedelementer: Yrkesrelevante kunnskaper, yrkesrelevante ferdigheter, yrkesrelevant kontroll over ytre betingelser, yrkesidentiteter og yrkesrelevant handlingsberedskap. Yrkesrelevante ferdigheter og kunnskaper samsvarer med Sullivans skille mellom å tenke og å utøve (to think and to perform), mens de tre andre er utviklet mer spesifikt i kryssildprosjektet.

Det er relativt enkelt å se at for å mestre jobben som profesjonsutøver er det viktig å ha en viss grad av kontroll over de ytre betingelsene for profesjonsutøvelsen. Vektleggingen av yrkesidentiteter handler om at både den kollektive identiteten (praksisfellesskapets oppgaver, metoder, mål, verdier og ideologier) og den individuelle yrkesidentiteten (identifikasjonen av seg selv som en deltaker i det profesjonelle praksisfellesskapet) er med på å styre hvordan individet handler i gitte situasjoner. Den yrkesrelevante handlingsberedskapen handler om hvordan profesjonsutøveren har en bestemt handlingstendens, en bestemt måte å handle på som er den samlede bakgrunn av identiteter og kunnskaper og ferdigheter.

I Kryssildprosjektet understrekes det at det ikke er enkelt å undersøke direkte hvilke typer kompetanser studentene faktisk utvikler under utdanningen, eller i vårt tilfelle, gjennom praktisk trening i utdanningen. Det er heller ikke enkelt å definere hvilke kompetanser som er relevante i praktisk yrkesutøvelse. Derfor må man se på hvordan ambisjonene for en utdanning kommer til uttrykk gjennom rammeplan, fagplan og vektlegging i faktiske studiesituasjoner (Skårderud et al., 2005). Dette er også den fremgangsmåten vi benytter i dette prosjektet, slik det redegjøres for i metodekapitlet.

Den siste måten å forstå formålet med praksis i studiene på knytter an til tilnærmingen i Kryssildprosjektet på to måter: den vektlegger utviklingen av kunnskaper og ferdigheter og generell kompetanse, og den er grunnleggende for alle beskrivelser av utdanningers formål i Norge. Innen utgangen av 2012 skulle alle høyere utdanningsinstitusjoner i Norge ha innført «læringsutbyttebeskrivelser» i program- og emneplanene. Læringsutbyttebeskrivelsene var en del av innføringen av Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for livslang læring (NKR). NKR er en nasjonal videreføring av to internasjonale prosesser: Den ene er utviklingen og implementeringen av det europeiske kvalifikasjonsrammeverket for livslang læring (EQF). Den andre er utarbeidelsen av et kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning som del av Bologna-prosessen⁴. Kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning er en samlet beskrivelse av formelle kvalifikasjoner som kan oppnås innenfor et utdanningssystem. Rammeverket beskriver oppnådd kompetanse for universitets- og høgskolegrader. I tillegg beskrives fag- og yrkeskompetanse, generell studiekompetanse, grunnskolekompetanse og fagskolekompetanse.

Hva innebærer så denne overgangen? Tradisjonelt har studieplanene i høyere utdanning bestått av planer for undervisningen og av pensumlister. Innføringen av NKR medførte at alle studieprogram skal beskrives gjennom krav til læringsutbytte i tråd med NKR. Det skal formuleres ett totalt læringsutbytte for hvert studium, definert i kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Ifølge forskriften skal studiets innhold og oppbygning; arbeids- og undervisningsformer; eksamensordninger og andre vurderingsformer samsvare med læringsutbyttebeskrivelsen. Læringsutbyttetilnærmingen som finnes i NKR, har også en læringsteoretisk bakgrunn, og trekker på forskjellige teoretiske underlag (Caspersen, de Lange, Prøitz, Solbrekke, & Stensaker, 2011; Prøitz, 2010), både innenfor deltagelsesmetaforen og tilegnelsesmetaforen. Særlig sentral er den såkalte Blooms taksonomi (Bloom, 1956), som beskriver en gradvis utvikling i ferdigheter innen affektive (holdninger, verdier, følelser), kognitive (tenkning, å kunne) og psykomotoriske ferdigheter (å kunne gjøre). De tre områdene sammenfaller delvis med områdene kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse, selv om flere har kritisert inndelingen til Bloom for ikke å skille tilstrekkelig mellom ferdigheter og kunnskaper (se for eksempel Carter, 1985)(se for eksempel Carter, 1985). Innen alle områdene beskriver Bloom en utvikling gjennom trinnene *huske, forstå, anvende, analysere, evaluere og skape*. En slik utvikling er også innbakt i NKR, der hvert utdanningsnivå

⁴ Bolognaprosessen er, kort fortalt, et europeisk samarbeidsprosjekt om utdanning, der målet er å skape et felles europeisk område for høyere utdanning, gjennom felles gradssystem, økt mobilitet og samarbeid, og kvalitetssikring (http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/hoyere_utdanning/bolognaprosessen.html?id=279746)

bringer studenten videre i trinnene. Med innføringen av NKR skal altså alle studier, også tannhelseutdanningene, beskrive studentenes nivå etter fullført studiemodul og studium, med utgangspunkt i en slik utvikling innen kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse. I kapittel 4, der de lokale planene for praksisstudier kartlegges, er læringsutbyttebeskrivelsene for studiene også presentert, og de vil også utgjøre deler av grunnlaget for å se nærmere på hvordan praksisdelen av utdanningene er utformet. Hvordan de ulike forståelsene av formålet med praksis også kan brukes til å undersøke nærmere hvordan praksis gjennomføres, vil bli diskutert etter en kort oppsummering av hvordan formålet med profesjonsutdanninger kan forstås.

Sagt enkelt så skal profesjonsutdanninger lære studentene å tenke som en profesjonsutøver, å utføre oppgavene en profesjonsutøver vil møte, og å ha de rette holdninger og verdier for å utøve arbeidet på en god måte («to think, to perform and to conduct themselves like professionals»). Dette kan også formuleres som at den profesjonelle handlingskompetansen skal utvikles. I dagens rammeverk for høyere utdanning i Norge er dette formulert gjennom kunnskaper, ferdigheter og generell kompetanse, og læringsutbytte i utdanningene skal formuleres på denne måten. Utviklingen av dette skjer gjennom forskjellige læreperioder, der den praktiske læreperioden er viktig for å utvikle håndlag og taus kunnskap, men også viktige profesjonelle holdninger og verdier (selv om disse også kan tilegnes utenom den praktiske treningen). Samtidig er det viktig å ha med at utdanningen, og praksis i utdanningen, har flere formål enn det som kan kalles kunnskapsformålet og sosialiseringformålet. Særlig viktig er også rekrutteringsformålet med praksis, altså at arbeidstagere skal finne arbeidskraft på kort og lang sikt, og at studentene skal komme i kontakt med fremtidige arbeidsgivere.

3.3 Måter å studere forskjeller i utdanningsmodeller på

De ulike tilnærmingene til formålet med praksis (og profesjonsutdanninger) har også i forskjellig grad blitt brukt til empiriske undersøkelser av praksis. Tilnærmingen til Sullivan og hans kollegaer handler om hvordan man kan undersøke hvordan en profesjonsutdanning som en helhet svarer til sitt formål. Metodisk foregår deres studier ved en omfattende case-studie-tilnærming, der forskerteamet først går inn i litteraturen om den spesifikke profesjonsutdanningen (i Sullivan et al. (2007) er fremgangsmåten beskrevet for studiet av juss) og går i dialog med relevante interesseorganisasjoner. I studiet av jusutdanninger besøkte de så 16 forskjellige studiesteder over to påfølgende semestre. Utdanningene representerte en stor variasjon i type utdanninger. Ved utdanningene gjennomførte de intervjuer med svært mange lærere og studenter om hvordan studiet er bygget opp, hvordan utdanningen er organisert, hva slags mål studenter og lærere har med undervisningen, og de var særlig opptatt av likheter og forskjeller mellom institusjoner.

Et svært sentralt begrep for Sullivan og hans kollegaer er *signature pedagogies*. Begrepet er særlig utviklet av Shulman (se for eksempel Shulman, 2005) og beskriver den distinkte måten å undervise og utdanne på som kjennetegner en gitt profesjon. Shulman hevder at forskjellige profesjonsutdanninger har særegne måter å undervise på, noe som gjør at de i ulik grad vil vektlegge kunnskapsdelen, ferdighetsdelen og utviklingen av verdier og holdninger – «to think, to perform, and to act with integrity», som Sullivan formulerer det (Shulman, 2005: 52). I medisin, i alle fall i det amerikanske tilfellet, er det «bedside teaching» der studentene følger legene på runden og der novisene tas med i en diskusjon om diagnose og behandling. I juss handler det om å diskutere forskjellige sider av en konkret rettssak. I medisinstudiet er målet å lære seg å handle som en lege («to perform»), mens i juss er målet å lære seg å tenke som en jurist. Ulike signature pedagogies vil ha ulik vektlegging av de forskjellige formålene ved studiet, og studiene av de forskjellige profesjonene dreier seg om å beskrive konkret hvordan de ulike måtene å organisere undervisningen på underbygger de forskjellige formålene med utdanningen.

Shulmans og kollegaenes tilnærming er laget med formål å studere hele utdanningsopplegget på tvers av profesjoner, men i denne konkrete studien er det praksisdelen av undervisningen som skal undersøkes, og det finnes også konkrete, komparative studier av praksis i profesjoner. Grossman et al (2009) hevder at praksis i yrkesrettede høyere utdanninger ikke bare må forstås som tilegnelse av ferdigheter og kunnskaper, men at det handler om hvordan forståelse, ferdigheter, relasjoner og identitet virker sammen når man skal utføre spesielle aktiviteter i spesifikke situasjoner. Slik sett vil praksissituasjonene for

studentene være formet over tid av tidligere deltagere i den samme konteksten, og målene og aktivitetene vil også være påvirket. Grossman et al. hevder at praksis kan beskrives ved hjelp av tre begrep eller nøkkelhandlinger, og det er variasjonen i hvordan disse begrepene operasjonaliseres i forskjellige utdanninger som gir forskjellige utslag og forskjellig organisering. De tre begrepene er *representasjon*, *dekomposisjon* og *approksimasjon* (forstått som grad av likhet). Representasjon viser til hvilke måter yrkespraksisen gjøres synlig for studentene i et utdanningsløp, og innebærer også hva slags typer yrkespraksis studentene får delta i. Dekomposisjon handler om hvordan yrkespraksisen er brutt ned i enkeltelementer for undervisningsformål, mens approksimasjon handler om i hvor stor grad praksissituasjonene studentene utsettes for er realistiske, målt opp mot faktisk yrkesutøvelse. Ved å studere hvordan praksisen er organisert langs de tre dimensjonene representasjon, dekomposisjon og approksimasjon, er det mulig å si noe om hvordan forskjellige studier vektlegger ulike formål. Hvilke representasjoner av yrkesutøvelsen er det som gjøres tilgjengelig for studentene gjennom praktisk trening? I hvilken grad og på hvilken måte er yrkesutøvelsen brutt ned i enkeltelementer, og i hvilken grad er disse situasjonene realistiske?

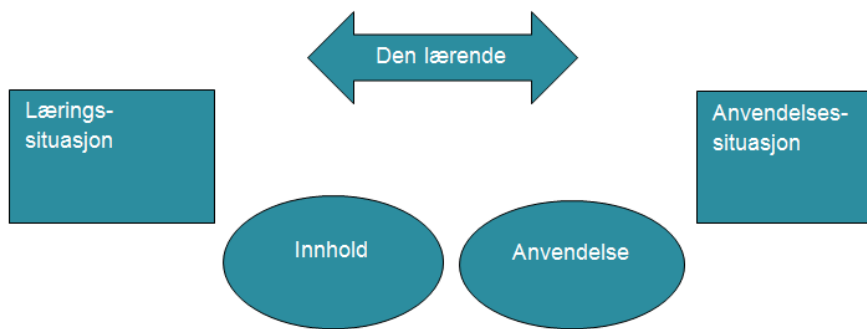
Rammeverket brukt av Grossman et al (2009) er en god tilnærming for å nærmere forstå hvilke pedagogiske utfordringer praksisstudier innebærer, og til å forstå mer av hvordan utfordringene er håndtert i de forskjellige utdanningene.

Studiene i Kryssildprosjektet (av barnevernspedagogutdanning, sosionomutdanning og vernepleierutdanning) hadde en annen fremgangsmåte. I prosjektet forsøkte forskerne å sammenligne hva slags forestilling lærere, studenter og profesjonsutøvere har om hva som er den nødvendige handlingskompetansen i profesjonene. De identifiserte mer eller mindre standardiserte forestillinger som de refererte til som prototyper for ideelle profesjonelle handlingskompetanser, og sammenlignet de ulike gruppenes forståelse av disse. Ved å se på samsvar og forskjeller i de ulike gruppenes forståelse kunne de peke på *takt* og *utakt* mellom gruppene. Formålet er altså å få frem hvilke forestillinger om hva slags kompetanse utdanningen skal være med på å utvikle som finnes, og hvordan lærere, profesjonsutøvere og studenter skiller seg fra hverandre i dette spørsmålet.

Til tross for at Kryssildprosjektet også trakk inn hva slags handlingskompetanse som ble forsøkt vektlagt i utdanningen, gjennom å se på rammeplaner, fagplaner og lærernes vektlegging av ulike tema i undervisningen, så var oppmerksomheten i størst grad rettet mot *oppfatninger* de forskjellige gruppene hadde. Dette vil selvsagt være et svært viktig element å trekke inn i studiene av formålet og gjennomføringen av praksis i tannhelseutdanningene, men vel så viktig er det å få frem hvordan studienes gjennomføring samsvarer med de oppgitte, og ikke bare oppfattede, formål med studiet. En slik målestokk kan finnes i læringsutbytteformuleringer og i studieplanene. I en empirisk undersøkelse vil man kunne undersøke nærmere hvordan studiet er bygget opp med tanke på å svare til sitt formål, både ut fra måten det er organisert på, men også i det daglige arbeidet og i de daglige studiesituasjonene. Dette bringer oss over til det vi kan kalle det læringsteoretiske rammeverket for praksis.

3.4 Et læringsteoretisk rammeverk for praktisk trening

Når læring skal finne sted i et samspill mellom to forskjellige læringssammenhenger, blir det selvsagt et sentralt spørsmål hvordan denne sammenhengen skal etableres – både kognitivt og i praksis. Dette er gjerne omtalt som «transfer» eller overføringsproblemet, og representerer et av de mest klassiske læringsteoretiske problemfeltene (se for eksempel Guile & Young, 2003; Tuomi-Gröhn & Engeström, 2003). Utgangspunktet for at man beskjeftiger seg med problemstillinger relatert til «transfer», er ofte at den tilsiktede overføringen i et utdannelsesforløp ikke skjer på en tilfredsstillende måte. Overføring representerer en kompleks og sammensatt problemstilling som omfatter følgende fem elementer og samspillet mellom dem: lærings situasjonen (skolesituasjon), den lærende, innholdet, anvendelsen og anvendelsessituasjonen (praksissted):

Figur 2. Overføring/transfer fra lærings-situasjon til anvendelsessituasjon.

Overføring forekommer typisk mellom to forskjellige situasjoner i utdanningsinstitusjonen, mellom en situasjon i utdanningsinstitusjonen og en situasjon i praksis eller mellom to forskjellige situasjoner i praksis. Vanligvis tenker man at overføringen foregår én vei, fra lærings- til anvendelsessituasjonen. Men pilen kan gå begge veier, slik det fremgår av figuren, altså fra praksissted til skolesituasjon. For å oppnå overføring viser forskning om *lærings-situasjonen* at det er viktig at deltakerne ikke bare får presentert eksempler på teorien, men at de også selv arbeider med å eksemplifisere den teoretiske viten (Stark, 2000). Hos profesjonsstudenter er det videre funnet at effekten av eksempler i undervisningen er beskjeden dersom studentene ikke forstår hvilke betingelser som skal være til stede for at en bestemt kunnskap kan anvendes (Aarskog, 1998; Chi, Bassok, Lewis, Reimann, & Glaser, 1989).

Når det gjelder *den lærende*, er det blitt fokusert mye på betydningen av studentenes interesse for å anvende det lærte i praksis. Muligheten for å skape overføring er således avhengig av hvordan man på studiestedet, så vel som praksisstedet, understøtter denne interessen (Eraut, 1994). I forlengelsen av dette er det blitt argumentert for at overføring ikke kun er et spørsmål om å skape forståelse hos studenten, men også om å utvikle dennes personlighet på en måte som «disponerer» for å tenke på bestemte måter (Bereiter, 1995).

Når det gjelder *innholdet* som skal overføres, skiller det ofte mellom spesifikk og generell overføring. Spesifikk overføring gjelder innhold av en konkret karakter, i forbindelse med en yrkesoppgave typisk noe som knytter seg tett til selve utførelsen av arbeidet (Persson, 1995), f.eks. når en sykepleier overfører teknikker vedkommende har lært i forbindelse med å legge opp et drypp, forbinde sår eller lignende. Når man snakker om generell overføring, dreier det seg på den annen side om et innhold av mer allmenn karakter. Det har f.eks. blitt gjennomført en rekke studier av overføring av problemløsningsevne (Ellis, 1965), noe som har vist seg å være svært krevende. Generelt forutsetter overføring av generell kunnskap en evne til å «oversette» kunnskapen til den konkrete situasjonen og konteksten man står i. Det vi si at man får øye på relevante likheter og forskjeller – som igjen forutsetter at man er i besittelse av en relevant abstraksjonsevne (Stevenson, 2002).

Når det gjelder *anvendelsen*, er en av hovedutfordringene ved overføring at mange utdanninger, også profesjonsutdanninger, er preget av en forholdsvis tradisjonell oppfatning når det gjelder trinnene i denne prosessen (se for eksempel Hiim & Hippe, 2001). Først tilegner man seg ferdigheter eller kunnskap i en skolesituasjon, for så senere å anvende kunnskapen eller ferdighetene slik at man i praksis kan løse et problem. Denne oppfatningen, som Schön (1983) omtaler som teknisk rasjonalitet, er gjentagende ganger blitt problematisert. For å bidra til en mer nyansert oppfatning av hva overføring kan innebære relatert til anvendelse, har man for eksempel laget et skille mellom gjentagelse, applikasjon, fortolkning og assosiasjon (Eraut 1994). Hvilke av de forskjellige anvendelsesmodusene som er aktuelle, avhenger av det angjeldende problemets karakter – og fordrer ulike former for kunnskap, forståelse og mestring. Sentralt i profesjonene står også skjønnsutøvelse basert på profesjonskunnskap i løst definerte

situasjoner (Grimen & Molander, 2008), og en del av utdanningens ansvar for kunnskap blir dermed å styrke evnen til god skjønnsutøvelse i uklare situasjoner. Samlet sett skal da utdanningen styrke fagkunnskap, ferdigheter og dømmekraft, og praksis er en sentral del for utviklingen av disse tre elementene og hvordan de virker sammen.

Det siste elementet som er knyttet til overføring, nemlig selve *anvendelsessituasjonen*, er særlig interessant i vår sammenheng. Tidligere forskning tyder på at det er en rekke forhold i anvendelsessituasjonen som har innvirkning på i hvilken grad man oppnår overføring. I litteraturen anvendes gjerne begrepet «transferklima» for å beskrive i hvilken grad og hvordan en praksisarena understøtter overføring av kunnskap og ferdigheter (Aarskog, 2003; Bates, Holton, & Seyler, 1996; Hansen, 2004; Miettinen & Peisa, 2002). I neste avsnitt utdypes dette. I tillegg til dette er det et spørsmål om hvordan anvendelsessituasjonen forstås i forskjellige profesjoner og forskjellige deler av en profesjon. I tannhelsefeltet er det viktig å undersøke hvorvidt organiseringen av praksis gir føringer for hvordan anvendelsessituasjonen forstås avhengig av praksisveiledernes tilknytning til enten offentlig tannhelsetjeneste eller privat praksis. Videre er det viktig å se om intern klinisk trening og ekstern veiledet praksis kan gi ulik forståelse av anvendelsessituasjonen hos studentene.

3.5 Betingelser for læring og overføring

Følgende faktorer er i litteraturen fremhevet som særlig sentrale for å oppnå et gunstig «transferklima»:

- *Veileders støtte* gjennom at overføringsmulighetene fremmes av en person med god kjennskap til og forståelse for hvordan arbeidserfaringer kan henge sammen med det som foregår i den skolebaserte utdannelsen.
- *Personlig utbytte* ved at det legges til rette for anvendelse av det praksisstudenten har med seg av kunnskaper og ferdigheter, og at vedkommende får hyppige og konstruktive tilbakemeldinger om ulike aspekter ved utførelsen.
- *Variasjon i arbeidsoppgaver* med hensyn til bl.a. innhold, vanskelighetsgrad, samarbeid, interaksjonsmuligheter, rutinepreg og frihet til å prøve seg fram.

Generelt konkluderer mye av forskningen om overføring med at samarbeidet mellom utdanningsinstitusjon og praksissted er av avgjørende betydning for overføringsmulighetene, og at det er viktig at dette samarbeidet går tett på det man gjerne ser at studentene er i stand til å overføre fra skolesituasjonen til arbeidet (Aarskog 2003, Hansen 2004, Miettinen 2002). Et avgjørende punkt som trekkes fram i litteraturen, er hvorvidt det hos relevante aktører råder en generell positiv interesse for og støtte til at praksisstudenten skal få mulighet til å prøve ut, fremlegge og diskutere det lærte.

Caspersen og Kårstein (2013) gjennomførte en kartlegging av praksisdelen i kommune- og spesialisthelsetjenesten, i sykepleie-, vernepleie-, ergoterapi- og fysioterapiutdanningene. Oppmerksomheten var særlig rettet mot kvalitet i praksis, og på bakgrunn av kartleggingen og forskningslitteratur om praksis, vektla de at god praksis kjennetegnes av at:

- Det er klare planer for praksisstudiet, med tydelige mål
- Praksis bygger videre på tema/arbeidsmåter man har gått gjennom på høgskolen
- Forventninger til studentene fra praksisfeltet blir kommunisert til studentene i forkant av praksisoppholdet – faglig i form av hva de bør ha lest og kunnet i forkant, men også om hvordan arbeidet er organisert og hvordan studentene skal passe inn i dette
- Studentene setter seg inn i praksisfeltets forventninger
- Veilederne har veilederutdanning som oppleves som relevant
- Veilederne opplever at det er klare mål for studiet, som er relevante å evaluere studenter etter. Veilederne forstår målene som er gitt fra høgskolene
- Det er en person på praksisstedet som har et koordinatoransvar, og som skal følge opp praksisveilederne der
- Det utarbeides en detaljert plan for praksisveiledningsperioden, med planer og mål
- Det finnes et (dokumentert) system for veiledning (og kvalitetssikring av denne)
- Det finnes en plan for kompetanseutvikling for veiledere
- Det finnes et etablert system for kontakt mellom høgskole og praksissted

Disse kriteriene ble ansett som særlig viktige for å sikre «kunnskapsformålet» med praksisen, men i tillegg fremholdt Caspersen og Kårstein at praksisdelen også har et sosialiseringsformål og et rekrutteringsformål. I vårt løsningsforslag ønsker vi å bygge videre på disse kriteriene og bruke dem som utgangspunkt for videre undersøkelser, og for utvikling av kvalitetsindikatorer.

3.6 Avslutning

Formålet med dette prosjektet er å undersøke, beskrive og vurdere hvordan praksis gjennomføres i tannhelseutdanningene i Norge. I dette kapitlet har vi presentert et teoretisk rammeverk for hvordan forskjeller kan forstås, og hvordan de kan undersøkes. På den ene siden dreier dette seg om forskjeller i organisering og formål, på den andre siden handler dette om selve undervisningens organisering og gjennomføring, uavhengig av hvilket formål den har. På den ene siden kan man se på organiseringen sett opp mot formålet, og på den andre siden betingelsene for læring og overføring i studiet. Disse vil ideelt sett samspille, men kan også forstås delvis uavhengig av hverandre.

4 Variasjoner mellom utdanningssteder og utdanninger

I dette kapitlet vil vi for hvert studium og studiested først presentere organiseringen av de praktiske elementene i studiene, for deretter å presentere resultatene fra intervjuene under overskriften «perspektiver på praksis». Vi har forsøkt å presentere resultatene samlet for hver utdanning, ikke for hver enkelt gruppe (studenter, administrasjon, osv.). Formålet er å forsøke å skape et helhetlig bilde av hvilke spenninger og dilemmaer som finnes ved hvert studium, med utgangspunkt i den organiseringen og utdanningsmodellen studiet har.

Institusjonene og studieprogrammene vi ser på har også ganske ulikt omfang og ulik historie. Når det gjelder tannlegestudiene, er antall studieplasser fast ved alle de tre institusjonene – 65 studieplasser ved Universitetet i Oslo, 48 ved Universitetet i Bergen og 40 ved Universitetet i Tromsø. Tannpleierstudiet har vokst ved noen av studiestedene – antall studieplasser har økt fra 21 i 2008 til 32 ved Universitetet i Bergen i 2011, og det nyetablerte studieprogrammet ved Høgskolen i Hedmark som startet med 15 studieplasser i 2009, har fra og med 2011 20 studieplasser.

Tabell 1 - Studieplasser tannpleierstudier per år (DBH)

Institusjon	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Høgskolen i Hedmark	-	15	15	20	20	20	20
Høgskolen i Tromsø	12	-	-	-	-	-	-
Universitetet i Bergen	21	21	21	32	32	32	32
Universitetet i Oslo	24	24	24	24	24	24	24
Universitetet i Tromsø	-	12	12	12	12	12	12
Sum	57	72	72	88	88	88	88

Tabell 2 - Studieplasser tannteknikerstudie per år (DBH)

Institusjon	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Høgskolen i Oslo	24	24	-	24	-	-	-
Høgskolen i Oslo og Akershus	-	-	-	-	24	-	24
Sum	24	24	-	24	24	-	24

Mer vesentlig enn hvor mange studenter som kommer inn på et studium, er hvor mange studenter som kommer ut som ferdige kandidater. Når det gjelder ferdige kandidater, er det også en viss variasjon mellom studiestedene. Det er Universitetet i Oslo som uteksaminerer flest kandidater, men Universitetet i Oslo har også flest studieplasser. Man kan også se at kandidatproduksjonen varierer fra år til år.

Tabell 3 - Uteksaminerte studenter per år- tannlegestudier (DBH)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Universitetet i Bergen	49	53	43	41	46	37	39
Universitetet i Oslo	NA	NA	55	67	62	56	48
Universitetet i Tromsø		11	18	25	40	34	25
Sum	49	64	116	133	148	127	112

Tabell 4 - Uteksaminerte studenter per år – tannpleierstudier (DBH)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Høgskolen i Hedmark					9	14	15
Høgskolen i Tromsø	17						
Universitetet i Bergen	12	12	28	15	14	18	19
Universitetet i Oslo	NA	NA	18	17	18	15	14
Universitetet i Tromsø			11	10	11	10	13
Sum	29	12	57	42	52	57	61

Tabell 5 - Uteksaminerte studenter per år- tannteknikerstudiet (DBH)

	2008	2009	2011	2012	2014
Høgskolen i Oslo	14	23	16		
Høgskolen i Oslo og Akershus				19	12
Sum	14	23	16	19	12

Å studere årsaker til forskjeller mellom opptak og antall uteksaminerte kandidater er interessant, men faller utenfor rammene for dette prosjektet. Likevel er det nyttig å ha med seg litt av denne bakgrunnen, som gir også en viss informasjon om størrelsesforholdet mellom de ulike institusjonene og studieprogrammene på nasjonalt nivå.

For hvert av studieprogrammene presenterer vi først bakgrunn for og profil på selve utdanningen samt en oppsummering av praktiske elementer i studiet. Deretter fokuserer vi på organiseringen av intern og ekstern praksis. I andre del fokuseres det på perspektiver på praksis som ble framhevet i intervjuene med spesifikt fokus på formål, syn på kvalitet samt aspekter ved organisering som påvirker kvalitet.

Vi har organisert studiene alfabetisk, noe som betyr at vi først fokuserer på tannlegeutdanningene ved de ulike lærestedene, deretter tannpleier- og tannteknikerutdanningene. Lærestedene er også sortert alfabetisk.

4.1 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Bergen (UiB)

4.1.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannlegeutdanningen ved UiB ble etablert i 1962 med den kjente legen Erik Waaler som sterk pådriver i prosessen, men studiets status de første årene var ikke avklart. Det var i 1970 Det odontologiske fakultet ble etablert ved UiB. På UiB innførte man det eksterne praksisstudiet allerede fra året 1989/1990⁵, ved fagområdet samfunnsodontologi som det første ved utdanningsstedene. I starten ble det kalt en utplassering, fra 1995 et Praksisstudium da ikke bare klinisk arbeid skulle erfares, men også et studium av tannhelsetilbud til befolkningen og den offentlige tannhelsetjenesten. I 2008 ble Det medisinske fakultet og Det odontologiske fakultet slått sammen til Det medisinsk-odontologiske fakultet, og Institutt for klinisk odontologi (IKO) ble etablert.

IKO er delt opp i 12 ulike fagseksjoner som har ansvar for de ulike temaområdene. De fleste emnene i tannlegestudiet tilbys ved IKO, mens prekliniske og de fleste parakliniske emner tilbys ved de andre instituttene. I tillegg til tannlege- og tannpleierstudiet, er instituttet også involvert i et internasjonalt engelskspråklig masterprogram i tannhelsearbeid, samt årsstudier med spesialiseringer innen odontologi og et autorisasjonsprogram for tannleger utenfor EU.

Tannlegestudiet ved UiB er en 5-årig integrert profesjonsutdanning (300 studiepoeng) og gir autorisasjon som tannlege. Det er 48 studieplasser ved studiet, og 35 nye tannleger ble uteksaminert i 2014 (DBH). Studiet ble godkjent av NOKUT i 2007/2008 etter nasjonal revidering av master- og doktorgradsutdanningene i odontologifagene⁶.

Som et tiltak for å øke kvaliteten har Det medisinsk-odontologiske fakultet også innført en ordning med ekstern programsensor på grunnstudier. Programsensor har tydelig definerte arbeidsoppgaver, blant annet å vurdere studiet i sin helhet i en internasjonal sammenheng, gi faglige råd om innholdet i studiet (inkludert kombinasjoner, struktur og vurderingsformer) og deltakelse i den mer omfattende programevalueringen som finner sted hvert 4. år. I tillegg til dette bidrar programsensor med sin ekspertise i mer løpende og spesifikke saker.

Etter flere år med diskusjoner om lokalene ved UiB, ble bevilgninger til nytt bygg tildelt i statsbudsjettet for 2009. Behovet for nytt bygg har vært et tema siden 1990-tallet, og bygget ble allerede da beskrevet som «slitt, det var plassmangel og det oppfylte ikke dagens krav til faglig og miljømessig kvalitet»⁷. Det nye bygget i Årstadveien ble ferdigstilt i 2012. Tannlege- og tannpleierutdanningene er nå samlokalisert.

Formål og oppbygging

Studiet beskrives som variert, med fokus på både teoretiske fag og praktisk trening i ferdighetssenter og på pasienter i klinikk. Det framheves at tannlegeutdanning innebærer både teoretisk, teknisk og klinisk kompetanse med mye menneskelig kontakt. Hovedmålet med studiet beskrives slik:

Etter fullført integrert mastergrad i odontologi skal kandidaten ha ervervet bred biologisk og odontologisk basiskompetanse. Denne basiskompetansen består i teoretiske kunnskaper i biomedisinske, parakliniske, kliniske og adferdsfaglige disipliner samt praktisk-kliniske teoretiske og manuelle/praktiske ferdigheter og en generell (helsefaglig) kompetanse.

Beskrivelser av læringsutbytte i form av kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse kan finnes i vedlegg på nett⁸.

⁵ Tidligere kalt utplassering av odontologistudent

⁶ Med unntak av UiT

⁷ Statsbygg. (2012). Nytt odontologibygg. Det medisinsk-odontologiske fakultet

⁸ http://www.nifu.no/files/2015/04/Tannhelse rapport_Læringsutbytte_vedlegg.pdf

Studiet er en 5-årig integrert profesjonsutdanning der det første året er delvis felles med studentene på medisin og human ernæring. Etter disse fellesemnene har man også noen emner sammen med tannpleierstudentene. All klinisk undervisning og en del av seminarene på studiet er obligatoriske, og det er også fast rekkefølge på eksamenene. Studentene må godkjennes gjennom en generell skikkethetsvurdering, og denne foregår gjennom hele studietiden⁹.

Praktisk øving

Av studieplanen¹⁰ framgår det at det eksterne praksisstudiet er en integrert del av emnet «Samfunnsodontologi», som pågår både i forkant og etterkant av selve praksisstudiet. I intervjuene blir det vektlagt at hovedformålet med ekstern praksis ikke er ferdighetstrening der studentene skal utvikle sine kliniske ferdigheter. Hovedformålet med ekstern praksis er å bli kjent med yrkesfeltet, studere tannhelsetilbudet, den offentlige tannhelsetjenesten og spesialisttilbudet.

Den første delen av studiet er preklinikk (medisinske basalfag, felles med medisinstudiet). Det er tre deler med praktisk øving. Man starter med ferdighetskurs, der man ved hjelp av modeller og dukker (uten pasient) trener på prosedyrer. Undervisningen her er tett integrert med teoridelen. Etter det har man fagspesifikke kurs der man begynner med pasientbehandling i spesifikke disipliner (6.-8. semester). Intern klinisk praksis skjer etter bestått klinisk innføringskurs i 3. studieår. Det er i den siste delen man i størst grad forventer integrasjon av teoretisk og praktisk kunnskap (8.-10.semester). Emnene som inneholder praktiske elementer er beskrevet i tabell 6.

Tabell 6 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannlegeutdanning UiB (Kilde: besvarelse fra studiestedet, samt studieplan)

	Sem.	SP	Intern praksis og ferdighetstrening	Ekstern praksis	Teori
OD2PROP1 Propedeutikk del 1: Kariologi (Ferdighetskurs, propedeutisk kurs)	4	10	x		x
OD2BIM Biomaterialer (Ferdighetssenter)	4-6	5	x		x
OD2RØN Odontologisk røntgendiagnostikk (røntgendiagnostikk i klinikk, senere med pasientbehandling)	4-5	6	x		x
OD2KLIFØR Klinisk innføringskurs m/avsluttende prøve	4-5	5	x		x
OD3KAR-K3 Kariologi + klinikk (pasientbehandling)	5-6	10	x		
OD3PER-K3 Periodonti + klinikk (pasientbehandling)	5-6	8	x		x
OD2PROP2 Propedeutikk del 2: Protetikk (Ferdighetskurs, propedeutisk kurs)	5-6	13	x		x
OD3PRO-K3 Protetikk + klinikk (pasientbehandling)	6	5	x		x
OD3END-K3 Endodonti; propedeutikk (ferdighetskurs)	6	3	x		x
OD3PED-K4 Pedodonti (4. studieår, innføringskurs + klinikk)	7-8	5	x		x
OD3KJE Kjeveortopedi (innføring + klinikk med avsluttende eksamen)	7-8	11	x		x

⁹ Les mer her: <http://www.uib.no/mofa/skikkethet>

¹⁰ Master i odontologi – Vedtatt i styret for Det odontologiske fakultet UiB, 28. november 2006: http://www.uib.no/filearchive/filetopic_studieplan-odontologi.pdf

OD3KAR-K4 Kariologi + godkjent klinikk 4. studieår (m/ avsluttende eksamen)	7	4	x		x
OD3PER-K4 Periodonti + godkjent klinikk fjerde studieår	7-8	4	x		x
OD3PRO-K4 Protetikk + godkjent klinikk fjerde stud.år	7-8	7	x		x
OD3END-K4 Endodonti + godkjent klinikk (m/avsluttende (basal-) eksamen)	7-8	4	x		x
OD3PASM Pasientmottak	8	2	x		x
OD3ALM Allmennodontologi (klinikk fom 8. sem., avsluttende eksamen 10. sem.)	7-10	28	x		x
OD3KOS Kjeve- og slimhinnelidingar	7-10	27	x	x	x
OD3SAM Samfunnsodontologi (praksisstudiet 9. semester)	8-9	7		x	x
OD3PED-K5 Pedodonti femte studieår (klinikk og avsluttende eksamen)	9-10	6	x		x

4.1.2 Intern praktisk trening og ferdighetstrening¹¹

Omfang og type praksis

Sammenhengen mellom teoretisk og praktisk/klinisk undervisning fremheves som viktig, og det settes fokus på at «den praktiske kliniske undervisningen skal være forskningsbasert, av høy kvalitet og nøye avstemt etter det teoretiske curriculum som undervises». Noen av undervisningsformene som brukes (ifølge beskrivelsene på nettsidene), er forelesninger, demonstrasjoner, seminarer/gruppemøter samt tjeneste i ferdighetskurs og klinikk. Praktisk undervisning i klinikk deles i økter – der øktene også inkluderer små temaseminar eller oppsummeringer for å integrere teoretisk og praktisk kunnskap.

Det første året på odontologistudiet inneholder preklinikk (med basalfag) og er i stor grad felles med medisinstudiet. Deretter må studentene bestå ulike ferdighetskurs i de kliniske disiplinene for å kunne gå videre til fagspesifikke kliniske kurs med pasientbehandling. Studentene begynner 4. semester med ferdighetskurs i kariologi/biomaterialer på Ferdighetscenteret¹². Dette følges opp med ferdighetskurs i protetikk/biomaterialer i 5. semester og ferdighetskurs i endodonti i 6. semester.

I 4. semester gjennomgår studentene et klinisk innføringskurs som de må bestå for å kunne starte pasientbehandling og klinikk. I 4. semester har man i tillegg klinikk i radiologi, men dette inkluderer ikke pasientkontakt i første omgang. I fjerde studieår begynner studentene med fagspesifikk klinisk og teoretisk undervisning. Deretter består den kliniske undervisningen (slutten av fjerde år og hele femte studieår) av blokken allmennodontologi. I dette emnet mottar studentene pasienter – de diagnostiserer, planlegger behandling og behandler pasienter med variert og tilrettelagt behandlingsbehov. Pasientene selekteres via Pasientmottak, ut fra undervisningens behov. Studiestedet har samarbeidsavtale med Hordaland fylkeskommune om barnepasienter, og UiB behandler tilsvarende et distrikt (3000 barn). I tillegg har man en avtale som omfatter gerodontologiundervisningen. De fleste voksne betalende pasienter er som oftest over 50 år, men ulike pasientgrupper er representert, spesielt etter etablering av Tannhelsetjenestens kompetansesenter.

Det tas i bruk ulike former for undervisning på kursene. I tillegg til kliniske kasuspresentasjoner, klinikk og seminarer har man også forelesninger og kurs der de praktiske elementene integreres med teori.

¹¹ Her har studiestedet bidratt med detaljerte beskrivelser og informasjon om ulike typer intern praksis. Denne oversikten bygger i stor grad på denne informasjonen.

¹² Ferdighetscenteret er et samarbeid mellom medisinsk fakultet ved UiB og Helse Bergen, og det finnes øvingslokaler ved Haukeland universitetssykehus der studenter kan få praktisk trening. Les mer her: <http://www.ferdighetscenteret.uib.no/>

Omfanget av intern praksis er 2234 timer.

Mål og læringsutbytte

Intern praktisk trening og ferdighetstrening utgjør en stor del av den totale praktiske opplæringen, og det legges stor vekt på at studentene må utvikle sine kliniske ferdigheter for å kunne planlegge og utøve behandlingen samt håndtere behandlingssituasjonen totalt. Flere av emnene går over flere semestre der det legges opp til at studentene først har ferdighetstrening som følges opp med klinisk undervisning med pasienter. Det settes fokus på økende vanskelighetsgrad i klinisk trening, og pasientene i klinikken velges ut etter kasus og faglig relevans. Dette må planlegges nøye for å sikre tilgjengelighet til riktig type pasienter.

Fra og med det tredje studieåret har studentene omfattende klinisk undervisning, det legges opp til «kliniske økter» fire dager i uka. Dagen starter med tre timer med klinikk, deretter en «mellomøkt» med teorifag, etterfulgt av tre timer med klinikk på ettermiddagen. All klinikkundervisning er obligatorisk. På klinikken jobber studentene sammen i team (normalt 5-6 studenter per gruppelærer). Teamet består av tannlege (tannpleier) og tannhelsesekretær som følger opp studentenes læring. Studentenes arbeid vurderes underveis av gruppelærer og temasekretær og senere av overtannlege (eller vitenskapelig ansatte med spesialistkompetanse). På slutten av det fjerde året (våren) og det siste året har tannlege- og tannpleierstudentene også felles klinikk der man jobber sammen med felles pasienter.

Se vedlegg på nett for læringsutbyttebeskrivelsene for de ulike fagene.

Vurdering

Vurdering av ferdighetskurs og klinisk tjeneste gjøres ved hjelp av et skjema¹³ for samtale mellom student og gruppelærer, og det finnes en egen rutine¹⁴ for disse samtalene, med seks spesifikke punkter for oppfølging og tilbakemelding. Det framgår i disse rutinene at samtalene skal gjennomføres minimum to ganger i hvert fag/emne, det vil si at det er en evaluering hvert semester – først ved avslutningen av første semester i et fag/emne, deretter midtveis i siste semester av dette faget. Ved behov kan ytterligere samtaler planlegges.

I skjemaet for klinisk undervisning vurderes studentenes holdninger, ferdigheter og kunnskaper. For holdninger/skikkethet inkluderer dette kommunikasjon, samarbeidsevne, pasientrelasjon, evne til å vurdere egne prestasjoner, orden, hygiene og punktlighet. Ferdighetene som vurderes, er journalføring, behandlingsplanlegging, tidsplanlegging, behandlingsgjennomføring, tekniske ferdigheter, selvstendighet, sikkerhet, presisjon og rasjonell arbeidsgang. Studentenes kunnskap om definisjoner og begreper, faktakunnskap samt innsikt og forståelse av faget blir vurdert. Alt dette oppsummeres i en hovedkonklusjon der man enten vurderes å ha god progresjon, følger kurset tilfredsstillende eller det kan være behov for en skriftlig advarsel fordi studenten ikke har tilfredsstillende progresjon. Fjerde alternative konklusjon er en anbefaling om ikke å godkjenne kurset. Hvis en student står i fare for ikke å få kurset godkjent, skal skriftlig advarsel gis i god tid før kursets avslutning, slik at studenten har anledning til å forbedre sine prestasjoner. Studentene får personlig tilbakemelding om dette, og det settes i gang tiltak dersom studentene står i fare for å stryke. Noen av tiltakene kan være ekstra undervisning eller oppfølging.

Klinisk tjeneste må bestås før studenten kan gå videre til neste semester. Dette er også grunnlaget for å kunne avlegge eksamen i emnet. Denne vurderingen inkluderer overordnet skikkethetsvurdering. Skikkethetsvurdering innebærer en vurdering av studentens faglige og personlige forutsetninger for å utføre yrket¹⁵. Det spesifiseres at hvis det er «begrunnet tvil om en student er skikket skal det foretas en særskilt skikkethetsvurdering».

¹³ Vurdering av ferdighetskurs og klinisk tjeneste: Skjema for samtale mellom student og gruppelærer.

¹⁴ Rutiner for Oppfølging og tilbakemelding i klinisk undervisning. Vedtatt av Studietvalget DOF 07.09.2007, revidert 15.09.2014

¹⁵ Les mer her: <http://www.uib.no/mofa/skikkethet>

Vurdering ved slutten av de fagspesifikke kursene (etter bestått klinisk undervisning) skjer i stor grad i form av skriftlig eksamen (f.eks. periodonti, kariologi, protetikk). Hovedregelen er at klinikk vurderes som bestått/ikke bestått, mens teoretiske deler av undervisningen vurderes med bokstavkarakter. Klinikken må bestås før man kan ta skriftlig eksamen. Det brukes eksterne sensorer på eksamen.

Tabell 7 viser eksamens- og vurderingsformene som benyttes avslutningsvis i emnene med *intern praksis/ferdighetstrening*¹⁶.

Tabell 7 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiB (Kilde: studieplan)

Emne	Eksamensform	Vurdering
OD2PROP1 / Propedeutikk del 1: Kariologi	De praktiske prestasjonene vurderes fortløpende og sammenfattes til slutt.	Bestått/ ikke bestått
OD2BIM / Biomaterialer	4 timers skriftlig eksamen	Bestått/ ikke bestått
OD2RØN / Odontologisk røntgendiagnostikk	3 timers skriftlig eksamen	A-F
OD2KLIFØR / Klinisk innføringskurs	Tverrfaglig skriftlig prøve som er delt i fire: I Kariologi, II Periodonti, III Anestesi og IV Generell medisin/ Pasientmottak/ Mikrobiologi - hygiene/ Farmakologi/ Odontofobi.	Bestått/ ikke bestått
OD2PROP2 / Propedeutikk del 2: Protetikk	De praktiske prestasjonene vurderes fortløpende, enkeltvis og samlet etter hver temablokk. For hver temablokk er det anonymiserte praktiske og teoretiske tester. Studentene blir vurdert og en sammenfatter dette på lærermøter etter hver temablokk.	Bestått/ ikke bestått
OD3KJE/Kjeveortopedi	Skriftlig eksamen	A-F
OD3KAR-K3 / Kariologi + godkjent klinikk tredje studieår	Skriftlig eksamen (7. semester). Skriftlig eksamen (10. semester) innenfor blokken allmennodontologi.	Bestått/ ikke bestått
OD3PER-K3 / Periodonti + godkjent klinikk tredje studieår	4 timers skriftlig eksamen	Bestått/ ikke bestått
OD3PRO-K3 Protetikk + godkjent klinikk tredje studieår	4 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3END-K3 Endodonti; propedeutikk	4 timers eksamen	Bestått/ ikke bestått
OD3PED-K4 Pedodonti 4. studieår	4 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3KAR-K4 Kariologi + godkjent klinikk 4. studieår	Skriftlig eksamen	A-F
OD3PER-K4 Periodonti + godkjent klinikk fjerde studieår	4 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3PRO-K4 Protetikk + godkjent klinikk fjerde studieår	4 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3END-K4 Endodonti + godkjent klinikk	4 timers eksamen	A-F
OD3PASM Pasientmottak	Hospitering	Bestått/ ikke bestått
OD3ALM Allmennodontologi	6 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3PED-K5 Pedodonti femte studieår	4 timers skriftlig eksamen	A-F
OD3KOS	4 timers skriftlig eksamen	A-F

Veiledere/undervisningspersonell

Det legges betydelig vekt på det å ha dobbelkompetanse, i tillegg til at godkjente spesialister/ spesialtannleger leder de praktiske øktene i ferdighetskurs og klinikk.

¹⁶ Emnet Samfunnsodontologi diskuteres under ekstern praksis.

Hvert kurs/emne har en emneansvarlig, oppnevnt av seksjonsleder. Det er studieleder og instituttleder som har overordnet ansvar. Emneansvarlig for ferdighetskurs/klinisk undervisning skal ha dobbelkompetanse – det vil si at de skal være vitenskapelig ansatte med ph.d. og i tillegg ha spesialist-/spesialutdanning. Vedkommende har hovedansvaret for innholdet i emnet – med tanke på både teoretisk og klinisk undervisning. Emneansvarlig er den som koordinerer det teoretiske og faglige innholdet, samt informasjon om innhold, pensum og eksamen. Når det gjelder klinisk undervisning, er det emneansvarlig som har det faglige hovedansvaret, men her gjøres dette i samråd med overtannlege eller seksjonsleder. Emneansvarlig skal også være den som følger opp studentenes progresjon og godkjenner kurs.

De som er ansvarlige på de kliniske øktene, skal ha minst kompetanse på spesialist-/spesialtannlegenivå. I tillegg vil de vitenskapelig ansatte som har dobbelkompetanse, delta i den ordinære klinikkundervisningen. Instruktørtannlegene (interne veiledere) har i hovedsak deltidsstillinger ved Universitetet i Bergen og jobber ellers som tannleger. Når det gjelder studenter som starter ferdighetskurs, kan undervisningspersonell også involvere studenter fra høyere kull i veiledningsprosessen.

Stuedstedet har oppgitt følgende om tettheten personell/studenter:

Tabell 8 - Tetthet personell/studenter - tannlegeutdanning UiB (Kilde: besvarelse fra UiB)

Undervisningstype	Student: lærer
Ferdighetskurs	8:1
Klinisk undervisning (allmennodontologi, kariologi, endodonti, periodonti uten operative inngrep, protetikk, allmennodontologi og kjeveortopedi)	6:1
Klinisk undervisning, for eksempel operative inngrep i periodonti og pedodonti	4:1
Klinisk undervisning ved operative inngrep i oral kirurgi	1:1

Fakultetet oppgir også at de har under etablering en egen pedagogisk enhet som skal fokusere på «pasientnær pedagogikk». Kursing tilbys til kliniske lærere, og alle fast ansatte har pedagogisk basiskompetanse.

Evaluering

Kvalitetssikringssystemet er en del av det helhetlige kvalitetssikringssystemet ved Universitetet i Bergen, i tråd med NOKUTs krav. Alle kursene/emnene evalueres skriftlig via «Mi side» minst hvert tredje år, men også oftere ved behov. Spørsmålsskjemaet inneholder spørsmål om rammebetingelsene og teoretisk og klinisk undervisning. Emneansvarlig følger opp evalueringen med notat til studieleder som skriver en rapport med informasjon fra studenter og emneansvarlige. Ved behov for endring legges det opp tiltak som evalueres på et senere tidspunkt. Det er emneansvarlig som følger opp evalueringene og sikrer faglig fornyelse.

4.1.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Den viktigste delen av ekstern praksis er *praksisstudiet* i siste studieår som inngår i emnet «Samfunnsodontologi». I tillegg har man også ekstern utplassering i gerodontologi og på tannlegevakten. Samfunnsodontologi som emne består av forelesninger, seminarer samt tre uker med praksis på eksternt praksissted. Det blir skrevet en rapport om DOT/klinikk samt dagbok/refleksjonsnotater fra praksisperioden. Etter praksisperioden har studentene felles avsluttende seminar. Praksisperioden gir studiepoeng og vurderes som bestått/ikke bestått.

Forutsetninger for praksis er at dette kurset er obligatorisk, og alle eksamener til og med 4. studieår må være bestått. Et viktig faglig fokus for praksisstudiet ved UiB er å studere DOT og de variasjonene som eksisterer i tilbudet fra tannhelsetjenesten på landsbasis. Det fremheves i studieplanen at på denne bakgrunn er geografisk spredning av praksis ønskelig. Videre er målsettingen å få kjennskap til hvordan DOT og tannhelsetilbudet generelt er organisert og fungerer i praksis samt de problemstillinger pasienter og ulike typer tannhelsepersonell kan stå overfor. Med utgangspunkt i klinikken som tilbyr praksis, kan

studentene hospitere noen dager i privat praksis, kjeveortopedi, sykehus, aldershjem og så videre, avhengig av mulighetene på praksisplassen. Praksisstudiet ved UiB har en egen praksishåndbok¹⁷ som oppdateres jevnlig, og som setter rammer for oppholdet, men det kan finnes lokale variasjoner. Håndboka skal brukes av både studenter og veiledere (tannleger).

Omfanget på ekstern praksis er 3 arbeidsuker (heltid).

Mål og læringsutbytte

Fagområdet samfunnsodontologi har det overordnede faglige ansvaret for forberedelse, gjennomføring, bearbeidelse og evaluering av praksisstudiet. Studentene har 3 ukers praksis i DOT lagt til 9. semester, der praksisstudiet er en studieplanfestet aktivitet knyttet opp mot læringsmålene for fagområdet samfunnsodontologi. De overordnede læringsutbyttebeskrivelsene for samfunnsodontologi som fag kan finnes i vedlegg på nett.

På UiB anses ikke ekstern praksis å ha som hovedintensjon å utvikle kliniske ferdigheter. Studentene er kommet til siste studieår og kan praktisere en del selvstendig og skal ut også for å observere, samt ta del i hvordan en klinisk arbeidsdag fungerer. Hovedmålet for praksisstudiet defineres som ett overordnet og tre delmål (Studieplan, s.53):

- Overordnet mål: *... er å forberede odontologistudenter på yrkeslivet og lette omstillingen fra å være student til å praktisere som tannlege. Gjennom undervisning i kliniske fag og samfunnsodontologi, samt gjennom erfaringer, observasjoner og samtaler under praksisstudiet skal studentene få økt forståelse for hvordan tannhelsetjenesten er organisert og fungerer i praksis, samt for de problemstillinger pasienter og ulike typer tannhelsepersonell kan stå overfor*
 1. Delmål 1 – *studenten skal kunne anvende sine teoretiske kunnskaper og ferdigheter innen basalfag og kliniske fag i praktisk utøvelse av yrket.*
 2. Delmål 2 – *Studenten skal gjennom praksisstudiet integrere teori med ferdigheter i praksisfeltet, og derved kunne forbedre sine forutsetninger for læring, forståelse og utvikling av holdninger i resten av studiet og i den fremtidige utøvelse av yrket.*
 3. Delmål 3 – *Studenten skal skaffe seg kunnskap om tannhelsetjenestens rammebetingelser, funksjon, organisering og finansiering. Studenten skal skaffe seg forståelse for hvordan rammebetingelsene henger sammen med planlegging, gjennomføring og evaluering av orale helsetjenester.*

Etter gjennomført praksisstudium skal kandidaten ifølge studieplanen:

- *Kunne beskrive og forstå de problemer som møter både pasienter og tannhelsepersonell*
- *Ha skaffet seg en viss kjennskap til de fleste typer tannhelsetjenester*
- *Erkjenne nødvendigheten av en forebyggende tannpleieprofil*
Erkjenne og forstå behovet for effektiv kommunikasjon med pasienter, hjelpepersonell, kolleger og andre samarbeidspartnere (inkl. teamarbeid)
- *Ha fått innblikk i organisasjon, administrasjon, finansiering og drift av tannhelsetjenesten*
- *Ha demonstrert evne til observasjon og kritisk vurdering gjennom praksisstudiet (Studieplan for Tannlegestudiet, UiB: 61).*

Gjennomgående vektlegges samarbeid med tannpleier, tannhelsesekretær og andre typer helsepersonell. Det finnes også en kort beskrivelse av «målsettingen med praksisstudiet» som et eget dokument, som forklarer de overordnede og delmålene.

¹⁷ Håndbok for odontologistudenters praksisstudium 2014. IKO, UiB

Forberedelser og oppfølging

I mai hvert år blir det holdt et heldagsseminar for veiledere og studenter der deltakerne blir informert om bakgrunnen for og målsettingen med praksisstudiet. Disse seminarene har relativt høy deltakelse, og UiB dekker reisekostnadene til seminaret.

På seminaret har man innlegg om praksisstudiets mål og rammer samt de pedagogiske aspektene ved studiet. Det legges også opp til at studentene kan møte veilederen på seminaret. Videre søker man gjennom dette møtet å styrke kontakten og kommunikasjonen mellom praksisveileder og tannlegestudiet/fakultetet og i tillegg avklare involverte parter rolle(r).

Både veilederne og studentene får en omfattende praksishåndbok som skal brukes både før, gjennom og etter praksisperioden. Undervisning i ekstern praksis skjer via individuell veiledning der man følger retningslinjene i praksishåndboken. Praksisperioden avsluttes med oppfølgingsseminar¹⁸.

Vurdering

Vurderingen skjer på bakgrunn av skriftlig rapport/dagbok fra praksisstudiet. Rapporten blir vurdert som bestått/ikke bestått. Videre blir det holdt seminarer i etterkant av praksisperioden for å gjennomgå rapporter og erfaringer fra praksisperioden.

Veiledere/undervisningspersonell

Det legges ikke opp til at eksterne veiledere skal ha spesifikk pedagogisk kompetanse, siden ekstern praksis ikke handler om ferdighetstrening hos studentene. Hvert av veilederseminarene har foredrag om praktisk pedagogikk.

Praksissted

Da praksisstudiet i studieåret 1989-90 ble etablert ved Institutt for klinisk odontologi ved UiB for å forberede odontologistudenter på yrkeslivet og lette omstillingen fra å være student til å praktisere som tannlege, stilte fylkestannlegene praksisklinikker og veiledere til disposisjon i 19 forskjellige fylker. Samarbeid med praksisstedene skjer fortsatt gjennom fylkestannlegene, da det er et ønske fra disse. Fylket får informasjon om hvor mange studenter som kommer fra deres fylke. Det vil si at fylkene informeres om behovet for praksisplasser, og fylkene rapporterer om hensiktsmessige klinikker (ut fra kapasitet, ressurser, fasiliteter). Studiestedet kan ikke stille strenge formelle krav, da dette er et samarbeid hvor det gis en symbolsk økonomisk kompensasjon, men det finnes basispremisser (det skal finnes tannpleiere, tannlegestol og så videre).

¹⁸ Håndbok for odontologistudenters praksisstudium 2014. IKO, UiB (s.3)

Tabell 9 - Oversikt over antall eksterne praksisplasser i enkelte fylke - tannlegeutdanningen UiB 2014

Fylke	Antall plasser	Antall studenter
Finnmark	1	0
Troms	0	0
Nordland	2	0
Nord-Trøndelag	4	1
Sør-Trøndelag	1	1
Møre & Romsdal	5	5
Sogn & Fjordane	2	3
Hordaland	6	11
Rogaland	6	9
Vest-Agder	1	2
Aust-Agder	5	0
Telemark	3	2
Vestfold	4	2
Østfold	2	2
Buskerud	1	0
Oppland	0	0
Hedmark	0	0
Oslo	0	2
Akershus	2	2

Formålet er å være landsdekkende, og fordelingen sikres gjennom RNPO. Per i dag foreligger det ifølge RNPO ikke noe samarbeid med faste klinikker, da det har vært et ønske fra fylkestannlegene å kunne disponere ulike klinikker til studentene og ta hensyn til endringer i klinikk- og personellsituasjonen.

En oversikt fra 2014 (Tabell 9) viser at man ved UiB sender flest studenter til Hordaland, og at de fleste studentene kan finnes på Vestlandet – Hordaland, Rogaland samt Møre og Romsdal. Det er forholdsvis få studenter som tar sin praksisperiode i Nord-Norge og på Østlandet. Denne fordelingen vil imidlertid variere fra år til år, men erfaringene generelt er at det ikke har vært problematisk å finne tilstrekkelig med praksisplasser.

Praksisstedene får utfyllende informasjon før starten av praksisperioden, som også inkluderer kontaktinfo. Løpende kontakt holdes kun ved behov, men grunnet kort praksisperiode er det lite behov for faste tilbakemeldingspunkter.

Evaluering

Praksisstudiet ved UiB evalueres av både student og veileder hvert år (siden 2010 via elektronisk Questback-skjema) og gjennomgås i gruppevise evalueringsseminarer for studentene. Veilederne og fylkestannlegen får tilsendt kopi av årets samlede evaluering.

4.1.4 Perspektiver på praksis

Formålet med ulike typer praksis

Da UiB har veldig mye intern klinisk tjeneste og i mindre grad ekstern praksis, er også formålet med de ulike praksistypene annerledes enn ved institusjonene som har en mer omfangsrik ekstern praksis. Både interne veiledere og faglig-administrative ledere mener at det er viktig å ha praktisk opplæring internt, på den måten kan man sikre bedre kontroll på innholdet i studietilbudet. Det framheves at på den måten kan man sikre at studenten får et enhetlig og likt undervisningsopplegg for å utvikle praktiske/kliniske ferdigheter, samtidig som man tar hensyn til progresjon. Det vil si at det argumenteres for at det er gjennom *intern* klinisk praksis at studentene skal utvikle sine kunnskaper og ferdigheter som tannleger. Interne veiledere viser til at ved å ha klinisk praksis internt har man flere muligheter til å drive med

dekomposisjon av ulike aspekter ved yrket. Man kan fokusere på enkeltoppgaver samt velge ut kasus og eksempler som er relevante for det enkelte temaet. På den måten har man flere muligheter til å dele yrkespraksisen i ulike mindre enheter, tilpasset studentenes behov og progresjon i utdanningen.

Av ulike formål med praktiske studier nevnes først og fremst de manuelle ferdighetene som kreves for å utøve tannlegeyrket, eller «fingerferdighet», som en av de interne veilederne kalte det. Et annet viktig formål som framheves i intervjuene, er diagnostisering samt innsikt i behandlingsprosessen som en helhet: både planlegging og utøving av behandlingen. Dette er noe som krever praktisk erfaring over tid. Da ferdigheter innen diagnostisering på UiB i hovedsak utvikles internt, kan man si at intern praksis har et viktig kunnskapsformål, den gir studentene relevant kunnskap og ferdigheter som anvendes på praktiske case.

Det framheves også at et viktig mål er at studentene får erfaring med et bredt og representativt utvalg av pasienter, noe som skal gi en *representasjon* av yrkesfeltet. Gjennom samarbeidsavtalen med fylkeskommunen får studentene erfaring med barnepasienter, og det finnes også en egen avtale for gerodontologi samt muligheter for å få innsikt i kjeveortopedi via hospitering. Samtidig er de fleste pasientene som kommer til klinikken, voksne, betalende kunder på 50+, og det påpekes i intervjuene at det er en viss skjevfordeling i pasientprofilen, men dette er noe studiestedet jobber aktivt med.

I tillegg framhever respondentene også den helhetlige forståelsen av tannlegeyrket som et viktig formål med praktiske studier, det vil si også organisatoriske ferdigheter og en «*forståelse for hva de gjør og hvorfor*». Det betyr at man har fokus på de interne normene for tannlegeprofesjonen som går ut over de rutinemessige og tekniske fingerferdighetene. En av respondentene i gruppen med faglig-administrative ledere beskrev dette slik:

Det er jo mange ting man trener på, men det er total klinisk kompetanse, så man er i stand til å fungere som tannlege når de er ferdige.

Det vil si at ved UiB har man også tydelig fokus på å sosialisere studenten i tannlegeyrket via klinisk *intern* praksis. Det framheves at det er viktig å sikre tilhørighet til tannlegeyrket tidlig i studiene, så studentene får en forståelse av tannlegeyrket. Da man i intern praksis har mye klinikk, gir dette også muligheter til å utvikle noe av den «tause kunnskapen» som er viktig i yrkesutøvelsen.

Samtidig kommer det også tydelig fram i svarene fra de ansatte at det forventes at klinisk undervisning lever opp til de akademiske standarder som kreves i et mastergradsstudium. Det kreves dobbelkompetanse fra de ansatte (spesialist-tannlege samt doktorgrad) som er ansvarlige for den enkelte undervisningsøkt., mens instruktørtannleger er tannleger fra praksisfeltet. Allikevel kan man si at slik hovedvekt på intern klinikk betyr at studentene sosialiseres til en mer akademisk orientert profesjonspraksis. Dette betyr ikke at man ikke har profesjonsidentitet fra yrkesfeltet, men at identiteten også er preget av et ideal om akademisk fremragethet.

Når det gjelder ekstern praksis, framheves det flere ganger i intervjuer med ansatte ved UiB at formålet *ikke* er å utvikle studentenes kliniske ferdigheter, men å få kjennskap til ulike typer tannhelsetjenester som finnes i DOT. Til tross for at studentene også har utplassering i tannlegevakten og gerodontologi, er det i hovedsak det 3 uker lange praksisstudiet man snakker om når man diskuterer ekstern praksis. Da den eksterne praksisperioden er veldig kort og det er stor variasjon i klinikken, kan det studentene får oppleve være noe tilfeldig, noe intervjuet med studentene også bekrefter. En av respondentene blant de ansatte kalte ekstern praksis for nærmest «deltakende observasjon», der studentene skal delta aktivt i praksis, men samtidig ha fokus på å observere.

Allikevel mener *alle* respondentene vi snakket med at ekstern praksis er viktig, for det gir kontakt med omverdenen og yrket slik det praktiseres. Selv om tannlegestudenter blir kjent med profesjonens grunnholdninger ved universitetet, har ekstern praksis allikevel et viktig sosialiseringformål med tanke på yrkesutøvelsen. Det som studentene framhever som veldig viktig med ekstern praksis, er at man for første gang opplever tempoet i tannlegens jobb, og at man faktisk også får følelsen av å være

selvstendig. Dette peker hen mot at ekstern praksis allikevel har et visst kunnskapsformål (videreutvikle studentenes ferdigheter), samtidig som den bidrar til at studentene utvikler sin identitet som selvstendige yrkesutøvere. Dette er noe studentene framhever som viktige formål, og flere nevner at de gjerne kunne tenke seg å ha lengre ekstern praksis.

Kvalitet i praksis

Begge gruppene av ansatte ved UiB framhever betydningen av kompetente lærere som avgjørende for kvaliteten på utdanningstilbudet. Studentene framhever at det er yrkeserfaring som er viktig. Dette kan ses i sammenheng med at tannlegeyrket har fokus på helhetlig behandling – tannleger kan ikke henvise pasienter videre til spesialister i like stor grad som for eksempel leger. En tannlege må kunne mestre mange ulike behandlingsformer og ha en bred forståelse av ulike problemstillinger. Veilederens rolle framheves av studenter som viktig for ekstern praksis, samtidig som ansatte ved UiB peker på at siden ekstern praksis egentlig i hovedsak handler om å få innsikt i hvordan klinikkene opererer, er veilederens pedagogiske kompetanse noe mindre viktig i et så kort praksisopplegg.

Det er flere pedagogiske aspekter som nevnes som viktige. For eksempel nevner ansatte at den typen kasus som studentene får, har innflytelse på kvaliteten. I tillegg nevnes det at det er viktig å sørge for gradvis oppbygging av kompleksitet i oppgavene, noe som krever ganske mye planlegging. Samtidig framhever de interne veilederne at et slikt opplegg kan øke studentenes mestring, noe som er sentralt for å oppnå god kvalitet. I tillegg nevnes ulike pedagogiske tilnærminger, blant annet teambasert læring samt at det er gunstig at klinisk undervisning foregår i mindre grupper.

Det som nevnes av de interne underviserne, er at de får mulighet til å «kalibrere» seg opp mot hverandre, noe som kan sikre at studentene får en mest mulig koherent praksisopplevelse. «Kalibrering» er et uttrykk som går igjen ved flere av utdanningene vi har besøkt, og dreier seg om å sikre lik standard i forskjellige sammenhenger, særlig ved veiledning av studenter. Gode rutiner for hele opplegget er også noe studentene framhever. Samtidig setter studentene spesielt fokus på evaluering og at den enkelte blir fulgt godt opp. I tillegg nevnes de rent praktiske og tekniske forhold – det har en viss motiverende effekt endelig å få et nytt bygg og bedre utstyr, slik at studentene får øvd med riktig utstyr.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Formelle strukturer, styringsdokumenter og læringsutbytte

Spørsmål om eksterne dokumenter og hvilken innflytelse de har på studieplanene er spørsmål som de faglig-administrative lederne er opptatt av, og en mengde ulike dokumenter som har betydning blir nevnt, blant annet St. Meld. 13 og Samhandlingsreformen. Det framheves hvordan tannlegestudiet må balansere to ulike behov – det ene er behovet for å tilpasse studiet til befolkningens behov som endrer seg over tid, det andre er knyttet til formelle krav fra myndighetene.

For å sikre at man tilbyr både teoretisk og praktisk utdanning av høy kvalitet er også faglig utvikling og nytenking viktig. Intervjuene med ansatte med lederansvar viser også at de er seg bevisst endringer i tannlegeyrket som står i knutepunktet mellom faglig utvikling (herunder også teknologisk utvikling) og endringer i samfunnets behov. Behovet for kontinuerlig oppdatering av emnene blir dermed betraktet som viktig, delvis som personavhengig, knyttet til enkeltpersoners nettverk, deltakelse på konferanser og lignende. Studieplanen oppdateres omtrent hvert femte år og handler mer om helheten, der man i noen tilfeller også kan innhente informasjon fra yrkesfeltet (gjennom å samarbeide med fylkestannlegene). Slike tilbakemeldinger fra yrkesfeltet har tidligere hatt viktige konsekvenser for studiet, det var for eksempel på den måten ekstern praksis ble introdusert i sin tid. Mens studentene er tett involvert i slike prosesser, er ikke de nåværende eksterne veilederne involvert i utviklingen av faglige mål innenfor et emne eller av praksisstudiet. Dermed framstår utviklingen av mål og studieplaner som akademisk orientert, der yrkesfeltet hentes inn ved behov eller når spesifikke problemstillinger oppstår, noe som også henger sammen med hvordan formålet for ekstern praksis er definert ved UiB.

Tydelige mål er noe som framheves som viktig i mye av forskningslitteraturen om praksisutdanning. De mer konkrete målene med utdanningen ble betraktelig tydeliggjort etter introduksjonen av NKR, der man

fikk kravet om tredelingen i kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Det kommer fram av ulike deler av intervjuene at det å ha tydelige rammer for praktiske elementer er noe som er viktig, men noe implisitt. De involverte partene blir informert om målene som finnes for praksis, men læringsutbyttebeskrivelsene er ikke noe studentene veldig aktivt forholder seg til – det er mer fokus på å sikre at man oppfyller de mer spesifikke (og ofte kvantitative) kravene som kreves for progresjon i det kliniske studiet fra år til år. Disse kravene er imidlertid ganske godt kjent blant studentene. Interne veiledere mener at kravene til dels kan bli litt styrende på studentenes læring og at man blir mer opphengt i de kvantitative målene enn kvaliteten på arbeidet man utfører. Samtidig framhever studentene at de ikke opplever kravene som absolutte, og at det vises noe skjønn. Det som kan være utfordrende for studentene, er at utvalget av pasienter ikke alltid kan planlegges. Det å drive en klinikk var noe de ansatte betegnet som organisatorisk utfordrende.

Til tross for at det også finnes et formelt kvalitetssikringsopplegg, savner man høyere svarprosent fra studentene i disse undersøkelsene, og studiestedet vurderer også å gi incentiver for å få opp svarprosenten. Ifølge de faglig-administrative lederne har slike tilbakemeldinger allikevel ført til konkrete endringer, og de brukes aktivt. På den måten kan informasjonen som har blitt innhentet fra det formelle kvalitetssikringssystemet, også brukes til utvikling. Totalt sett framstår rammebetingelsene i form av styringsdokumenter og kvalitetssikring som viktige premisser for praktiske deler av utdanningen. Imidlertid tas de formelle rammene noe for gitt når det gjelder kvalitet, og nevnes sjelden av våre respondenter blant de viktigste forutsetningene for å sikre god kvalitet.

Integrasjon mellom teoretisk undervisning og intern praksis

Eksisterende kunnskap om praksisstudier viser at god koherens i studiet ved at teori og praksis er nært knyttet sammen, er et viktig utgangspunkt for studentenes læring. Varierte arbeidsoppgaver og kompetent undervisningspersonell skaper et godt «transferklima». Det forventes at studentene kan integrere intern praksis og teoretisk kunnskap på en helhetlig måte før de skal ut i ekstern praksis. Teori og praksis beskrives i intervjuene som veldig tett knyttet sammen, og man har ofte undervisning i teori og praksis parallelt – det vil si at i løpet av samme dag har studentene først teoriundervisning og deretter intern praksis. I noen tilfeller er også forelesere kliniske veiledere (men noen har bare en av funksjonene). I tillegg integreres teori og klinikk systematisk i kliniske seminarer i mindre grupper der man får opplæring i kliniske prosedyrer. I intervjuene mener de faglig-administrative lederne at det er nettopp den interne organiseringen av praktisk undervisning som kan sikre såpass tett kobling mellom teori og praksis. De generelle tilbakemeldingene fra både studenter, ansatte og ledere er at det er en tett kobling mellom teoretiske og praktiske elementer i utdanningen, samtidig som studentene også nevner at interne veiledere har noe ulik praksis når det gjelder hvor mye teori de inkluderer i de rent kliniske øktene der studentene har pasientbehandling (det ble sagt at noen av de interne veilederne driver med «quiz», mens dette ikke var gjeldende for andre).

Integrasjon og variasjon i ekstern praksis

Forholdet mellom teori og praksis er noe mer uklart beskrevet av informantene når det gjelder ekstern praksis. For det første er den eksterne praksisperioden (praksisstudiet i DOT) ganske kort, og det er viktigst å få innblikk i hvordan en klinikk fungerer. I tillegg beskrev ekstern veileder studentene som ganske selvgående og «nesten ferdige» på tidspunktet for ekstern praksis. Det vil si at de hadde tilegnet seg mye av den teoretiske kunnskapen som det forventes at man skal ha ved endt studium, og praksisperioden ute blir en mer holistisk samling av alt man har lært før, anvendt i en konkret yrkessituasjon. I tillegg framhever respondentene variasjon ute i praksisfeltet. Studentene rapporterer også om veldig ulike erfaringer både med hensyn til ulike pasientgrupper og arbeidsoppgaver. Noen av studentene hadde ganske ensformig ekstern praksis preget av mye rutine, mens andre fikk ulike oppgaver og hadde i tillegg hospitering på for eksempel sykehuset mens de var ute i ekstern praksis.

Samarbeid med eksternt praksissted

Prosessen med å finne klinikker styres via fylkestannleger som informerer studiestedet om de aktuelle klinikkene ut fra kapasitet, ressurser og fasiliteter. Ledere nevner at selv om man kan ha noen ønsker

som defineres i praksishåndboka, er det vanskelig å stille veldig mange direkte krav, siden den finansielle kompensasjonen kun er symbolsk.

Man bruker veiledningsseminaret som hovedarena for å gi informasjon om praksisstudiets formål. Siden studentene er ute i ekstern praksis mot slutten av sine studier, beskrives de også som ganske «selvgående» noe som minsker behovet for kontinuerlig oppfølging og evaluering. Totalt framstår ikke samarbeidet mellom eksterne praksissteder og utdanningsinstitusjonen som veldig tett, men heller som situasjonsbetinget der kontakt tas ved behov. Dette oppleves imidlertid ikke som særlig problematisk, da det framheves av en ekstern veileder at man egentlig ikke har behov for mer kontakt underveis. Informasjonsbehovet dekkes i stor grad av veilederseminaret og dokumentpakken man får i forkant.

Samtidig framstår det eksterne praksisstudiet som noe frakoblet fra annen klinisk undervisning og intern praksis. Interne veiledere nevner for eksempel at man gjerne kunne tenke seg å få flere tilbakemeldinger om hvordan studentene har prestert i ekstern praksis.

Intern og ekstern veiledning

Da man i stor grad opererer med intern praksis ved UiB, er det i hovedsak interne veiledere (instruktørtannleger) studentene kommer i kontakt med. Representanter fra institusjonen framhever at dette er noe det jobbes mye med og som har høy oppmerksomhet ved fakultetet. Eksempelvis har fakultetet nylig ansatt en pedagog som skal jobbe med klinisk undervisning og pasientnær pedagogikk. Det nevnes også i intervjuene at pedagogisk kompetanse er *ønskelig* for de kliniske interne underviserne, og at dette er et viktig mål, selv om det ikke er et formelt krav på nåværende tidspunkt.

For de eksterne veilederne framstår formell pedagogisk kompetanse som noe mindre prioritert, også grunnet formålet til ekstern praksis. Det er i stor grad veiledningsseminarene som brukes til å informere eksterne veiledere om relevante pedagogiske problemstillinger. Veilederens rolle i en slik praksissituasjon som ved UiB er noe mindre, og eksterne veiledere er mindre undervisere og fungerer mer som mentorer ute i arbeidslivet. Når studentene snakket om veilederens kompetanse ute, var det spesielt deres *kompetanse som tannleger* som kom i fokus, ikke pedagogisk veilederkompetanse. Dette viser at de eksterne veilederne har en viktig funksjon med hensyn til å gi innblikk i de uformelle sidene ved yrket.

Studentene framhevet vurderinger og tilbakemeldinger som viktig for kvaliteten i praktisk utdanning. I hovedsak vurderes studentene i klinisk tjeneste etter et evalueringsskjema som inneholder ulike punkter (hygiene, punktlighet og så videre). Interne undervisere framhever at de konkrete læringsmålene er veldig kvantitative, og at studentene i noen tilfeller kan glemme det kvalitative aspektet – at noe er godkjent, betyr ikke nødvendigvis at det er bra. Selv om selve vurderingen er bestått/ikke bestått, skal studentene få løpende tilbakemeldinger om prestasjoner. Samtidig mente flere av studentene at de gjerne ville ha mer løpende tilbakemeldinger om sine prestasjoner. Det oppleves som noe problematisk at det kan være for få instruktører tilgjengelig.

Profesjonsidentitet og tverrprofesjonelt samarbeid

Betydningen av å forstå tannlegeyrket i en større kontekst var et gjennomgående tema i intervjuene. Det er flere arenaer der studentene kommer i kontakt med andre profesjoner. Tannlegestudenter har felles emner med medisinstudentene de første årene. Samtidig betyr en slik fellesdel at det er viktig å arbeide for at tannlegene også opplever tilhørighet til studiene, og at man jobber for å utvikle og underbygge studentenes profesjonsidentitet gjennom hele studiet.

Yrkesgruppen studentene kommer mest i kontakt med er tannpleierstudentene. Man har noen felles forelesninger og felles intern praktisk trening, noe som framheves av de ansatte som viktig for læring og kompetanseutvikling. I andre intervjuer nevnes det også at nytt felles bygg har bidratt positivt til samarbeidet mellom tannlege- og tannpleierutdanningen. Samtidig mener studentene at til tross for felles praksis er opplegget fortsatt forholdsvis dårlig organisert internt. Det er ofte uklart hvilke roller studentene i de to ulike gruppene skal ha og hvem som skal gjøre hva i en konkret behandlingssituasjon. Det er felles klinikk bare en gang i uken, noe som gjør at kontakten også blir ujevn. Studentene mener også at de opplever generelt lite kommunikasjon på tvers av studiene. Selv om man har kommet langt med å ha

felles klinikk ved UiB, tyder studentenes erfaringer på at opplegget kan samkjøres ytterligere rent organisatorisk og at man kan tydeliggjøre retningslinjene for slik intern felles praksis. Dette peker også henimot at det å ha tydelige mål og retningslinjer generelt er viktig for å sikre en produktiv kunnskapsutvikling.

I løpet av ekstern praksis kommer også studentene i kontakt med mange andre yrkesgrupper, spesielt om man også hospiterer andre steder. Studentene mener at det å ha tverrprofesjonell kompetanse er viktig for en tannlege for å forstå helheten i behandlingsopplegget og identifisere behov for å henvise videre til andre spesialister. På den måten framstår utvikling av tverrfaglig kompetanse som et viktig aspekt av å sikre god kvalitet.

4.2 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Oslo (UiO)

4.2.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannlegestudiet ved UiO er et forskningsbasert masterprogram – 300 studiepoeng over fem år. Det er 65 studieplasser på studiet med opptak én gang i året. I programplanen settes det mål om å bli den beste tannlegeutdanningen i Norge og blant de 10 beste i Europa. Fra høsten 2013 har studiet en ny programplan og –struktur.

På nettsidene til Det odontologiske fakultet skriver man følgende om opprettelsen av tannlegestudiet i Oslo: Den formelle organiseringen av tannlegeutdanningen i Norge ble etablert i 1909. Etter 50 år, i 1959, ble tannlegehøyskolen en del av Universitetet i Oslo som et selvstendig fakultet og fikk navnet Det odontologiske fakultet. Frem til 1852 var det i all hovedsak lekfolk som praktiserte som tannleger. I 1852 ble det i kongelig resolusjon bestemt at det skulle stilles krav om å avlegge eksamen for å få lov til å utøve tannlegeyrket. Dette var en eksamen av kun praktisk karakter. Opprettelsen av tannlegestudiet ved UiO har en noe lang og kronglete vei. Allerede i 1881 kom det en uttalelse fra Det medisinske fakultet, hvor man mente av tannlegene burde inn i universitetet som et akademisk studium. Det skulle da ta 78 år før man kom så langt. Statens Tandlægeinstitut ble opprettet i 1909, og i 1928 ble denne til Norges Tandlægehøyskole – en betydelig statusheving. I 1959 ble Norges Tannlegehøyskole innlemmet i Universitetet i Oslo, som eget fakultet.

Formål og oppbygging

Målene i programplanen¹⁹ beskrives ut fra visjonen for allmenntannlegen:

- *Imøtekomme behovet for tannhelsetjenester i befolkningen i Norge frem mot 2030*
- *Kunne gjennomføre en selvstendig, engasjert, og god etisk utøvelse av tannlegefaget i tråd med god klinisk praksis som også Helsedirektoratets veileder "God klinisk praksis i tannhelsetjenesten" baserer seg på*
- *Gjennom odontologistudiet tilegne seg kunnskap om forebyggelse av sykdom og etiologi relatert til de ulike tilstander i tenner og munnhule*
- *Kunne se sammenhengen mellom pasientens orale helse og helse for øvrig*
- *Kunne gi en individualisert og trygg behandling basert på empati, interesse og omsorg for den enkelte pasients velbefinnende og helse*
- *Ha evne og vilje til lojalt å samarbeide med annet helsepersonell og å ta medansvar for folkehelsearbeid i tråd med gjeldende lovverk*
- *Ha innsikt i muligheter og begrensninger i egen kompetanse*
- *Ha evne og vilje til livslang læring og utvikling*
- *Kunne kritisk evaluere ny kunnskap basert på forskning, nye behandlingsteknikker og behandlingsmaterialer*
- *Ha bevissthet om normer og kulturelle ulikheter i fag og samfunn*

¹⁹ Programplan for studieprogrammet "OD-Oslo 2013" til Mastergrad i odontologi, Det odontologiske fakultet, Oslo. Vedtatt av Fakultetsstyret ved Det odontologiske fakultet, 23. april 2013

De første 3 1/2 semestrene av tannlegestudiet ved UiO er felles med medisinstudentene, og disse semestrene er det Det medisinske fakultet som har ansvaret for å administrere. Undervisning for denne delen av studiet er lagt til Det medisinske fakultet på Gaustad, Domus Medica og Domus Odontologica samt Oslo universitetssykehus. I denne fellesdelen har studentene medisinske basalfag, samfunns- og metodefag og laboratoriefag.

Ulike undervisningsformer benyttes: forelesninger, e-læring, seminarer, laboratorieøvelser og veiledet klinisk undervisning. Studiet beskrives som praksisorientert, og i studieplanen nevnes det at det å «tilrettelegge for at studentene så tidlig som mulig kommer i kontakt med den yrkesrollen de skal inn i etter endt utdanning» (s. 54) er et viktig mål. Studieplanen for tannlegestudentene legger opp til store emner (ofte 20-30 studiepoeng) i hvert semester. Stort sett alle emner i studiet har en eller annen form for praktisk undervisning, men selve antallet emner per semester er lavt. All undervisning med unntak av forelesninger er obligatorisk.

Praktisk trening

I løpet av de første 3 semestrene får tannlegestudentene sine første møter med pasienter, både på sykehus og i den offentlige tannhelsetjenesten (DOT). Dette anses som en del av ekstern praksis. Fra andre halvdel av fjerde semester er det Det odontologiske fakultet som har ansvaret for tilrettelegging og administrasjon av undervisningen. Det odontologiske ferdighetssenteret med undervisningsrom ligger i Domus Medica tilbygg og benyttes fra og med 3. studieår. For øvrig ligger den kliniske undervisningen og det meste av undervisningen knyttet til pasientbehandling i Det odontologiske fakultets lokaler i Geitmyrsveien.

Noe av den kliniske undervisningen er også knyttet til sykehus og institusjon, mens *ekstern* praksis i siste studieår foregår ved en ekstern offentlig tannklinikk. Tannlegestudentene har sin eksterne praksisperiode ved tannklinikker over hele landet.

Praktisk trening omfatter både ferdighetstrening, intern praksis ved fakultetets tannklinikk og ekstern praksis. Praksis i en eller annen form er gjennomgående for tannlegestudiet alle fem år. I det 10. og siste semester har studentene ekstern praksis. Tannlegestudiet ved UiO er organisert slik at de aller fleste emnene kombinerer teoristudier med praktisk trening. I det videre omtales derfor stort sett alle deler og emner av studiet som praksis.

Tabell 10 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannlegeutdanning UiO

Emne	Semester	SP	Intern praksis	Ekstern praksis
OD1100 - Odontologistudiet, modul 1	1	50	X (observasjon)	X (observasjon)
(Ex.phil)	2	10		
ODSEM3 - Odontologistudiet, 3. semester		30		X X (Propedeutisk kurs i undersøkelsesmetode dikk, 17.5 timer)
ODSEM4A - Odontologistudiet, 4. semester del I,	4	12	X	
ODSEM4B - Odontologistudiet, 4. semester del II	4	18		
OD3100 - Odontologistudiet, 5. semester	5	30	X	
OD3200 - Odontologistudiet, 6. semester	6	20	X	
(Masteroppgave)	6	(10)		
OD4100 - Odontologistudiet, 7. semester	7	27	X (inkluderer økter ved øre-nese-hals avdeling, Rikshospitalet)	
OD4200 - 8th semester Dentistry	8	27	X (inkluderer ekstern tjeneste i forbindelse med eldretannpleie)	
OD5100 Odontologistudiet	9		X (inkluderer ekstern tjeneste i forbindelse med eldretannpleie)	
OD5200 Odontologistudiet	10	20	X (inkluderer ekstern tjeneste i forbindelse med eldretannpleie)	X (6 uker i ekstern tannklinikk)
(Masteroppgaven)	10	(10)		

Tabell 10 gir en oversikt over de ulike emnene²⁰ som inngår i tannlegestudiet ved UiO samt hvordan praksis er organisert gjennom studiet.

4.2.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Intern praksis består av både ferdighetstrening og undervisning på klinikken. I det tredje studieåret, i 5. semester, legges grunnlaget for den praktisk-kliniske delen av studiet ved at studentene starter med ferdighetstrening på Ferdighetssenteret. Det nye ferdighetssenteret ble åpnet i 2013²¹. Parallelt med ferdighetstrening på Ferdighetssenteret har studentene også klinisk undervisning (pasientbehandling) ved intern klinikk hvor de behandler voksne pasienter (og etter hvert barnepasienter) ved Institutt for klinisk odontologi. Klinisk undervisning ved fakultetets egne tannklinikker (voksen, barn og klinikk for spesialbehandling) fortsetter gjennom resten av studiet.

I klinikken får studentene individuell veiledning og veiledning i små grupper. I tillegg holdes det seminarer med relevant innhold, med øket fokus på tverrfaglige seminarer. Studieplanen presiserer at den kliniske undervisningen er i fagspesifikke økter i 5.-8. semester, og som totalbehandling i 9.-10. semester. Sistnevnte betyr at studenten har helhetlig ansvar for en pasient.

²⁰ Denne gjennomgangen viser den siste emneoversikten som foreligger (gjelder for studenter tatt opp høsten 2014). Det er meldt om endringer for emnene i 3. og 4. semester ila. Våren 2015.

²¹ Les mer her: <http://www.odont.uio.no/iko/om/ferdighetssenteret/>

Studentene følges tett opp gjennom hele studiet, og de er delt i grupper de første 4 semestrene, samt at de får individuell veiledning og oppfølging. Nærmest alle emnene inkluderer en kombinasjon av forelesninger, kurs, individuelt arbeid, klinisk undervisning og demonstrasjoner.

Mål og læringsutbytte

Læringsmål for de ulike emnene varierer. Samtidig legges det gjennomgående vekt på en kombinasjon av teoretisk og praktisk/klinisk undervisning. Fastsatt læringsutbytte for de ulike emnene er gjengitt i vedlegg på nett.

Vurdering

Studentenes progresjon vurderes fortløpende, og det stilles også krav til progresjon. For å få fortsette til neste studieår, må studenten dokumentere tilstrekkelig basiskompetanse gjennom prøver, eksamen og praktiske ferdigheter. Ulike eksamensformer med fokus på praktiske kunnskaper er inkludert i de fleste emnene.

Tabell 11 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiO

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
OD1100 - Odontologistudiet, modul 1	Det avvikles tre eksamener i løpet av modul 1. Den første avvikles etter at undervisningen i statistikk, atferdsfag, allmenntidisin og samfunnsmedisin er ferdig. Eksamen avholdes i moduluke 9. Den andre eksamenen avvikles etter at undervisningen i cellebiologi er avsluttet. Eksamen avholdes i moduluke 30. Den tredje eksamenen avvikles etter at all undervisning i modul 1 er avsluttet. Eksamen avholdes i moduluke 40. Studenter som ikke består alle tre eksamener i modul 1, kan ikke gå videre til modul 2 før eksamen er avlagt og bestått. Studenter som går opp til ny/utsatt eksamen kan fortsette å følge undervisning til sensur er falt, eventuelt til klagesensur foreligger.	Gradert karakterskala (A-F) er vedtatt innført i modul I senest 2017 etter at det er gjort en kvalitetssikring av eksamensformer, og en utredning av hvilke emner som skal evalueres med bruk av bokstavkarakterer er gjort. Omleggingen av karaktersystemet innebærer at studenter som blir tatt opp på studiet i ny studieplan vil få et vitnemål etter endt studium hvor både karakterskalaen bestått/ikke-bestått og gradert karakterskala (A-F) vil forekomme avhengig av emne.
ODSEM3 - Odontologistudiet, 3. semester	Skriftlig del Varighet: 4 timer Format: 4-6 tematiske oppgaver bygget rundt semesterets temablokker, hver med 15-25 spørsmål hentet fra alle fagfelt som undervises i semesteret. Stasjonseksamen (OSCE) Varighet: 1 time Format: Stasjonseksamen i praktiske ferdigheter knyttet til fagfeltene propedeutikk, immunologi, mikrobiologi, anatomi, fysiologi og patologi.	Bestått / ikke bestått. Bestått / ikke bestått.
ODSEM4A - Odontologistudiet, 4. semester del I,	Eksamensform: Skriftlig integrert eksamen midt i semesteret, 5 timer. Eksamensoppgavene tar utgangspunkt i en eller flere sykehistorier.	Emnet bruker karakterskala bestått/ikke bestått.
ODSEM4B - Odontologistudiet, 4. semester del II	Stasjonseksamen: Studentene presenteres for problemer med et praktisk/konkret tilsnitt fra de fleste emner som det er blitt undervist i semesteret. Skriftlig eksamen:	Emnet bruker karakterskala bestått/ikke bestått.

	Den skriftlige eksamen består av essay-oppgaver. Semesterets ulike fag kan integreres i oppgavene. Varigheten er 4 timer.	
OD3100 - Odontologistudiet, 5. semester	Praktisk-klinisk eksamen (kariologi) som er grunnlaget for å vurdere studentenes kliniske ferdigheter og forståelse av elementær klinisk odontologi før de starter med pasientbehandling.	Bestått/ikke bestått. Eksamen bedømmes med ekstern sensor i tillegg til faglærerne.
OD3200 - Odontologistudiet, 6. semester	Praktisk-klinisk eksamen (protetikk) er grunnlaget for å vurdere studentenes kliniske ferdigheter og forståelse av elementær klinisk odontologi før de starter med pasientbehandling. Skriftlig eksamen i Biomaterialer, 4 timers varighet	Bestått/ikke bestått. Eksamen bedømmes med ekstern sensor i tillegg til faglærerne. Karakterskala A-F Denne eksamenen har ekstern sensor.
OD4100 - Odontologistudiet, 7. semester	Muntlig (klinisk-praktisk). Studentene presenterer en pasient man har ferdigbehandlet eller har hatt under behandling i 7.semester. Med utgangspunkt i pasientkasuset vil det også bli stilt spørsmål til studenten knyttet til semesterets teoretiske kunnskapsmål.	Bestått/ikke bestått Ekstern sensor
OD4200 - Dentistry 8th semester	The form of assessment in the 8th semester is five subject-specific written exams, to be held on four days at the end of the semester. Three of these (endodontology, periodontology and pharmacology) are four-hour exams and the cariology/gerodontologology exam is six hours	Grades: A-F Ekstern sensor
OD5100 Odontologistudiet 9. semester	2 skriftlige eksamener i Oral kirurgi/Oral patologi/radiologi og i protetikk og bittfunksjon	Karakterskala A – F Ekstern sensor
OD5200 Odontologistudiet 10. semester	Praktisk-klinisk eksamen. Ukjent pasient. Skriftlig eksamen i Pedodonti/kjeveortopedi Skriftlig Tverrfaglig eksamen	Karakterskala A-F. Ekstern sensor Ekstern sensor Ekstern sensor

**Unntatt ex. Phil og masteroppgaven.*

Veiledere/undervisningspersonell

Klinisk undervisning utføres av instruktører og vitenskapelig personell ansatt ved Det odontologiske fakultet. Instruktørene er erfarne tannleger (cand.odont. og master i odontologi) som stort sett er ansatt ved UiO i 20-prosentstillinger. Instruktørene kommer fra privat og offentlig tannhelse. Instruktørene må alle gjennomføre et pedagogisk kurs i klinisk veiledning av studenter.

Evaluering

Det foretas fortløpende evalueringer av de enkelte emnene og studentenes kunnskaper, kliniske ferdigheter og holdninger. Hvert semester utføres også mer omfattende evalueringer.

4.2.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

I løpet av studietiden har tannlegestudentene flere opphold utenfor tannklinikken ved Det odontologiske fakultet. Dette gjelder blant annet undervisning ved en øre-nese-hals-avdeling på et av sykehusene samt økter ved eldreinstitusjoner. Disse er likevel definert som en del av den *interne* praksisen (se omtale over).

I det første semesteret har studentene et kort opphold i den offentlige tannhelsetjenesten, dette først og fremst for å få et innblikk i hvordan tannlegeyrket utføres i praksis – hvordan det er å være tannlege og også hvordan det er å være pasient. Allerede her legges det vekt på å utvikle studentens kommunikasjonsferdigheter. Praksisstudiet i 1. semester utgjør 4 økter à en halv dag mot slutten av semesteret.

Det som i hovedsak anses å representere den eksterne praksisen i tannlegestudiet, er praksisperioden som finner sted i 10. semester. Ekstern praksis varer i 6 uker, der den første av disse 6 ukene ifølge studieplanen er en såkalt «temauke». I de resterende 5 ukene skal studenten ha et sammenhengende opphold i en ekstern offentlig tannklinik. Det er Institutt for klinisk odontologi som har ansvaret for gjennomføringen av ekstern praksis.

Mål og læringsutbytte

Hovedmålet med praksisstudiet i 10. semester er ifølge studieplanen at studenten skal få *økt forståelse for hvordan tannhelsetjenesten er organisert og fungerer i praksis, samt for de problemstillinger pasienter og ulike typer tannhelsepersonell kan stå overfor* (s.54). Videre står det i *praksishåndboka* at *Overordnet mål for praksisstudiet er å forberede odontologistudenter på yrkeslivet og lette omstillingen fra å være student til å praktisere som tannlege* (s. 3).

I studieplanen (s.54) oppgis i tillegg følgende generelle læringsmål for praksisstudiet:

- *Studenten skal gjennom praksisstudiet styrke sin integrering av teori og praksis, og derved forbedre sine forutsetninger for læring, forståelse og utvikling av holdninger i fremtidig utøvelse av yrket.*
- *Studenten skal skaffe seg kunnskap om tannhelsetjenestens organisering og finansiering.*
- *Studenten skal skaffe seg forståelse for hvordan rammebetingelsene henger sammen med planlegging, gjennomføring og evaluering av orale helsetjenester.*

Det framgår videre av studieplan og praksishåndbok at det også utformes mer *fagspesifikke* læringsmål som skal supplere de læringsmål som ellers er vanskeligere å oppfylle ved klinikkene ved fakultetet grunnet forskjellige forhold som bl.a. behandlingsprofilen hos pasienter. De fagspesifikke læringsmålene kan også i noen grad variere mellom kullene avhengig av aktuell fagdebatt eller andre faglige forhold.

De fagspesifikke læringsmål er listet opp som følger:

- Akuttbehandling
- Forebyggende og operativ kariesbehandling i aldersgruppen 12-18 år
- Forebyggende og operativ kariesbehandling på voksne
- Utredning og behandlingsplanlegging ved stor kariesaktivitet
- Innleggsterapi
- Vanlig endodontisk behandling
- Ekstraksjoner
- Periodontale problemer hos barn og unge (gingivitt, aggressiv periodontitt)
- Periodontitt hos voksne (diagnostikk, innledende behandling og etterkontroll)
- Behandling av eldre/sykehjemspasienter
- Fremstilling av single kroner
- Korreksjon og reparasjon av avtagbar protetik
- Kvalitetsvurdering av røntgenundersøkelser (bildekvalitet, behov for supplerende røntgenundersøkelser)

Individuelle læringsmål defineres av studentene selv og sendes til veileder når praksisplassene er fordelt. Fastsatt læringsutbytte for den eksterne praksisperioden er gjengitt i vedlegg på nett.

Forberedelse og oppfølging

Studentene må ha bestått alle fag til og med 8. semester, samt klinisk undervisning 9. semester (s.54). Forberedelse til praksis gjøres i stor grad via den ordinære undervisningen. Et viktig hjelpemiddel i dette er praksishåndboken og den første temauken i begynnelsen av 10. semester. I temauken holdes kurs/seminarer i relevante kliniske og samfunnsodontologiske temaer. I tillegg inviteres eksterne praksisveiledere til et seminar denne uken hvor veilederne får faglig oppdatering, kan diskutere veilederrollen sammen samt møte den studenten de skal veilede i de neste ukene.

Det er naturlig at tannlegestudenter i praksisstudiet på flere områder vil møte ulike forhold og tilegne seg noe forskjellig erfaring. Studentene vil etter praksisstudiet få anledning til å diskutere sin erfaring og læring med lærere og medstudenter. Dette vil kunne bidra til å gi en helhetsforståelse.

Vurdering

I 10.semester skal studentene ha en avsluttende klinisk/praktisk eksamen med karakter og også med ekstern sensor til stede.

Veiledere

Veiledere får invitasjon til å delta på «Kalibreringsdagen for instruktører» i august hvert år, men det stilles ingen formelle krav til verken veiledere eller praksissted. Fakultetet ønsker erfarne veiledere med minst 2 års praksis og ingen habilitetsproblematikk relatert til forholdet mellom den aktuelle student og veileder.

Praksissted

Studentene skal ha et sammenhengende opphold i ekstern tannklinikk. Ved UiO ønsker man ideelt å ha et visst antall praksisplasser fordelt over hele landet for å sikre den faglige bredden i tilbudet under praksisstudiet. Fylkestannlegene melder inn til fakultetet hvilke praksissteder/klinikker som kan ta imot en student. Den enkelte tannklinikk får et mindre, symbolsk beløp per student i praksis.

Evaluering

Studentene får en liste med «momenter» de skal observere og søke informasjon om. Studentene skal bruke skjemaer for å dokumentere klinisk arbeid og læringsutbytte. I siste del av praksisstudiet blir ifølge praksishåndboka²², evalueringsskjemaer sendt ut til både veiledere og studenter. Kort tid etter avsluttet studieopphold blir det holdt et evalueringsmøte hvor studentene deltar sammen med de ansvarlige for praksisstudiet.

4.2.4 Perspektiver på praksis

Formålet med ulike typer praktisk trening

Det vektlegges at tannlegeyrket er et praktisk yrke og at formålet med praksis er å lære seg håndverket. Studentene er opptatt av at de skal lære å skille sykt fra friskt. Videre mener studentene at et annet, viktig formål med praksis er at det bidrar til å skape trygghet hos studentene. Studentene mener at spesielt ekstern praksis skal bidra til denne tryggheten, og også bidra til selvstendighet. Den interne praksisen er spesielt viktig hva gjelder utvikling av kliniske ferdigheter, men denne form for praksis bidrar ikke i samme grad til trygghet og troen på at man faktisk kan praktisere som tannlege som det ekstern praksis gjør. Ekstern praksis gjør at man tør stole på egne ferdigheter. Generelt er de fire gruppene vi snakket med opptatt av utvikling av kommunikasjonsferdigheter, og at studenten lærer å forholde seg til pasienter og foresatte på en god måte. Det ble også sagt at man kunne se en holdningsendring hos studentene i dag i forhold til tidligere, der dagens studenter legger større vekt enn man gjorde tidligere på å «se» hele pasienten og ikke bare «tannproblemet». I kapittel 3 ble det sagt at man kan skille mellom kunnskapsformålet, sosialiseringformålet og rekrutteringsformålet i praksis. I uttalelsene fra våre informanter om hva de anser å være formålet med praktisk øving i sitt studium, finner vi tydelig igjen to av disse formålene; kunnskapsformålet og sosialiseringformålet. En av våre eksterne praksisveiledere

²² Praksishåndbok 2014, Universitetet i Oslo:

<http://www.uio.no/studier/program/odontologi/praksis%2010.%20semester/handbok2014.pdf>

påpekte også at man i praksis skal finne gleden ved å være tannlege. Dette utsagnet kan kobles opp mot rekrutteringsformålet. Finner man gleden ved å praktisere som tannlege i løpet av praksisstudiet, vil man sannsynligvis fortsette med dette yrket. Det ble imidlertid også sagt at det per i dag finnes for mange tannleger i Norge og at rekrutteringsformålet med ekstern praksis dermed ikke er så essensielt i dag, som det kanskje har vært.

Syn på kvalitet

Våre informanter fremhevet viktigheten av *tid*. I intern praksis er det viktig at instruktøren ikke har for mange studenter i sin gruppe slik at hun eller han har tid nok til den enkelte student. Det er også av betydning at den enkelte instruktør blir godt kjent med den enkelte student – «vi lærer studenten å se hele pasienten, men vi må også lære instruktøren å se hele studenten.» Instruktøren er *viktig*. Og det ble fremhevet at for å være en god instruktør må du også like jobben du skal gjøre. Et menneske som liker jobben sin, er ofte styrt av en sterk indre motivasjon. Imidlertid kan også ytre faktorer virke inn på motivasjonen, noe som innebærer at arbeidsgiver (i dette tilfellet utdanningsinstitusjonen) ved å lage et bra arbeidsmiljø og ha gode arbeidsbetingelser kan være med på å motivere sine ansatte.

Studentene mente videre at for å oppnå kvalitet i intern praksis var det av stor betydning at studenten får tilstrekkelig mange pasienter. Dette er viktig både for at studentene skal kunne innfri kravene om kvantitet, men også for å forbedre kvaliteten på egne ferdigheter og dermed på behandlingen den enkelte pasient får.

Hva gjelder ekstern praksis så blir tidsaspektet fremhevet også her – særlig av veilederne selv. Betydningen av at praksisveileder har tid til studenten og videre lar studenten få bruke tid ble presisert.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Som påpekt i den beskrivende delen av tannlegestudiet ved UiO, involverer langt de fleste emnene studentene skal igjennom i løpet av fem år, en eller annen form for praktisk øving. Tannlegestudentene ved UiO har relativt mye intern praksis ved de ulike klinikkene på det Odontologiske fakultet, hvor studentene utfører pasientbehandling under veiledning av en instruktør. Som allerede påpekt oppfatter man at tiden den enkelte instruktør har til rådighet per student har betydning for kvaliteten på praksis. Det ble gjort en endring i opptaksordningen til tannlegestudiet for noen år siden (i 2011, som en del av innføring av ny studieplan), hvor det ble bestemt at man skulle ha opptak én gang i året i stedet for to ganger i året – som hadde vært vanlig inntil da. Dette medførte at antallet studenter i kullet økte fra ca. 25 til 40. Antall instruktører ved klinikken har vært stabilt, noe som selvfølgelig har ført til at den enkelte instruktør har fått mye større studentgrupper. Studentene uttrykte bekymring for læringsutbyttet av, og kvaliteten på, intern praksis for dette «prøvekullet». På det tidspunktet intervjuet med studentene ble gjennomført, visste de ikke noe om hvordan organiseringen av ekstern praksis for dette store kullet ville komme til å bli, og de uttrykte bekymring også for dette.

Også de ansatte ved UiO uttrykte bekymring for innføring av ny studieplan og var også urolige fordi dette er en prosess som har foregått i et raskt tempo, og at alt dermed ikke er like godt tenkt gjennom.

Intern veiledning og evaluering

I et utdanningsløp hvor intern praksis tar stor plass, vil selvfølgelig instruktørens kompetanse ha innvirkning på kvaliteten på intern praksis. Instruktørene ved tannlegestudiet ved UiO er stort sett fast ansatt én til to dager i uken ved fakultetet. For øvrig har de sitt virke i privat eller offentlig tannklinikk. Studentene opplevde dette som et pre og at det bidro til at de hadde instruktører som var godt oppdatert på utviklingen ute i «felten». For å bli ansatt som instruktørtannlege ved klinikken på Odontologisk fakultet er det et formelt krav at man må ha jobbet som tannlege i minimum 2 år.

Studentene forholder seg til to faste instruktørtannleger som har veilederansvar for studentgruppen hver sine dager. Studentgruppen består av 5-6 studenter, og vi får oppgitt at dette er et greit antall som gir veileder tilstrekkelig med tid til å bli godt nok kjent med den enkelte student til å kunne følge ham eller henne på en forsvarlig måte. Når studentene har praksis i klinikk, vil det også være en ansvarshavende

lærer til stede, men det er instruktørtannlegene som i samråd vurderer og evaluerer studentene etter endt praksisperiode.²³

Utfordringene med dette er knyttet til hvor godt kalibrerte de ulike instruktørene er. Studentene opplever at de får ulike problemløsningsforslag alt etter hvilken instruktør man spør. Dette er utfordringer man kjenner igjen fra alle utdanningene vi har sammenlignet i denne undersøkelsen. Instruktørene ved tannlegestudiet ved UiO har jevnlig kalibreringsmøter, men studentene er innforstått med at det alltid vil være ulikheter. Imidlertid, når en student i samarbeid med en instruktør lager et behandlingsopplegg for en pasient, er det en stor fordel å kunne forholde seg til denne instruktøren også i den videre behandlingen av den aktuelle pasienten. Ellers kan det fort bli for mange meninger rundt behandlingsopplegget, noe som kan bidra til forvirring både hos studenten og pasienten.

Studentene må få godkjent de ulike stegene i behandlingen av en pasient, og de må også få godkjent det endelige resultatet av behandlingen. Studentene hadde flere ganger opplevd at instruktører som er spesialister innenfor et fagområde, ikke vil godkjenne behandlinger som er utenfor deres spesialistområde, selv om de, ifølge studentene, har kompetanse til å kunne gjøre det. En slik tilnærming skaper en del frustrasjon blant studentene og fører også til unødig venting og dårlig kontinuitet både for pasient og student. Antallet tilgjengelige instruktører gjør systemet sårbart i forhold til sykdom eller fravær blant instruktørene.

For å få godkjent intern praksis må studentene innfri visse *kvantitetskrav* – enkelte øvelser må gjennomføres et visst antall ganger. Hvorvidt de faktisk rekker å gjennomføre alt som kreves, vil være avhengig av flere forhold, blant annet av om instruktøren som er tilgjengelig, kan godkjenne det de har gjort, eller om de må vente på en annen instruktør og at arbeidet da ikke blir godkjent før i neste uke, f.eks. Studentene mener også at de bruker uforholdsmessig mye tid på pasientadministrasjon, og at dette også går ut over muligheten til å innfri kvantitetskravene.

For øvrig er studentene av den oppfatning at intern praksis også vurderes etter studentens evne til å «se» *hele* pasienten, samt at de klarer å opprettholde en god kommunikasjon med pasienten. Imidlertid peker studentene på at det kan være vanskelig for instruktørene å gi ærlige tilbakemeldinger på studentenes kommunikasjonsferdigheter og også «egnet» når det gjelder å praktisere som tannlege.

For studentene virker det som om instruktørene internt har litt ulike rutiner for hvordan ulike krav godkjennes. I enkelte tilfeller hvor det er gode grunner til at studenten ikke har oppfylt sine kvantitetskrav, kan instruktøren godkjenne kravet hvis det arbeidet som faktisk er utført, er av høy kvalitet. Bortsett fra studentene som tilhører det store kullet, så synes studentene at de har fått tilstrekkelig veiledning internt. Instruktørene evalueres av den enkelte student via et evalueringsskjema.

Ekstern veiledning

Studentene mener at det kan være vanskelig for *ekstern* praksisveileder å vurdere kvaliteten på den jobben studenten gjør, siden veilederen ikke får med seg alt studenten utfører. Dette syntes å være gjengs oppfatning blant de studentene som hadde vært ute i ekstern praksis. Studentene var imidlertid meget godt fornøyd med *veiledningen* de fikk av ekstern praksisveileder. Og de mente også at veiledningen de fikk var tilstrekkelig.

Både i studieplanen for tannlegestudiet og i praksishåndboka er det listet opp flere generelle og mer spesifikke læringsmål for ekstern praksis (se også beskrivelsen av praksisstudiet foran). Veilederne vi snakket med sier at de får læringsmål for ekstern praksis tilsendt, men ut over dette kan det virke som om man ikke forholder seg til disse målene i noen særlig grad. Dette gjelder også studentene, som heller ikke har noen klar formening om hva de vurderes etter i ekstern praksis. Etter endt ekstern praksis er det meningen at både veileder og student skal fylle ut et evalueringsskjema som skal returneres til det odontologiske fakultetet. Våre informanter ga uttrykk for at dette ikke alltid ble gjort.

²³ Det kan være variasjoner i hvordan veiledningen er organisert ved de ulike klinikkene ved fakultetet.

Samarbeid med ekstern praksisklinikk

Det eksterne praksisfeltet ønsket flere tilbakemeldinger på veilederjobben de gjør samt bedre kontakt med fakultetet. Per i dag opplevdes det som uklart hvor eller til hvem man skulle henvende seg på fakultetet ved behov for kontakt. Én fast kontaktperson kunne bøte på dette og gjøre det enklere for praksisveileder å ta kontakt med fakultetet.

Videre har et gjennomgangstema for alle intervjuene vi har hatt med eksterne praksisveiledere vært behovet for mer veiledningskompetanse. Den ene veilederdagen som arrangeres ved de fleste institusjonene, synes ikke å være nok. Et forslag som kom opp, var å få tilsendt skriftlig materiale som omhandler veiledning.

UiO har ikke anledning til å betale reise og opphold for eksterne veiledere som ønsker å komme til Oslo for å delta på veilederseminar. Det er heller ingen ekstra finansiering for studentene når de skal ut i ekstern praksis. I evalueringen studentene gjør av ekstern praksis etter endt opphold, pleier akkurat dette aspektet å være en av de få negative tilbakemeldingene studentene har hva gjelder ekstern praksis.

Tverrprofesjonelt samarbeid

Tannlegestudentene ved UiO har felles undervisning med medisinstudentene de tre første semestrene av studiet. De opplevde først og fremst det som skjer av praksis *etter* 3.semester som relevant. Tverrfaglig samarbeid er uansett noe man har fokus på ved tannlegestudiet og noe man også kommer til å fremheve i større grad i ny studieplan. Dette fokuset gjelder i hovedsak tverrfaglighet innenfor *odontologien*. Studentene vil treffe enkelte andre yrkesgrupper mens de er i praksis, både i intern praksis og i ekstern praksis, men dette er ikke satt i system. Hva gjelder ekstern praksis, vil dette også være noe tilfeldig – både hvem de eventuelt møter og hvorvidt de faktisk treffer andre yrkesgrupper. Gjennom intervjuene med de ansatte fikk vi inntrykk av at det ikke er aktuelt å samarbeide om praksis på tvers av andre helsefaglige utdanninger ved UiO.

4.3 Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Tromsø - Norges arktiske universitet (UiT)²⁴

4.3.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelens innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannlegeutdanningen ved Universitetet i Tromsø (UiT) ble startet opp i 2004. Det hadde vært et ønske om tannlegeutdanning ved UiT siden etableringen av universitetet i 1968, og etter påtrykk fra universitetet, Den offentlige tannhelsetjenesten og regionale politikere, fattet Stortinget et positivt vedtak i 2002. Innstillingen la vekt på at utdanningen skulle bidra til å møte tannlegemangelen i Norge, og særlig dekke behovet for tannleger og spesialister i Nord-Norge. Utdanningen skulle være desentralisert og fokusere på oppgaver i Den offentlig tannhelsetjenesten.

På bakgrunn av stortingsvedtaket ble Institutt for klinisk odontologi (IKO) opprettet ved Det medisinske fakultet ved UiT i 2003. I arbeidet med å utvikle en studieplan for den nye tannlegeutdanningen ble de politiske føringene fulgt opp ved å organisere i alt 6 måneder av studiet som ekstern praksis i offentlige tannklinikker, først og fremst i Nord-Norge, men også i andre deler av landet. Den omfattende eksterne praksisen er et sentralt kjennetegn ved det som omtales som Tromsø-modellen, som også vektlegger utvikling av en helhetlig forståelse av helse og offentlig helsearbeid, forebygging og tverrprofesjonelt samarbeid.

Tannlegeutdanningen startet opp høsten 2004 med et kull på 13 studenter. Størrelsen på årskullene økte gradvis frem til 2007 og har siden da vært på 40 studenter som er det utdanningen er dimensjonert for. 60 prosent av studieplassene er forbeholdt studenter fra Nord-Norge. Innenfor den regionale kvoten er 2 av studieplassene forbeholdt samiske søkere.

²⁴ Teksten bygger på muntlig og skriftlig informasjon fra UiT (se kildeliste).

IKO har siden fusjonen mellom UiT og Høgskolen i Tromsø i 2009 vært del av Det helsevitenskapelige fakultet, og tilbudt både tannlege- og tannpleierutdanning. Tannlegeutdanningen er et femårig heltids mastergradsstudium som utgjør 300 studiepoeng. Oppnådd mastergrad gir rett til autorisasjon som tannlege.

Utdanningen finner sted ved UiT, Universitetstannklinikken (UTK) og i Den offentlige tannhelsetjenesten. IKO har siden 2007 holdt til i TANN-bygget, som ble oppført på universitetsområdet som del av etableringen av tannlegestudiet. Bygget huser også UTK og Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge (TkNN), som begge eies av Troms fylkeskommune. På UTK har tannlegestudentene intern klinisk praksis og jobber sammen med tannpleierstudenter og fylkeskommunalt ansatte tannleger og tannhelsesekretærer. Ekstern praksis finner sted ved tannklinikker i Den offentlige tannhelsetjenesten på bakgrunn av avtaler mellom UiT og 7 fylkeskommuner. Avtalene omfatter i dag 20 klinikker som har status som universitetklinikker og tar imot både tannlege- og tannpleierstudenter.

Formål og oppbygging

I studieplanen fastsettes følgende mål for tannlegeutdanningen:

- *Overordnet mål* – å utdanne tannleger med helhetlig profesjonell og akademisk kompetanse som gjør dem i stand til å diagnostisere, behandle sykdommer i tenner og i munnhulen, redusere lidelse, arbeide forebyggende og fremme helse gjennom pasientrettet og tverrfaglig arbeid i helsetjenesten, undervisning, fagutvikling, forskning og formidlingsarbeid.
- *Det primære læringsmål* - er at den nyutdannede tannlegen skal kunne møte pasienten empatisk og respektfullt og med utgangspunkt i denne sentrale relasjon undersøke, analysere og delta i håndteringen av de komplekse forhold som forårsaker lidelse, gir behandlingsmuligheter og påvirker prognosen. Den nyutdannede tannlegen skal kunne arbeide med livslang læring gjennom å utvikle egen kompetanse som er relevant for tannlegefaglige aktiviteter; herunder klinisk arbeid, helsefremmende tiltak og samhandling. Dette skal skje med oppmerksomhet på og respekt for pasientens ønsker om og behov for informasjon og medbestemmelse.
- All undervisning skal bygge på en forståelse av helse og sykdom som flerdimensjonale fenomener – etter den såkalte biopsykososiale sykdomsmodellen. Respekt for pasientens autonomi og egenverd skal være overordnede verdier som skal formidles i alle elementer av odontologistudiet ved Universitetet i Tromsø. Studiet skal være klinisk rettet og introdusere studentene tidlig for pasientkontakt.

Det første studieåret og deler av andre studieår er integrert med medisinstudiet, og planen for denne delen av studiet koordineres av Institutt for medisinsk biologi (IMB). De siste tre studieårene er rettet spesifikt mot klinisk odontologi, og planen for denne delen av studiet koordineres av IKO.

Utdanningen består av 16 emner, der de største emnene har flere delemner. Tabell 12 gir en oversikt over den innholdsmessige oppbygningen av studiet.

Tabell 12 - Innholdsmessig oppbygning av studiet - tannlegeutdanning ved UiT

År	Innhold
1	Det er mye basalfag, og undervisningen er felles med det første året av medisinstudiet. Allerede i første semester skal studentene introduseres til odontologi. Studentene skal ut i 2 dagers praksis på tannklinikker.
2	Det andre året fortsetter med forberedelse til klinikk. Undervisningen i begynnelsen av det andre året er felles med medisinstudiet. I 3.semester begynner emner med felles introduksjon for begge gruppene før man deles i to grupper med separat undervisning. Det er også egne emner med odontologisk introduksjon.
3	De tre siste årene av studiet omtales som de tre kliniske årene. I 5. semester begynner omfattende opplæring i kliniske ferdigheter i tannlegefaget, foreløpig på modeller. Introduksjon til klinikk og initial trening på pasient starter i 6.semester på Universitetstannklinikken og skal gjøre studentene i stand til å gå ut i ekstern praksis i 4. året. Hovedvekten i dette studieåret blir forebyggende arbeid og enkle terapeutiske arbeider.
4	Hele 7. semester består av ekstern praksis på offentlige tannklinikker. Studentene fortsetter med teoretisk undervisning i 8. semester, men det er også mye undervisning på Universitetstannklinikken med pasienter.
5	I 9.semester fortsetter studentene med mye undervisning med pasienter på Universitetstannklinikken. Studenten skal ut i ekstern praksis i ca. 2 måneder i 10. semester. Studentene skal da ha fått introduksjon til alle typer arbeidsoppgaver de vil møte i ekstern praksis. I tillegg skal studentene utarbeide en masteroppgave, før avsluttende eksamener.

Praktisk trening

Praktisk trening i tannlegestudiet består av intern ferdighetstrening i simuleringsklinikk (SIMU) og UTK, intern praktisk klinisk undervisning i UTK og ekstern praksis i tannklinikker i Den offentlige tannhelsetjenesten. Studentene har praksisbesøk på UTK og offentlig tannklinik allerede første semester, men praksis foregår i hovedsak i de tre siste studieårene som er definert som de kliniske årene av utdanningen. Intern ferdighetstrening og praktisk klinisk undervisning strekker seg gjennom alle de tre kliniske årene, mens ekstern praksis er fordelt på to perioder på henholdsvis 4 måneder og 9 uker i 7. og 10. semester.

4.3.2 Intern praksis og ferdighetstrening**Omfang og type praksis**

Ferdighetstrening omfatter trening på håndverksmessige ferdigheter på fantomhoder i SIMU-klinikken og på pasienter i UTK, samt trening i diagnostiske, terapeutiske og kommunikasjonsmessige ferdigheter på pasienter i UTK.

Praktisk klinisk undervisning er veiledet undervisning i større eller mindre grupper med pasient i UTK.

Studentene begynner med omfattende ferdighetstrening på modeller i SIMU-klinikken i 5. semester, og blir introdusert for klinikk og trening på pasient i UTK i 6. semester. De har mye praktisk klinisk undervisning i både 4. og 5. studieår.

Tabell 13 viser hvilke emner som omfatter intern ferdighetstrening og praktisk klinisk undervisning i de kliniske årene av studiet.

Tabell 13 - Emner med intern ferdighetstrening og/eller praktisk klinisk undervisning, 3.-5. studieår. Tannlegeutdanningen ved UiT

Studieår	Semester	Emne		
3.	5.	ODO-2513, Propedevtikk		
	6.	ODO-2505, Klinisk odontologi del 1		
4.	8.	ODO-3208, Radiologi	ODO-3324, Pedodonti/ Kjeveortopedi (8. og 9. semester)	ODO-3303, Klinisk odontologi del 2 (8., 9. og 10. semester)
5.	9.			
	10.			

Mål og læringsutbytte

Det overordnede målet med intern ferdighetstrening og praktisk klinisk trening er at studentene skal opparbeide seg grunnleggende odontologiske ferdigheter og oppleve og reflektere over relasjonelle og etiske utfordringer de vil møte.

Fastsatt læringsutbytte for de enkelte emnene i tabell 13 over er gjengitt i vedlegg på nett.

Vurdering

Intern praksis vurderes på bakgrunn av en rapportbok som dekker alle semestrene i de tre kliniske årene av studiet, dvs. 5.-10. semester. Rapportboken definerer obligatoriske momenter som studenten skal utføre i løpet av hvert semester, og studenten er ansvarlig for å få lærers/klinisk veileders signatur for hvert utførte moment. Ved hver signering skal det også gjøres en vurdering av studentens kompetansenivå ut fra en kompetanseskala som presenteres i rapportboken. Skalaen er som følger:

- A: Studenten har gjennomført et helt behandlingsmoment stort sett selvstendig eller med få korrektiver og med akseptabel kvalitet.
- B: Studenten har gjennomført behandlingsmomentet med hjelp og korrektiver og med akseptabel kvalitet.
- C: Studenten har gjennomført kun deler av et behandlingsmoment selv eller trengte mye korrektiver for å oppnå akseptabel kvalitet.
- ASS: Studenten har assistert ved en behandling
- OBS: Studenten har observert en behandling
- Akseptabelt: Arbeidet er gjennomført med et godt eller akseptabelt resultat og etter gitte retningslinjer og godkjenningmoment for behandlingen.
- Ikke akseptabelt: Hele behandlingen eller enkelte momenter er utført på en ikke akseptabel klinisk måte.

Rapportbøkene samles inn og gås gjennom på slutten av hvert semester. Dersom studenten ikke har utført alle de obligatoriske momentene og det vurderes at de ikke kan gjennomføres i et senere semester, vil praktisk del ikke bli godkjent.

Rapportboken må være godkjent for at studenten skal kunne ta avsluttende eksamen.

Eksamens- og vurderingsformene i emnene som omfatter intern ferdighetstrening og/eller praktisk klinisk undervisning, fremgår av tabell 14.

Tabell 14 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiT

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
ODO-2513, Propedeutikk	Kandidaten vil bli vurdert mht. faglig praktisk progresjon midt i semesteret. Studentens nivå blir vurdert i en praktisk eksamen. Alle delemner må være bestått. En egenvurdering av utførte arbeider inngår som en del av den praktiske eksamen.	Bestått/ikke bestått
ODO-2505, Klinisk odontologi del 1	En praktisk/muntlig eksamen. Den praktiske delen består i selvstendig undersøkelse, diagnostisering og behandlingsplanlegging av en pasient med lite eller middels behandlingsbehov. Under den muntlige eksaminasjonen utdypes pasientens orale problem. I den muntlige delen skal studenten gi en PowerPoint-presentasjon av pasienten.	Bestått/ikke bestått
ODO-3208, Radiologi	En avsluttende skriftlig skoleeksamen (4 t).	Karakterskala A-F (der F er stryk)
ODO-3303, Klinisk odontologi del 2	Emnet evalueres med to skriftlige avsluttende skoleeksamener (à 6 t). Alle delemner må være bestått. Eksamensdag 1 omfatter: • Oral kirurgi • Oral medisin • Protetikk m/bittfunksjon • Gerodontologi Eksamensdag 2 omfatter: • Periodonti • Kariologi • Endodonti Deleksamenene vurderes samlet.	Karakterskala A-F (der F er stryk)
ODO-3324, Kjeveortopedi/pedodonti	Skriftlig skoleeksamen (6 t). Begge delemner må være bestått.	Karakterskala A-F (der F er stryk)

Veiledere/undervisningspersonell

Veiledere på Universitetstannklinikken er tannleger ansatt av fylkeskommunen som leies ut til UiT og veileder studentene på grunnlag av sin egen autorisasjon.

Evaluering

Det er ingen formelle rutiner for systematisk evaluering av kvalitet i intern praksis ved IKO, men instituttet sammenstiller data for studentenes utførte arbeid. Veilederne på UTK kvalitetssikrer veiledningen gjennom et spørreskjema som fylles ut av studentene.

I henhold til kvalitetssystemet for utdanningsvirksomheten ved UiT, skal det gjennomføres student- og faglærerevalueringer av emnene. Alle emner skal evalueres minst én gang i programperioden og alltid ved første gangs gjennomføring.

4.3.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

En stor del av studentenes kliniske praksis er ekstern praksis i Den offentlige tannhelsetjenesten. Ekstern praksis utgjør til sammen ca. 6,5 måneder av studiet, hvilket er betydelig mer enn ved tannlegeutdanningene ved UiO og UiB.

I tillegg til en to dagers observasjonspraksis ved tannklinikker hvor studentene selv ordner seg praksisplass i det første studieåret, er det to perioder med sammenhengende ekstern praksis i offentlige tannklinikker i løpet av de to siste studieårene. Gjennom avtaler med syv fylkeskommuner har UiT til

sammen 20 offentlige klinikker som fungerer som universitetsklinikker og tar imot både tannlege- og tannpleierstudenter i ekstern praksis. Klinikkene er i hovedsak lokalisert i Nord-Norge, men også i andre deler av landet. Det utplasseres to tannlegestudenter ved hver universitetsklinikk.

De to periodene med ekstern praksis i universitetsklinikk er organisert som egne emner, ODO-3005, Ekstern praksis del 1 og ODO-3505, Ekstern praksis del 2.

Den første eksterne praksisperioden er på ca. 4 måneder og går gjennom hele 7. semester. Den andre perioden er på 9 uker i 10. semester. I begge periodene er det fokus på forebyggende evidensbasert virksomhet, hensiktsmessig behandling og lik rett til god tannhelse for alle grupper/individer i samfunnet. Å kunne «se» hele pasienten (et holistisk syn) står sentralt. I den andre praksisperioden legges det i tillegg vekt på integrering av teori og praksis og på trening i individuelle behandlingsplaner og praksisadministrasjon.

Mål og læringsutbytte

Målet med ekstern praksis er at studenten skal utvikle forståelse, kunnskap og erfaring innenfor følgende områder:

- Prioritere tannpleie etter behov
- Grupper og individer
- Evidensbasert forebyggende virksomhet, terapi og rehabilitering
- Samarbeid med andre yrkesgrupper innenfor tannpleie og helseomsorg
- Samarbeid med spesialister, henvisningsprosedyrer
- Yrkesrollen og (etiske) holdninger
- Hygiene, rutiner for journalføring
- Praksisadministrasjon
- Organisering av pleie og omsorg, oppfølging av den offentlige tannhelsetjenesten

Fastsatt læringsutbytte for emnene ODO-3005 og ODO-3505 er gjengitt i vedlegg på nett.

Vurdering

Begge de eksterne praksisperiodene i universitetsklinikk vurderes som bestått/ikke bestått.

For hver praksisperiode gjennomfører både student og ekstern veileder en skriftlig midt- og sluttevaluering. Hensikten med disse evalueringene er å kartlegge styrker og svakheter ved det studenten har gjort, og vurdere i hvilken grad generelle og fagspesifikke mål er oppnådd og hva som bør være i fokus i den videre praksis. I tillegg ønsker UiT å få forslag til forbedringer for fremtidige studenter.

Studenten skal også gjøre en løpende vurdering av egen innsats i dialog med veileder, og rapportboken skal brukes til å vurdere hvorvidt opplæringsmålene er nådd.

Etter ekstern praksis i 7. semester finner det sted seminarer på universitetet der studentene diskuterer erfaringer og oppnådde utdanningsmål med lærere og praksisansvarlig på IKO. Studentene må delta for å få godkjent praksisperioden.

Praksissted, veiledere og finansiering

Valg av eksterne praksisklinikker bygger på avtaler med syv fylkeskommuner. UiT stiller krav til at klinikkene skal ha et visst antall tannleger og tannpleiere, og at de skal kunne gi studentene mulighet til å delta i utadrettet virksomhet (skole, barnehage, o.l.).

Studentene skal være på forskjellige klinikker i de to eksterne praksisperiodene.

Veilederne er ansatt ved praksisklinikken og velges ut av fylkeskommunen. De skal ha minimum 2 års klinisk erfaring, og UiT krever at de deltar på veiledningsseminaret universitetet arrangerer.

Veilederen har hovedansvaret for studenten i praksisperioden, men alle de ansatte ved praksisklinikken kan veilede studenten i daglige rutiner og i de praktiske forholdene på klinikken. Studenten kan også veiledes av andre tannleger på klinikken for å se ulike måter å jobbe på.

Den enkelte veileder har ansvar for to studenter og får en økonomisk kompensasjon fra UiT tilsvarende 30 prosent av den faste lønnen. I tillegg betaler UiT praksisklinikken en fast sum per student og kompensasjon for materialbruk.

Studentene får dekket ekstra reise- og bavgifter knyttet til ekstern praksis.

Forberedelser og oppfølging

UiT har utviklet en håndbok for ekstern praksis som retter seg mot både studenter og veiledere i praksisbedriftene. Håndboken inneholder praktiske opplysninger og informasjon om organisering, mål, innhold og evaluering.

I forkant av den eksterne praksisperioden gjennomgås og diskuteres fagspesifikke mål og oppgaver med studentene på universitetet. Det gis også retningslinjer for innholdet i ekstern praksis i rapportboken, som student og veileder skal benytte gjennom praksisperioden.

Veilederen skal følge opp studenten gjennom regelmessige samtaler, til å begynne med gjerne daglig og minimum en gang i uken.

UiT mottar månedlige rapportskjemaer basert på rapportboken som diskuteres med veileder på telefon. I tillegg arrangeres det videokonferanser for faglærere, studenter og veiledere ca. tre ganger per måned. Konferansene omfatter faglig diskusjon og forelesninger gitt av faglig personale ved universitetet. Ekstern praksis følges også opp gjennom de skriftlige midt- og sluttevalueringene til studentene og veilederne og seminarer og intervjuer med studenter etter endt praksisperiode.

Hvert år avholder IKO et obligatorisk kurs for interne og eksterne kliniske veiledere. Kurset går over 3-4 dager og består av både pedagogisk, psykologisk og odontologisk opplæring samt praktisk informasjon om praksisperioden og diskusjoner basert på tidligere erfaringer.

Evaluering

Ekstern praksis evalueres av både studenter og veiledere midtveis og ved slutten av hver praksisperiode og gjennom seminarer og intervjuer med studentene på universitetet i etterkant.

I tillegg skal det gjennomføres regelmessige evalueringer av emnene ODO-3005 og ODOO-3505 i henhold til kvalitetssystemet for utdanningsvirksomheten ved UiT.

4.3.4 Perspektiver på praksis

Syn på formål

Formålet med praksis i tannlegeutdanningen er ifølge informantgruppene at studentene tilegner seg manuelle ferdigheter, lærer hvordan en tannklinikk fungerer og får innsikt i tannlegeyrkets samfunnsfunksjon.

Det understrekes at tannleger i stor grad utøver et håndverk som bygger på teknikker og kjennskap til materialer og utstyr som det ikke er mulig å lese seg til, men som forutsetter praktisk øvelse under veiledning og mengdetrening. I tillegg skal praksisstudiene forberede studentene på arbeidslivet ved å gi dem innsikt i oppgavene og rutinene ved en tannklinikk og lære dem å kommunisere og samhandle med andre tannleger, tannpleiere og tannhelsesekretærer. Ekstern praksis er spesielt viktig for å lære studentene om den reelle arbeidssituasjonen i tannklinikken og skal gjøre dem i stand til å arbeide selvstendig.

Studentene legger særlig vekt på at praksis skal gi dem trening i pasientbehandling, noe som ikke bare omfatter å behandle tenner, men også mennesker. Det menneskelige aspektet fremheves også av de faglig-administrativt ansvarlige ved UiT. De er opptatt av at praksisstudiene skal danne grunnlag for etisk

refleksjon og gi studentene forståelse av hvilken samfunnsrolle de skal fyller som tannleger. De viser til at tannlegeutdanningen i Tromsø ble opprettet med et noe annet formål enn utdanningene i Oslo og Bergen. I tillegg til rekruttering til landsdelen omfatter tannlegeutdanningen i Tromsø et særlig fokus på samfunn og folkehelse.

Syn på kvalitet

Kvaliteten på praksis defineres langs flere dimensjoner. God styring, koordinering og informasjonsflyt sies gjennomgående å ha stor betydning og fremheves av både studenter og veiledere som en forutsetning for at opplæringen, veiledningen og tilbakemeldingen studentene får er sammenhengende og konsekvent. Fra faglig-administrativt hold nevnes forskningsbasert undervisning som en viktig forutsetning for kvalitet. Veiledere knytter videre kvaliteten på praksis til læring gjennom feiling, variert opplæring, høye krav til grundighet og kvalitet i studentenes arbeid og tilstrekkelig veiledningskapasitet. God tilgang på veiledning trekkes også frem av studentene, sammen med tilgang på utstyr og faste rammer for kvalitetssikring.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Organisering av intern praksis og integrasjon av praktisk og teoretisk undervisning

Mens det er Institutt for klinisk odontologi (IKO) som fastsetter mål for og innhold i studiet og har det overordnede ansvaret for undervisningen, finner intern praksis sted i UTK, der fylkeskommunalt ansatte tannleger veileder studentene på grunnlag av sin egen autorisasjon. Denne organisatoriske modellen skaper utfordringer knyttet til samkjøring av den teoretiske undervisningen, som tilbys av vitenskapelig ansatte ved IKO, og den praktiske opplæringen i UTK. For å samkjøre teori og praksis avholdes det regelmessige møter mellom de vitenskapelig ansatte og veilederne, og instituttet har ansatt noen veiledere i deltidsstillinger. I tillegg utvikler de vitenskapelig ansatte retningslinjer for opplæringen innenfor bestemte områder i form av «standard-of-care», som det er obligatorisk for både veiledere og studenter å sette seg inn i. Likevel gir både faglig-administrativt personale og interne veiledere uttrykk for at de ikke lykkes godt nok med å integrere den teoretiske og praktiske undervisningen. Studentene er klare på at kommunikasjonen mellom instituttet og veilederne på UTK er for dårlig og opplever at det gis motstridende informasjon, blant annet ved at veiledere ikke er enige i retningslinjene som gis i «standard-of-care». Bruken av eksterne forelesere og hyppig utskiftning av veiledere bidrar til å forsterke utfordringen med å samkjøre undervisningen som gis på IKO og i UTK.

Organisering av ekstern praksis

Tromsø-modellen utmerker seg som vi har sett ved å ha betydelig mer ekstern praksis enn utdanningene ved UiO og UiB: i alt seks måneder av studiet er organisert som ekstern praksis i offentlige tannklinikker. Samarbeidet med praksisklinikkene bygger på avtaler med syv fylkeskommuner, som ifølge de faglig-administrativt ansvarlige for utdanningen gir stor stabilitet når det gjelder praksissteder og veiledere. IKO har jobbet med å gjøre det prestisjefullt å fungere som praksisklinikk, blant annet ved å gi klinikkene status som universitetsklinikker.

Studentene er veldig positive til det store omfanget av ekstern praksis og sier det er gjennom praksisperiodene i de eksterne tannklinikkene de «blir tannleger». Tryggheten de utvikler gjennom mengdetrening og erfaringen de får med den faktiske arbeidssituasjonen som tannlege fremheves som viktig i så måte. Begrensninger i pasienttilgang i intern klinikk betyr også at ekstern praksis har stor betydning for at studentene får øvd seg på forskjellige pasientgrupper.

Ekstern praksis er lagt til de to siste av de tre kliniske årene av studiet og etter at studentene har hatt omfattende ferdighetstrening og praktisk klinisk undervisning i UTK. Ifølge de interne veilederne er studentene godt forberedt på praksissituasjonen i ekstern klinikk, selv om læringskurven er bratt i den første og lengste praksisperioden. De eksterne veilederne betegner studentene som «ferske» i denne første perioden og opplever at på visse områder mangler de tilstrekkelige praktiske og teoretiske forkunnskaper.

Det er en sentralt premis for den eksterne praksisen at studentene skal ta del i den ordinære virksomheten i tannklinikken, og IKO styrer ikke opplæringen i detalj. Retningslinjer for det faglige innholdet gis først og fremst gjennom rapportboken. Studentene opplever imidlertid at det er stor variasjon og vilkårlighet i innholdet og læringsmulighetene i ekstern praksis. Det skyldes dels forskjeller i klinikkens størrelse og pasienttilfang, noe IKO forsøker å jevne ut effektene av ved å plassere studentene på ulike klinikker i de to praksisperiodene. Men en vel så viktig grunn er at instituttet i så stor grad overlater ansvaret for å definere innholdet til den enkelte klinikk og veileder. Det skaper uforutsigbarhet, og studentene etterlyser bedre styring av den eksterne opplæringen fra IKOs side. De får støtte fra en av de eksterne veilederne vi har snakket med, som mener instituttet med fordel kunne gitt mer informasjon om forventninger og krav til innhold i den eksterne praksisperioden.

Veiledning

Ifølge studentene er det utfordringer knyttet til kalibrering av den interne veiledningen på UTK. De har erfart at veiledere har ulike syn på hvilke momenter de skal øve på, hvordan undersøkelser skal gjennomføres og hvilke standarder som skal følges. Det skaper forvirring og gjør studentene usikre i eksamenssituasjonen. Ifølge de faglig-administrative ansvarlige, bidrar utskiftningene i veilederstaben til kalibreringsutfordringene, men de sier samtidig at det er rom for en bedre samordning av styringsdokumentene for intern praksis.

Både studenter og interne veiledere mener veiledningskapasiteten i UTK er for lav, og ledelsen ved IKO ser også et forbedringspotensial på dette området. Veiledningen finner sted i grupper, og studentene sier at variasjon i størrelsen på gruppene betyr at det er variasjon i hvor mye individuell oppfølging de får. De peker dessuten på mangel på utstyr og dårlig planlegging som forhold som går ut over effektiviteten og kvaliteten på intern praksis.

I den eksterne praksisklinikken har én autorisert tannlege veilederansvar for to studenter. Veilederne forberedes på oppgaven gjennom skriftlig informasjon og det årlige veiledningsseminaret ved IKO, og de oppfordres til å delta på videokonferansene instituttet arrangerer for studenter og veiledere i løpet i praksisperioden. Et viktig formål med disse konferansene er å kalibrere den eksterne veiledningen mot vitenskapelige standarder, og ifølge studentene og veilederne vi har snakket med, har de i hvert fall delvis en slik kalibreringsfunksjon.

Studentenes erfaring er at det er stor variasjon i kvaliteten på veiledningen de får i ekstern praksis. Mens noen får god og tett oppfølging, har andre negative erfaringer med veiledere som viser liten interesse for oppgaven og/eller mangler pedagogisk kompetanse. Studentene opplever også at den eksterne veiledningen ikke er godt nok kalibrert med veiledningen de får i UTK. Dette er forhold som har blitt viderefremmet til IKO, men som instituttet, slik studentene ser det, i liten grad tar tak i. De eksterne veilederne vi har intervjuet har ikke fått konkret tilbakemelding på praksisperioden fra IKO og mener det ville være nyttig med bedre oppfølging, for eksempel gjennom møter mellom instituttet og den enkelte praksisklinikk.

Variasjonen i hva veiledere i både intern og ekstern praksis vektlegger og gir studentene anledning til å øve på, gjør det ifølge studentene uforutsigbart hvilke momenter i rapportboken de får dekket. Selv om boken er ment å fungere som et styringsverktøy, mener de den i for liten grad brukes til å planlegge og følge opp den kliniske opplæringen av den enkelte student.

Tverrprofesjonell læring

Tannlegestudentene har felles undervisning med medisinstudentene de to første årene av studiet, og de er sammen med tannpleierstudentene både i intern og deler av ekstern praksis. Likevel er samspillet med de andre studentgruppene begrenset. Fellesundervisningen med medisin er ifølge tannlegestudentene først og fremst tilpasset medisinstudentenes behov, og samarbeidet med tannpleierstudentene i UTK beskrives som «nesten ikke-eksisterende». Det er heller ikke lagt opp til samarbeid mellom tannlege- og tannpleierstudentene i ekstern praksis, og tverrprofesjonell læring skjer i hovedsak gjennom samarbeid med de ansatte tannpleierne og tannhelsesekretærene i praksisklinikken og med andre profesjonsutøvere i den utadrettede virksomheten studentene tar del i. Både de faglig-administrative

ansvarlige, studentene og de interne veilederne mener det bør legges bedre til rette for tverrprofesjonell læring i samspill med tannpleierstudentene, og det vises i den sammenheng til at det arbeides med et nytt initiativ i UTK som går ut på å knytte tannlege- og tannpleierstudenter sammen i grupper med ansvar for felles pasienter og veiledning fra både en tannlege og en tannpleier.

4.4 Tannpleierutdanningen ved Høgskolen i Hedmark (HiHm)

4.4.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannpleierstudiet ved Høgskolen i Hedmark ble etablert høsten 2009. Ved høgskolen er bachelorstudiet lagt inn under Avdeling for helse- og idrettsfag, hvor vi også finner bl.a. sykepleierutdanningen. Fokuset på *folkehelse* danner den overordnede faglige profilen for hele avdelingen og er så også en viktig rød tråd for tannpleierstudiet.

Tannpleierstudiet ved HiHm har en tilnærming til utdanningen som legger stor vekt på at studenten skal utvikle kunnskap om og erfaring med de samfunnsmessige aspektene ved å utøve dette yrket. Dette fordrer at studentene får inngrep med tannpleieryrket og betydningen av både den reelle utførelsen av yrket og av forebyggende arbeid i alle aldersgrupper og samfunnslag. Ved HiHm har man lagt opp en studieplan som tar hensyn til dette.

Bachelorstudiet i tannpleie ved HiHm går over en periode på tre år – seks semestre. Studiet skal kvalifisere til autorisasjon som tannpleier i offentlig tannhelsetjeneste og i privat praksis og tar opp i overkant av 20 studenter årlig. Tannpleierstudiet ved Høgskolen i Hedmark ligger ved campus Elverum. I Terningen Arena befinner hele Avdeling for helse- og idrettsfag seg: Institutt for sykepleie, Institutt for idrett og kroppsøving, Institutt for helsefag og Institutt for tannpleie og folkehelse.

Formål og oppbygging

Fokuset på folkehelse tilsier at man ved Høgskolen i Hedmark ønsker å uteksaminere studenter som kan se tannhelse og helse i en større sammenheng. Gjennom studiet skal studentene få et grunnlag for å kunne arbeide med mennesker under ulike livsvilkår, med ulike funksjonsforstyrrelser og ta hensyn til den enkeltes integritet og rett til medbestemmelse. Dette fokuset gjenspeiles også gjennom de eksterne praksisperiodene, og ved HiHm er det hele fire veiledete eksterne praksisperioder à seks uker. Disse periodene finner sted i 2.semester, 3.semester, 4.semester og 5.semester.

Studiet baseres på studentaktivitet og samarbeid. Et grunnleggende prinsipp er at læring skjer gjennom aktivitet sammen med medstudenter med veiledning fra lærer. I praksis betyr det stor vekt på arbeid med prosjekter, gruppesamarbeid, studieoppgaver, medstudentveiledning og medstudentvurdering. Arbeidene vil i stor utstrekning foregå tilknyttet praksis. E-læringssystemet Fronter har en sentral plass i undervisningen.

Læringsmålene for tannpleierstudiet ved Campus Elverum²⁵ er beskrevet som følger. Etter fullført studium skal studenten innen tannhelsefremmende og sykdomsforebyggende arbeid:

- Ha forståelse for etiske utfordringer innenfor folkehelsearbeid
- Ha forståelse for folkehelsens utvikling og utfordringer
- Ha evne til å presentere og profilere tannhelsearbeid som en del av det generelle helsetilbudet i nærmiljøet
- Kunne arbeide selvstendig, foreta refleksjoner og samtidig gjennomføre konstruktivt teamarbeid innen tannhelsetjenesten og med andre relevante samarbeidspartnere

Etter fullført studium skal studenten innen klinisk arbeid:

- Ha en holdning preget av respekt i møte med brukere av tjenenesten

²⁵ Følgende punkter og mye av den videre beskrivelsen er hentet fra Studieplan Bachelor-i-tannpleie kull 2012.

- Utøve praktisk arbeid på bakgrunn av forskningsbasert, erfaringsbasert og brukerorientert kunnskap
- Kjenne egen kompetanse, tannpleierfagets kompetansenivå og kritisk vurdere egen yrkesutøvelse, bidra til positivt arbeidsmiljø og nytenkning

Praktisk trening

Det unike ved tannpleierutdanningen ved Høgskolen i Hedmark er at all praksis er organisert som ekstern praksis. Denne formen for organisering av praksis har nok først og fremst sin naturlige bakgrunn i at tannpleierutdanningen i Elverum ikke er tilknyttet et odontologisk fakultet med tilkommende fasiliteter, i motsetning til de andre tannpleierutdanningene i Norge, som er tilknyttet det odontologiske fakultet ved sine institusjoner. Imidlertid har tannpleierstudiet i Elverum også hentet inspirasjon fra sykepleierstudiet ved samme avdeling samt fra tilsvarende utdanninger i Sverige hvor man har brukt en slik modell. Selve praksisperiodene avholdes i rimelig geografisk nærhet til Elverum, ved tannklinikker i fylkene Oppland, Hedmark og Akershus.

Tannpleierstudentene starter imidlertid første semester med ferdighetstrening på såkalte fantomhoder. De skal også gjennom observasjonspraksis (i 1. og i 6.semester) samt observasjonspraksis i privat tannklinikk også i 6.semester. Den avsluttende delen av studiet omfatter også 2 uker intern praksis ved den offentlige tannklinikken som er på campus.

4.4.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Praksisopplæringen ved tannpleierutdanningen ved Høgskolen i Hedmark er i all hovedsak basert på *ekstern* praksis (se beskrivelse under). Det eneste emnet som involverer *intern* praksis som en formell del av emnet, er *Kliniske tannpleieferdigheter* i 1.semester. Den interne praksisen består her i praktisk øving i klinikklaboratoriet (fantomlab), samt at emnet også innebærer *observasjonspraksis* på klinikk.

Studentene øver seg gjennom hele studieperioden på fantomhoder og også etter hvert på venner, medstudenter, ansatte osv., uten at dette er formelt organisert.

Mål og læringsutbytte

Læringsutbyttet for Kliniske tannpleieferdigheter er som følger:

- Forstå verdien av å møte mottakere av tjenesten med anerkjennelse og respekt
- Anvende kunnskap om mikrobiologi og hygiene i klinisk arbeid
- Anvende kunnskap om anatomi/fysiologi/biokjemi ved undersøkelse og vurdering av tenner og munnhule på fantomhode og medstudent
- Ha kjennskap til behandlingsstol og unit og håndtere tannpleierens instrumenter
- Planlegge, utføre og vurdere praktisk tannhelsearbeid på modell og medstudent

Vurdering

Det er et obligatorisk krav om deltagelse i 90 prosent av den praktiske øvingen for å få avlegge eksamen. For emnet Kliniske tannpleieferdigheter består eksamen i en individuell praktisk prøve med muntlig framstilling og som vurderes til bestått/ikke bestått.

Veiledere/undervisningspersonell

Veiledere og undervisningspersonell ansatt ved høgskolen er i hovedsak ansatt i heltidsstillinger.

Evaluering

Studentene gir en skriftlig evaluering av emnet tilbake til sine veiledere.

4.4.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Alle de fire eksterne praksisperiodene varer i 6 uker. Studietiden i praksis innebærer 37,5 timers studieinnsats per uke, med krav om reell studietid på praksisstedet minimum 30 timer gjennomsnittlig per uke. Obligatorisk krav for bestått praksis er 90 prosent deltagelse. Studentene er ved den samme klinikken i to etterfølgende perioder. Dette gjør det enklere for veiledere å se studentens progresjon.

Mål og læringsutbytte

Etter endt studium skal tannpleierne utdannet ved HiHm hva gjelder klinisk arbeid:

- Ha en holdning preget av respekt i møte med brukere av tjenesten
- Utøve praktisk arbeid på bakgrunn av forskningsbasert, erfaringsbasert og brukerorientert kunnskap
- Kjenne egen kompetanse, tannpleierfagets kompetansenivå og kritisk vurdere egen yrkesutøvelse
- Bidra til positivt arbeidsmiljø og nytenkning

Tannpleie for barn og unge 2. semester

Kunnskapsbasert klinisk tannpleie vektlegges. I tillegg utfordres studentene til å legge vekt på pasientens opplevelse av tannpleie, og spesielt pasienter med odontofobi. Mål og læringsutbytte defineres som følgende:

Kunnskap

- Vise innsikt i pasientenes ulike behov for tannpleie
- Gjøre rede for hvordan sukker og bakterier påvirker friske tenner – Hva skjer i prosessen
- Kan vurdere pasientens behov for henvisning

Ferdigheter

- Kan skille mellom friskt og sykt i munnhulen
- Kan kommunisere med pasienten etter alder og utvikling
- Kan begrunne egen tannpleiepraksis som ledd i kvalitetssikringen

Generell kompetanse

- Kan bruke kunnskap fra pensum i emnet. Har ferdigheter fra 1. semester og praksis fra øvingsklinikken
- Kan samarbeide på tvers av yrkesgrupper fra ulike kulturer og bidra til et godt arbeidsmiljø

Evaluering skjer via midtveisevaluering samt sluttevaluering. *Midtveisevaluering* tar utgangspunkt i studentens faglige og personlige utvikling i forhold til forventet læringsutbytte og arbeidskrav. *Sluttevaluering* tar utgangspunkt i studentens faglige og personlige utvikling i forhold til forventet læringsutbytte og arbeidskrav. Refleksjonsnotater er også en del av evalueringen. Etter gjennomført praksisperiode blir studenten vurdert til bestått eller ikke bestått på de aktuelle områdene innenfor dette praksisfeltet.

Tannpleie for voksne 3. semester

Kunnskapsbasert klinisk tannpleie vektlegges. Studentene skal utfordres på å utføre god klinisk praksis, med systematiske rutiner for registrering og journalføring av funn. I tillegg skal kommunikasjon og pasientveiledning med tanke på endring hos pasienten vektlegges. *Mål og læringsutbytte* defineres som følgende.

Kunnskap

- Vise innsikt i pasientenes ulike behov for tannpleie
- Kan vurdere hvilke tiltak som bør settes i verk for å opprettholde best mulig tannhelse

Ferdigheter

- Kan undersøke munnhule, tannkjøtt og tenner ved hjelp av observasjon, klinisk utstyr og røntgenbilder
- Kan kommunisere med pasienten om endring
- Kan begrunne egen tannpleiepraksis som ledd i kvalitetssikringen

Generell kompetanse

- Kan bruke kunnskap fra pensum i emnet.
- Kan anvende kunnskap i pedagogikk, kommunikasjon og sosiologi i tannhelsefremmende og forebyggende arbeid

Midt- og sluttevaluering av den enkelte student på praksisklinikken gjennomføres i samarbeid med praksisveileder og lærer. Refleksjonsnotater er en del av evalueringen. Praksis vurderes så til bestått eller ikke bestått. Oppsummering av praksisperioden gjennom dialog mellom lærer og studenter.

Tannpleie for eldre 4. semester

Kunnskapsbasert klinisk tannpleie vektlegges. I tillegg utfordres studentene til å legge vekt på pasientens, pårørendes og pleiepersonellens opplevelse av tannpleie. Tverrprofesjonelt samarbeid vektlegges. *Mål og læringsutbytte* defineres som følgende.

- Kunne anvende kunnskap om naturvitenskapelige fag for å undersøke og vurdere munnhule, tannkjøtt og tenner og iverksette tiltak eller henvise til tannlege.
- Kunne anvende kunnskap om samfunnsvitenskapelige fag for å iverksette helsefremmende, forebyggende og behandlende tiltak for eldre på ulike tjenestenivå.

Midt- og sluttevaluering av den enkelte student på praksisklinikken gjennomføres i samarbeid med praksisveileder og lærer. Refleksjonsnotater er en del av evalueringen. Praksis vurderes så til bestått eller ikke bestått.

Tannpleie for personer med spesielle behov 5. semester

Kunnskapsbasert klinisk tannpleie vektlegges. I tillegg utfordres studentene til å legge vekt på pasientens, pårørendes og pleiepersonellens opplevelse av tannpleie. Lov om pasientrettigheter og tvang belyses i etiske dilemma. Tverrprofesjonelt samarbeid vektlegges. *Mål og læringsutbytte* defineres som følgende.

- Anvender kunnskap om samfunnsvitenskapelige fag for å iverksette helsefremmende, forebyggende og behandlende tiltak til personer med psykisk lidelse, rusmiddelbruk og psykisk utviklingshemming.
- Anvender kunnskap om odontofobi i møte med personer med lidelsen
- Anvender kunnskap om naturvitenskapelige fag for å undersøke, vurdere, diagnostisere og iverksette tiltak eller henvise til tannlege.

Vurdering

Midt- og sluttevaluering av den enkelte student kan foregå på praksisklinikken, på telefon eller Skype i samarbeid med praksisveileder og lærer. Refleksjonsnotater er en del av evalueringen. Praksis vurderes så til bestått eller ikke bestått.

I tillegg til disse 4 eksterne praksisperiodene har også 6.semesteremnet *Tannpleie for barn og unge i risikogrupper* et praktisk element i at det er lagt opp til praktiske observasjonsstudier som en del av undervisningopplegget. For dette emnet består eksamen av prosjektarbeid i gruppe, som vurderes med graderte bokstavkarakterer.

Og videre skal også studentene ha to uker observasjonspraksis i privat tannklinik i siste del av 5.semester. Dette må studentene organisere selv, og lærestedet har ingen mulighet til å kvalitetssikre opplegget som blir laget.

Praksissted, veiledere/undervisningspersonell og finansiering

Alle praksisperiodene skal ifølge emneplanene gjennomføres på tannklinikk i den offentlige tannhelsetjenesten med egen praksisveileder.

Det stilles ingen formelle krav verken til praksisstedet eller praksisveileder. Det har høyskolen ikke mandat til å gjøre. I hovedsak er det fylkestannlegen som oppfordrer tannklinikker til å ta til seg studenter. Det etterlyses føringer fra Helse- og omsorgsdepartementet for hvordan lærestedene eventuelt kan gjøre dette, eventuelt at HOD pålegger tannklinikker å ta til seg studenter.

De eksterne praksisveilederne får tilbud om et veilederkurs som omfatter 15 studiepoeng. De praksisveilederne vi snakket med hadde benyttet dette tilbudet. Det arrangeres også to veilederdager i året, samt en veilederdag i regi av fylkestannlegen i Hedmark.

Den enkelte klinikk får en liten kompensasjon per student per uke i praksis.

Evaluering

Studentene gir skriftlig tilbakemelding på ekstern praksis til lærestedet, og de har også en felles runde med muntlig tilbakemeldinger i klassen.

4.4.4 Perspektiver på praksis

Formål med praksis

Intern praktisk trening ved tannpleierutdanningen på HiHm skjer gjennom øving i klinikklaboratoriet som en del av emnet Kliniske tannpleieferdigheter. Da studiestedet ikke har egen klinikk, skjer slik intern ferdighetstrening i begynnelsen i stor grad på fantomhoder og senere på venner og medstudenter (ikke formelt organisert). Grunnet manglende tilknytning til et odontologisk fakultet med egen klinikk betyr det også at en del av slik intern praktisk øving skjer noe uformelt, noe som kan skape ulikheter blant studentene og deres læringsutbytte.

Det som i intervjuene framstår som sentralt når det gjelder intern praktisk øving, er målet om å forbedre de tekniske ferdighetene. Studentene fremhever spesielt betydningen av å utvikle tekniske ferdigheter og øke kunnskapen om tannmorfologi, dette synet deles også av andre aktører som ble intervjuet. Rollen teoretisk kunnskap har her er i hovedsak å skape en grunnmur for anvendelse, mens det også nevnes i intervjuene at teoretisk kunnskap er en viktig premisse for ferdighetstrening. Mens man i intervjuene vektlegger at praktisk ferdighetstrening har mest fokus på tekniske ferdigheter, vil en simulert behandlingssituasjon også gi muligheter for studentene til å tilegne seg andre yrkesrelevante kunnskaper og ferdigheter. Det å tilegne seg slik taus kunnskap er en viktig del av studentenes utvikling av sin profesjonelle identitet.

Når det gjelder ekstern praksis, nevnes flere formål. Siden studiestedet ikke har egen intern klinikk, er disse eksterne praksisperiodene også viktige for å øke studentenes kliniske ferdigheter. Dette synet deles av de fleste respondentene, men det er spesielt de eksterne veilederne og studentene som framhever fokus på de kliniske ferdighetene i ekstern praksis. Det som nevnes spesielt, er hvordan ekstern praksis bidrar til å gi mer innsikt i hvordan man registrerer diagnoser og driver med utadrettet virksomhet, samtidig som man tilegner seg grunnleggende kunnskap og ferdigheter i pasientbehandling. På den måten kan man si at ekstern praksis har et viktig kunnskapsformål, fordi studentene får et godt bilde av yrkesfeltet gjennom hele studiet, spesielt når praksis er såpass omfangsrik.

I tillegg til kunnskapsformål har ekstern praksis også et svært viktig sosialiseringsformål. Det framheves i intervjuene at studentene får kjennskap til yrkesutøvelse og «hverdagen» som tannpleier samt erfaring med å jobbe på en «ekte» klinikk. Ved at studentene får en opplevelse av yrkesutøvelse, bidrar ekstern praksis til at studentene både blir kjent med og kan internalisere verdier og normer som finnes ute i praksis for tannpleieryrket. Gjennom fire forholdsvis lange praksisperioder får studentene et nært og tett forhold til yrkesfeltet. Studentene får også kjennskap til to ulike tannklinikker, noe som kan gi en bredere innsikt i variasjonen av yrkesutøvelse i ulike kontekster. Man kan argumentere med at det kan være en styrke å få erfaring fra flere steder, også når praksisperiodene ikke er like omfangsrike. Med hensyn til

dekomposisjon er de ulike praksisperiodene delt opp med utgangspunkt i ulike pasientgrupper – man starter med barn og unge i 2. semester, deretter voksentannpleie i 3. semester, tannpleie for eldre i 4. semester, og deretter tannpleie for personer med spesielle behov i 5. semester. Det vil si at oppdelingen ikke skjer tematisk, men tar utgangspunkt i ulike typer pasienter. Samtidig framheves det fra studentene at praksisperiodene er ganske ulike, da man over tid utvikler seg til å bli mer selvstendig og utvikler sin profesjonsidentitet som tannpleier. Det er flere aktører som henviser til en «bratt læringskurve» når studentene kommer ut i ekstern praksis.

Syn på kvalitet

Organisering av studiet er fastslått i studieplanen, og det er også studieplanen som definerer rekkefølgen på de ulike fagene. Det er spesielt gode planer og gode undervisere internt som anses som viktig for å sikre god kvalitet internt. Studentene som ble intervjuet, rapporterte også at de interne øvingene var viktige premisser for videre ekstern, veiledet praksis. Når det gjelder ekstern praksis, er god veiledning det som framheves mest av alle aktørene som ble intervjuet, samtidig som de eksterne veilederne mener at det er viktig at man har et fast undervisningsopplegg. Det vil si at veiledning her i større grad også forstås som eget opplegg, og ikke kun som et en-til-en-mentor-forhold. Samtidig mener flere av respondentene at tilretteleggingen og rammene i klinikken betyr mye – hvordan studenten blir mottatt og ivaretatt, og om de får prøve ulike arbeidsoppgaver. Studentenes svar tyder også på at det er både det praktiske (mottakelse, tid), sosiale (føle seg respektert og ivaretatt) samt det rent faglige (konkrete oppgaver) som har betydning for hvordan de opplever og vurderer kvaliteten på deres eksterne praksisopphold.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Formelle strukturer, styringsdokumenter og læringsutbytte

Det virker også som om tannpleierutdanningen ved HiHm er mer lokalt orientert enn de andre utdanningene og har mye fokus på fylkene rundt og tett samarbeid med praksisfeltet. Dokumentene som nevnes, er stort sett helselovene og dokumenter fra høgskolen som setter rammer for hele studiet. Det finnes et formelt kvalitetssikringssystem ved HiHm for de enkelte fag, samt tilfredsundersøkelsen ved HiHm. Samtidig opplever studentene at tilbakemeldingene ikke alltid blir tatt høyde for.

Læringsutbyttebeskrivelser er presentert på Fronter (digital studieportal), men studentene rapporterer at de ikke var særlig kjent med dem før studiestart og emnestart. Disse målene ble diskutert med læreren i forkant av praksis, og planenes innhold er også noe eksterne veiledere er kjent med. På den måten ser det ut til at eksterne dokumenter egentlig ikke har veldig stor betydning for selve praksisen, og det er de mer konkrete læringsmålene for emnet som brukes aktivt.

Koherens teori-praksis, integrasjon

Mens det vektlegges i intervjuene at teori og praksis er noe som er tett koblet, erkjenner flere respondenter også at den koblingen ikke alltid er like tett eller enkel å få til. I prinsippet skal man ha teoretisk undervisning både før og etter ekstern praksis om de enkelte temaene som studentene fokuserer på, men studentene opplevde også i noen tilfeller at rekkefølgen ulike teoretiske og praktiske elementer ble presentert ikke var helt optimal. I løpet av selve praksisperioden har studentene en dag i uken til å lese seg opp på ulike temaer, og det framheves av veiledere at studentene har ansvar for egen læring. Studentene har ulike erfaringer med hensyn til å ha fått utnyttet de teoretiske kunnskapene i løpet av de eksterne praksisperiodene, og de nevner at eksterne veiledere hadde ulikt fokus på den teoretiske delen. Samtidig framhevet de eksterne praksisveilederne som ble intervjuet, at et viktig mål med ekstern praksis er å knytte de teoretiske elementene i utdanningene til praktisk øving.

Selv om det ble sagt at man opererte med «en vanlig 8-16-dag», varierte det hva slags arbeidsoppgaver studentene fikk ute i praksis. Mens noen fikk mange ulike oppgaver (også utadrettet virksomhet), var andres erfaring mer ensartet, og man fikk i stor grad like oppgaver gjennom praksisperioden. Samtidig opplevde ikke studentene vi intervjuet problemer at det var vanskelig med å få dekket de formelle krav med praksisstudiene. Allikevel vil en slik variasjon gi inntrykk av at transferklime for overføring av kunnskap og ferdigheter varierer, og at studentenes erfaringer med dette i høy grad er knyttet til det

enkelte praksisstedet. Samtidig framhever de eksterne veiledere som ble intervjuet betydningen av likhet, og at praksis må følge et fast undervisningsopplegg for å sikre at studentene får den kompetansen de trenger og som defineres i studieplanen. Dette var også noe de eksterne veilederne opplevde som vanskelig. På den måten kan man se en viss diskrepans mellom de varierte opplevelsene blant studentene og fokus på likhet blant de eksterne veilederne. Samtidig gjør vårt ikke-representative utvalg det vanskelig å trekke generelle slutninger som ville representere hele praksisfeltet.

Når studentene blir spurt om forholdet mellom teori og praksis, er de opptatt av at det skal være en progresjon mot en mer helhetlig forståelse av hvordan koblinger mellom ulike fag foregår, og hvordan teoretiske og praktiske elementer i utdanningen kobles sammen. Praksisperiodene legges opp slik at studentene opplever økende selvstendighet i pasientbehandlingen. Det peker mot at studenten gjennom de ulike eksterne praksisperiodene utvikler sin profesjonelle handlingskompetanse og identitet som yrkesutøver. Dette er også noe studentene sier veldig direkte, ved at de mener at de nå føler seg «som tannpleiere» og er klare for arbeidslivet.

Samarbeid med eksternt praksissted

Siden praksisperiodene er på 6 uker, har man også lagt opp til en mye mer systematisk kontakt mellom praksisstedet og HiHm enn man har gjort ved de institusjonene der praksis kun går over noen få uker. Man starter med et oppstartsmøte med praksisfeltet. I tillegg utføres både midtveisevaluering og sluttevaluering sammen med praksisveileder og internt undervisningspersonale, og ansatte ved HiHm har ansvar for å følge opp disse evalueringene. Denne modellen bygger på sykepleiemodellen som man også har ved fakultetet. Studiestedet savner allikevel en lovpålagt forpliktelse fra DOT til å sikre tannklinikkenes deltakelse, slik man har i spesialisthelsetjenesten. Slik det er lagt opp, har studiestedet ikke veldig mange valg, og i et av intervjuene med ansatte ble dette beskrevet som at «man tar til takke med det man får». Samtidig rapporterer studiestedet i stor grad godt samarbeid med klinikkene, men man savner et større omfang og forpliktelse fra hele yrkesfeltet.

En slik mangel på valgmuligheter gjør også situasjonen sårbar for den enkelte student når man har få muligheter for å kvalitetssikre tilbudet på forhånd. Studentene har anledning til å gi tilbakemelding dersom forholdene ikke fungerer optimalt, men dette skjer da etter praksisperioden. Dette innebærer at de manglende valgmulighetene kan utgjøre en betydelig innflytelse på studentens læringsutbytte, særlig dersom det skulle oppstå problemer underveis. Generelt framstår samarbeidet mellom de eksterne veilederne og utdanningsinstitusjonen som forholdsvis tett, og i intervjuene med begge parter framheves det positive aspekter ved dette. Ved at eksterne veiledere også deltar i arbeidet med videreutvikling av studieplanen, sikrer man en veldig tett kobling og en personlig tilknytning til studiestedet blant de eksterne veilederne, som anser sin veilederfunksjon som en viktig del av sin yrkesutøvelse.

Veiledning

Et opplegg der studentene har omfattende eksterne praksisperioder betyr også at eksterne veiledere får et større undervisningsansvar, noe som har betydning for å sikre studentenes kliniske ferdigheter. Som nevnt tidligere har eksternt praksis både kunnskaps- og sosialiseringformål. Betydningen av veilederkompetanse nevnes av alle respondenter som et viktig element for å sikre kvalitet i eksternt praksis. Eksterne veiledere ved HiHm har også betydelig mer formell veilederkompetanse enn eksterne veiledere ved de andre studiestedene, de har tilbud om et veilederkurs på 15 studiepoeng og årlige veilederdager (2 dager). I tillegg har man praksissteder der man har tannpleiere som har veiledning som en del av sin stillingsbeskrivelse. Ønske om ytterligere kompetanseheving framheves i intervjuet med de eksterne veilederne – noe som tyder på at veiledningsoppgaven står sterkere som en del av profesjonsidentiteten blant disse eksterne veilederne. Studentene framstår som generelt veldig fornøyde med praksisperiodene og veiledningen de har fått, samtidig som det også nevnes at ikke alle praksisveiledere er like gode pedagoger og at man i noen tilfeller kan oppleve noe ulik vurdering av studentenes arbeid fra ulike veiledere. Dette er igjen knyttet til variasjonen innad i yrkesfeltet og blant klinikkene, og personene som er veiledere.

Koherens mellom mål, innhold og vurdering er et viktig aspekt ved produktiv læring. I praksisstudiet ved HiHm opplever studentene at de blir vurdert gjennom hele praksisperioden ute på klinikkene, og de

opplever vurderingen som tilstrekkelig for sin egen utvikling i praksisstudiet. Vurderingen som gis, er tilpasset studenten og arbeidsoppgavene som man har ute i praksis.

Tverrprofesjonelt samarbeid

I samme avdeling som tannpleierstudiet ved HiHm er det også et betydelig større sykepleierstudium, og studentene på de to studiene har noe felles undervisning. Tannpleierstudentene har også anledning til å skrive bacheloroppgave sammen med sykepleierstudentene, selv om det ikke skjer i praksis. Dette betyr at i hovedsak kommer studentene i kontakt med andre profesjoner ute på praksisfeltet, der man jobber tett med andre helseprofesjoner, som sykepleiere, helsesøstre og andre profesjoner ved å delta i utadrettet arbeid, for eksempel kontakt med skoler. Eksterne veiledere fremhever også at tverrprofesjonell kompetanse utvikles ganske naturlig av studentene. Samtidig framstår det også som noe uklart hva den tverrfaglige kompetansen inneholder og skal bestå i. Tilsynelatende dreier utviklingen seg om å finne sitt eget ståsted opp mot andre profesjoners virkefelt og profesjonsidentitet

Størrelse og profesjonsprofil

Da tannpleierutdanningen er forholdsvis ny og ikke særlig stor, er utdanningen også sårbar. Studentene kommer med et eksempel der en av faglærerne var syk, og det ikke kom noen til å gi vurdering av studentenes arbeid. Andre studenter opplevde at de ikke fikk sluttevaluering på en av sine praksisperioder grunnet sykdom blant personalet. På den måten kan størrelsen gjøre utdanningsprogrammene sårbare, da enkelthendelser som sykdom kan gi store utslag. Størrelsen har også en annen betydning. Dette er et studium i vekst, noe som på sikt kan være en utfordring for den fysiske kapasiteten ved studiestedet. Allerede nå nevner studentene at det i noen tilfeller kan bli for mange studenter på samme fantomhode. Med utgangspunkt i at øving på fantomhoder er en viktig premisse for studentene før de starter med praktisk øving på pasienter, er det essensielt at man også sikrer gode nok fysiske rammebetingelser.

I forhold til tannpleierstudier som har tilknytning til et odontologisk fakultet, har tannpleierutdanningen ved HiHm vært mer inspirert av utdanninger utenom Norden (Sverige) samt av sykepleierutdanninger. Både faglig og administrativt ansatte mener at plasseringen i en høgskole uten odontologisk fakultet gjør studiet litt annerledes enn studiene ved universitetene. Fordelen med en slik organisering er etter deres syn at mens tannpleierstudiene ved universitetene blir mer styrt av tannlegeutdanningene, oppleves utdanningen ved HiHm som mer høgskolestyrt og profesjonsstyrt. På den måten mener ansatte ved HiHm at tannpleierprofesjonen ved HiHm er mer uavhengig og med en tydeligere *tannpleier*profil.

4.5 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Bergen (UiB)

4.5.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannpleierutdanningen i Bergen startet som en 2-åring utdanning i 1976 med da 21 studieplasser. Allerede på begynnelsen av 90-tallet ble det også foreslått en egen ettårig videreutdanning for tannpleiere, men planen fikk ikke støtte på daværende tidspunkt²⁶. Fra 2003 ble tannpleierutdanningen ved UiB et treårig profesjonsstudium på bachelornivå (180 studiepoeng). Fullført studium gir autorisasjon som tannpleier. Tannpleierstudiet ved UiB tilbyr 32 studieplasser årlig, og i 2014 ble 19 nye tannpleiere uteksaminert (DBH).

Som følge av fakultetets styrevedtak har Det medisinsk-odontologiske fakultet også innført en ordning med ekstern programsensor på grunnstudier. Programsensor har tydelig definerte arbeidsoppgaver, blant annet å vurdere studiet i sin helhet i en internasjonal sammenheng, gi faglige råd om innhold i studiet (inkl. kombinasjoner, struktur og vurderingsformer) og delta i den mer omfattende programevalueringen hvert femte år. I tillegg til dette bidrar programsensorer med sin ekspertise i løpende og spesifikke saker.

Studieplanen ble revidert i 2008, og ny revidering har nettopp blitt godkjent med flere felles fag med Høgskolen i Bergen, samtidig som hovedelementene i studiet beholdes. Den nye studieplanen styrker

²⁶ <http://www.tannlegetidende.no/i/2003/2/dntt-51522>

den helsefremmende/forebyggende profilen til tannpleierutdanningen der fokus er på folkehelsearbeid. Studieløpet beskrives som tverrfaglig og omfatter odontologiske fag samt fag som fysiologi, ernæring, kjemi og biokjemi, pedagogikk og psykologi.

I 2008 ble Det medisinske fakultet og Det odontologiske fakultet slått sammen til Det medisinsk-odontologiske fakultet, og de fleste emnene i studieprogrammet tilbys ved Institutt for klinisk odontologi (IKO). Etter flere år med diskusjoner om lokalene ved UiB, ble bevilgingene endelig tildelt i statsbudsjettet for 2009. Behovet for nytt bygg har vært et tema siden 1990-tallet, og bygget ble allerede da beskrevet som «slitt, det var plassmangel og det oppfylte ikke dagens krav til faglig og miljø-messig kvalitet»²⁷. Det nye bygget i Årstadveien ble ferdigstilt i 2012. Tannlege- og tannpleierutdanningene er nå samlokalisert.

Formål og oppbygging

Studiet beskrives grunnleggende som både teoretisk og praktisk innrettet med fokus på forebyggende arbeid. Det er fokus på at undervisningen skal være forskningsbasert. Kandidaten som er ferdig med bachelorstudiet i tannpleie, skal ifølge læringsutbyttebeskrivelsene for studiet:

- *Kunne redegjøre for relevante emner innen prekliniske, parakliniske, kliniske og atferdsfaglige disipliner. Han/hun skal spesielt kunne greie ut om sosialt forankret sykdomsforståelse med relevans til orale sykdommer/tilstander.*
- *Kunne kommunisere med pasienter og grupper av pasienter med tanke på atferdsendringer, formidling og ulike kliniske tema (informasjon om behandling) via ulike medier.*
- *Kunne arbeide klinisk med tanke på diagnostikk, screening, profylakse, hygienefasearbeid, og vedlikeholdsbehandling både på gruppe og individnivå.*
- *Kunne sin rolle innen helseteamet (tannklinikker, sykehjem, sykehus etc.) og kunne demonstrere adekvate holdninger og evner med hensyn til etikk, respekt, profesjonalitet, samarbeid og livslang læring. Kandidaten må kunne vurdere kritisk egen virksomhet/praksis*

Alle emnene som tilbys er obligatoriske, noe som betyr at alle studentene har samme studieopplegg, og der rekkefølgen på emnene og eksamener ikke kan endres²⁸. Det vil si at utdanningsplanen ikke kan endres individuelt, og studenten er ofte avhengig av å bestå en eksamen for å kunne gå videre til neste studieår. De fleste emnene har i tillegg obligatorisk oppmøte²⁹. Skikkethetsvurdering av studentene pågår gjennom hele studietiden³⁰.

Det legges også vekt på tverrfaglig samarbeid – noe av den kliniske undervisningen foregår sammen med tannlegestudentene, og det er nå etter siste revidering mer fokus på tverrprofesjonelt samarbeid (TVEPS³¹) i tredje studieår. I dette emnet kan studentene i sitt siste studieår jobbe tverrfaglig med andre helseprofesjonsstudenter. I samarbeid med Høgskolen i Bergen har studentene tilgang til flere nye emner i 1., 3. og 5. semester i form av intensivkurs (forelesning på mandag og intensivt prosjektarbeid i én uke (2 uker 1. semester)). Der jobber studentene sammen med andre yrkesgrupper med et spesifikt tema i én uke (forelesning på mandag, presentasjon på fredag).

Praktisk trening

Ferdighetstrening starter allerede i første semester. Deretter gjennomgår studentene et klinisk innføringskurs som må bestås før man kan starte pasientbehandling ved klinikken. Intern praksis på klinikken starter i andre semester og varer gjennom hele studieløpet. Man har fokus på ulike pasientgrupper. Praksisstudiet er lagt til siste semester med fire uker i DOT (uke 6-9). I tillegg hospiterer studentene en uke i sykehjem på begynnelsen av det tredje studieåret (uke 34).

Tabell 15 gir en oversikt over emnene som inneholder enten interne praktiske elementer eller ekstern praksis.

²⁷ Statsbygg. (2012). Nytt odontologibygget. Det medisinsk-odontologiske fakultet

²⁸ Studieplan på tannpleie (2008), Universitetet i Bergen

²⁹ Emneplan på UiBs nettsider: <http://www.uib.no/studieprogram/BAOD-TANNP/plan>

³⁰ Les mer her: <http://www.uib.no/mofa/skikkethet>

³¹ <http://www.uib.no/emne/TVEPS>

Tabell 15 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannpleierutdanning UiB

Fag	Semester	SP	Intern praksis og ferdighetstrening	Ekstern praksis	Teori
TPBAFOR-PROP Ferdighetskurs	1	10	x		x
TPBAFOR/II Klinisk innføringskurs del I og II (Del 1 må bestås før man kan starte klinikk/pasientbehandling)	1-2	5	x		x
TPBAANA Anatomi: Tannanatomi og generell anatomi (inkl. praktisk kurs)	1-2	10	x		x
TPBAMIKR Mikrobiologi og hygiene (lab)	2	5	x		x
TPBAFOR-K1 Forebyggende tannhelsearbeid – klinikk, voksentannpleie (vedlikeholdspasienter)	2	-	x		x
TPBARØN Røntgenologi (inkl. klinikk for kjeve- og ansiktsradiologi)	2-3	10	x		x
TPBAINFIL Kurs i infiltrasjonsanestesi (inkl. klinisk kurs)	3	5	x		x
TPBAKOS Kjeve- og slimhinnelidelser (inkl. klinisk undervisning)	3	10	x		x
TPBAKJE Kjeveortopedi (klinisk tjeneste)	3	5	x		x
TPBAPED Pedodonti + godkjent klinikk (inkl propedeutisk kurs og pasientbehandling, Klinikk for pedodonti)	3-5	15	x		x
TPBAFOR-K2 Forebyggende tannhelsearbeid – voksentannpleie kull 2 (pasientbehandling)	3-4	-	x		x
TPBAKAR/END Kariologi og endodonti (inkl klinikk)	3-4	15	x		x
TPBAPER Periodonti (inkl klinikk)	3-4	10	x		x
TPBAPRO/GER Protetikk og gerodontologi + godkjent klinikk	4-6	5	x	x (1 uke sykehjem)	x
TPBASAM Samfunnsodontologi	4-6	5		x (4 uker DOT)	x
TPBAALM Allmennodontologi	4-6	10	x		x
TPBAFOR-K3 Forebyggende tannhelsearbeid – voksentannpleie kull 3	5-6	-	x		x

4.5.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Tannpleierstudentene starter med ferdighetskurs på Ferdighetssenteret³² allerede i første semester. Der jobber studentene med fantomhoder og modeller. Denne ferdighetstreningen skjer parallelt med teoretisk innføring i kliniske emner – som for eksempel kjemi og biokjemi og materiallære.

I første semester starter også klinisk innføringskurs som må bestå for at man skal kunne jobbe med pasientene på klinikken, og det avsluttes med skriftlig prøve i 2. semester. I to ulike deler av innføringskurset læres prosedyrer rundt pasientbehandling, og man får praktisk erfaring med kliniske øvelser på medstudent under veiledning av instruktørtannpleiere og -tannleger. Pasientbehandling på klinikken starter med forebyggende tannhelsearbeid i andre semester (voksentannpleie kull 1 i emneplanen). Studentene starter med såkalte «vedlikeholdspasienter», det vil si pasienter som allerede har vært på klinikken. Emnet undervises gjennomgående over 5 semestre med ulike framgangsmåter: pasientbehandling (mengdetrening) under veiledning, klinikkseminarer (ukentlig i 2.-5. semester), litteraturseminarer (ukentlig i 2.-5. semester) og kasuspresentasjoner (ukentlig i 6. semester). I 2. semester starter også studentene med praktisk fremføring, og med teoretisk og klinisk undervisning i røntgen.

I det andre studieåret har studentene oral kirurgi og pedodonti. Voksentannpleie fortsetter med kull 2 (forebyggende tannhelsearbeid), og i tillegg til vedlikeholdspasienter får studentene nå behandle nye pasienter. Emnet inkluderer også utadrettet pedagogisk virksomhet, noe som betegnes som viktig for tannpleieryrket som har fokus på forebyggende arbeid. Kursing i presentasjonsteknikk begynner i tredje semester. I fjerde semester begynner man også med ferdighetskurs i protetik.

I det tredje studieåret fortsetter studentene med kliniske økter i voksentannpleie samt samfunnsodontologi. Emnet protetik og gerodontologi starter med klinisk kurs i protetik (4. semester, varer hele siste studieåret) som er integrert med klinisk tjeneste i gerodontologi. I faget allmennodontologi er målet å integrere de ulike kliniske disiplinene, og studentene forventes å kunne se pasienten som en helhet. I det tredje studieåret jobber også studentene sammen med tannlegestudentene, men samarbeid er et viktig tema gjennom hele studieløpet.

Mål og læringsutbytte

Det framheves i studieplanen at hovedtyngden av undervisningen skal være ferdighetskurs og praktisk klinisk arbeid, og i studieplanen legger man vekt på at holdninger og teoretiske kunnskaper gjennomgående må integreres med den kliniske undervisningen/tjenesten (s.12). En stor del av tannpleierstudentenes hverdag er i klinikken, og strukturen på studiedagene er lagt opp deretter.

På en vanlig dag vil det bety én klinisk økt på formiddagen og én på ettermiddagen, der den såkalte «mellomøkta» brukes til teoretisk undervisning. Samtidig har tannpleierstudentene mindre klinikk i begynnelsen av studiet, og da kan også noen av klinikkøktene brukes til teoretisk undervisning. I klinikkøktene jobber studentene i mindre grupper med en tildelt gruppelærer, og øktene ledes av overtannpleier. I faget allmennodontologi, jobber studentene også sammen med tannlegestudentene når de skal presentere et felles tverrfaglig kasus.

En liste med læringsutbyttebeskrivelser for de ulike emnene med praktiske elementer kan finnes i vedlegg på nett.

Vurdering

Studentene har midtveiseevaluering ca. i midten av et emne, og der får studentene tilbakemeldinger om sin progresjon. I voksenklinikk får studentene etter 3.,4. og 5. semester individuelle tilbakemeldinger.

Klinisk tjeneste må tilfredsstillende visse spesifiserte krav. Dette inkluderer visse kvantitative krav (antall ganger studenten har gjort noe), tid brukt på pasienter samt en kvalitativ vurdering av arbeidet som er

³² Ferdighetssenteret er et samarbeid mellom medisinsk fakultet ved UiB og Helse-Bergen, og det finnes øvingslokaler ved Haukeland universitetssykehus der studenter kan få praktisk trening. Les mer her: <http://www.ferdighetssenteret.uib.no/>

utført, og pasientrelasjoner. Det forventes at studentene skal få tilbakemelding underveis om hvordan man ligger an. Dersom studenten er i «faresonen», følges denne studenten ekstra opp.

Det er krav om å bestå klinisk tjeneste før man kan ta skriftlig eksamen, i de emnene der klinisk tjeneste inngår. I emnene der man har klinisk tjeneste har man krav å bestå dette før skriftlig eksamen avslutningsvis. I tillegg må man bestå klinisk tjeneste for å sikre progresjonen i studiet og for å bli flyttet opp til neste års kull. For å ta faget allmennodontologi må man også ha bestått klinisk tjeneste i de ulike fagene og presentere pasientkasus sammen med tannlegestudent. Tabell 16 viser eksamens- og vurderingsformene som benyttes avslutningsvis i emnene med intern praksis/ferdighetstrening.

Tabell 16 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannpleierutdanning UiB

Emne	Eksamensform	Vurdering
TPBAFOR-PROP Forebyggende tannhelsearbeid – Propedeutisk kurs	2 timer Studieplanfestet prøve	Bestått/ikke bestått
TPBAFOR/II Forebyggende tannhelsearbeid - Klinisk innføringskurs del I og II	To studieplanfestete prøver a 2 timer	Bestått/ikke bestått
TPBAANA Anatomi: Tannanatomi og generell anatomi	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAMIKR Mikrobiologi og hygiene (lab)	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAFOR-K1 Forebyggende tannhelsearbeid – voksentannpleie kull 1	Godkjent klinikk. Undervegsprøver blir arrangert en gang per semester i 3., 4. og 5. semester.	Bestått/ikke bestått
TPBARØN Røntgenologi	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAINFIL Kurs i infiltrasjonsanestesi	2 timers studieplanfestet prøve	Bestått/ikke bestått
TPBAKOS Kjeve- og slimhinnelidelser	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAKJE Kjeveortopedi	2 timers skriftlig eksamen.	Bestått/ikke bestått
TPBAPED Pedodonti + godkjent klinikk	4 timers skriftlig eksamen	
TPBAFOR-K2 Forebyggende tannhelsearbeid – voksentannpleie kull 2	Godkjent klinikk. Undervegsprøver blir arrangert en gang per semester i 3., 4. og 5. semester.	Bestått/ikke bestått
TPBAKAR/END Kariologi og endodonti	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAPER Periodonti	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAPRO/GER Protetikk og gerodontologi + godkjent klinikk (klinikk må bestås før eksamen)	4 timers skriftlig eksamen	A-F
TPBAALM Allmennodontologi (klinikk må bestås før eksamen)	4 timers skriftlig eksamen	Bestått/ikke bestått
TPBAFOR-K3 Forebyggende tannhelsearbeid – voksentannpleie kull 3	Godkjent klinikk. Undervegsprøver blir arrangert en gang per semester i 3., 4. og 5. semester.	Bestått/ikke bestått

Veiledere/undervisningspersonell

Også her legges det vekt på at undervisningen skal være forskningsbasert på bachelornivå. Det betyr at noen av lærerne som underviser og veileder på programmet, må være vitenskapelig ansatte, men det er ikke krav om forskerkompetanse. Kravet til kliniske undervisere er at man har autorisasjon som tannlege eller tannpleier og minst 2 års praksis.

Undervisningspersonellet ved tannpleierstudiet har flere større stillingsprosenter enn de har ved tannlegestudiet (flere med over 50 prosent og kun én ansatt med 20 prosents stilling), men det er allikevel mange deltidsstillinger ved programmet.

Fakultetet oppgir også at de holder på å etablere en egen pedagogisk enhet som skal fokusere på «pasientnær pedagogikk». Kursing tilbys til kliniske lærere, og de fast ansatte har pedagogisk kompetanse.

Evaluering

Evaluering skjer via skriftlig evaluering på «Mi side». Spørsmålsskjema inneholder spørsmål om rammebetingelsene og teoretisk og klinisk undervisning. Emneansvarlig følger opp evalueringen med notat til studieleder som skriver en rapport. Ved behov for endring gjøres det tiltak som evalueres ved et senere tidspunkt. Det er seksjonsleder som er ansvarlig for å følge opp evalueringene og sikre faglig fornyelse.

4.5.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Praksisstudiet ved tannpleierstudiet i Bergen har ifølge studieplanen³³ 4 ukers varighet i det siste semesteret av bachelorstudiet (fastlagt til ukene 6-9). Som for tannlegestudiet er det Institutt for klinisk odontologi som har ansvaret. Også i likhet med rammene for praksis i tannlegestudiet, er dette en studieplanfestet aktivitet knyttet opp mot læringsmålene for fagområdet samfunnsodontologi. Dette gjenspeiles i både forberedelse, gjennomføring og oppfølging. Emnet samfunnsodontologi foregår i 3., 4. og 5. semester av studiet.

I tillegg til praksisstudiet har studentene i begynnelsen av 5. semester en ukes utplassering i sykehjem.

Fra 2012 ble tannpleierstudiet i Bergen samlokalisert med tannlegestudiet i det nye odontologibygget ved UiB. Denne samlokaliseringen gir ifølge RNPO faglig gevinst til læringsmiljøet og samarbeidet mellom studentgruppene, et samarbeid som også ønskes videreført i praksisstudiet.

Mål og læringsutbytte

Et viktig faglig fokus for praksisstudiet til tannpleierstudentene ved UiB er ifølge studieplanen å studere DOT og de variasjoner som eksisterer i tilbudet av tannhelsetjeneste på landsbasis.

Overordnet undervisningsmål defineres som følgende for hele emnet:

Etter gjennomgått undervisning og praksisstudium skal kandidaten kunne ta ansvar for befolkningens orale helse og kunne utøve tannpleiervirksomhet i samsvar med aktuell odontologisk viten, befolkningens behov, ønsker og forutsetninger, samt de til enhver tid gjeldende lover, bestemmelser og økonomiske rammer.

Det angis en rekke ulike læringsutbyttebeskrivelser – formulert først som generelle beskrivelser knyttet til overordnet undervisningsmål (se vedlegg på nett), samt egne spesifikke læringsutbyttebeskrivelser knyttet til kunnskaper og ferdigheter knyttet til følgende temaer:

- Epidemiologi
- Biostatistikk
- Demografi
- Lover og bestemmelser
- Organisasjon og administrasjon av helse-, sosial- og tannhelsetjenesten
- Helseøkonomi

I tillegg finnes det egne læringsutbyttebeskrivelser for delen om «Samfunn, levekår og livsstil».

³³ Bachelorprogram i tannpleie, UiB: <http://www.uib.no/studieprogram/BAOD-TANNP#uib-tabs-introduksjon>

Skriftlig informasjon om målsettingene med praksisstudiet setter fokus på at man får praktisk erfaring, lærer å ta ansvar og arbeide selvstendig, samt samarbeide med andre (tverrfaglig læring vektlagt). Dette gjøres ved å (a) tilegne seg forståelse om den offentlige tannlegetjenesten; (b) få innblikk i de ulike oppgavene og funksjonene en tannpleier har; (c) få trening i samarbeid med ulike aktører; (d) øke sin kunnskap om tannhelse og tannpleiesituasjonen i befolkningen.

Vurdering

I en skriftlig rapport som studentene leverer etter endt praksisopphold, skal de blant annet orientere om tannhelsedistriktet og praksisklinikken, om tannhelsesituasjonen og om tannhelseprogrammet for ulike pasientgrupper. I tillegg skal studentene redegjøre for arbeidsoppgavene som de deltok i eller utførte, og vurdere eget utbytte av praksisstudiet. I et eget skjema vurderes det hvorvidt studenten har utført de relevante oppgavene.

Denne rapporten blir vurdert til bestått/ikke bestått og er studiepoenggivende i emnet. Studentene må også muntlig presentere et foredrag og blir eksaminert muntlig på 2 heldagsseminarer.

Rammene rundt

Siden praksisstudiet er integrert i emnet samfunnsodontologi, inneholder det også forelesninger, seminarer, oppgaver og rapportskrivning.

Som for tannlegestudiet ved UiB arrangeres det hvert år et heldagsseminar for veiledere og studenter ved tannpleierstudiet. På seminaret som blir gjennomført i november/desember, blir veiledere informert om bakgrunn, målsetting og rammer for praksisstudiet, man har et foredrag om pedagogiske aspekter ved å veilede og å motta veiledning og i tillegg en varierende bolk med «faglig påfyll». Videre søker man gjennom dette møtet å styrke kontakten og kommunikasjonen mellom praksisveileder og tannlegestudiet/fakultet og å avklare involverte parterers rolle(r).

Disse seminarene har relativt høy deltakelse, og UiB dekker reisekostnadene til seminaret.

Veiledere/undervisningspersonell

Det er ikke slik at eksterne veileder har spesifikk pedagogisk kompetanse, men det blir holdt foredrag på Veilederseminaret om pedagogiske aspekter ved veiledning.

Praksissted

Samarbeid med praksisstedene skjer gjennom fylkestannlegene, tabell 17 viser fordelingen i de ulike fylkene for 2014. Som man kan se av tabell 17, er det mange flere plasser som tilbys enn det er studenter. Hvor mange plasser som tilbys i hvert fylke varierer, og dette avhenger også av studenters fylkestilhørighet.

Tabell 17 - Oversikt over antall plasser og studenter 2014

Fylke	Antall plasser	Antall studenter
Østfold	1	0
Akershus	0	0
Hedmark	0	0
Oppland	0	0
Buskerud	1	1
Vestfold	1	0
Telemark	2	1
Aust-Agder	5	2
Vest-Agder	1	1
Rogaland	8	4
Hordaland	9	5
Sogn og Fjordane	7	5
Møre og Romsdal	6	3
Sør-Trøndelag	2	0
Nord-Trøndelag	3	1
Troms	1	0
Nordland	1	1
Finnmark	2	0
Totalt	50	19

Kilde: UiB

Evaluering

Også som for tannlegestudiet evalueres praksisstudiet til tannpleierstudentene av både student og veileder hvert år, og gjennomgås gruppevis i evalueringsseminarer for studentene. Veilederne og fylkestannlegene får tilsendt kopi av årets samlede evaluering. De får også tilsendt en kopi av studentens rapport fra praksisperioden.

4.5.4 Perspektiver på praksis

Formål med praksis

Gjennomgående tema for alle respondenter er at tannpleieryrket er et klinisk og praktisk fag som ikke lar seg tilegne uten praktiske ferdigheter som opparbeides ved å øve på fantomhoder og på pasienter. Et viktig spørsmål her er tannpleiernes egen identitet og profil som profesjon. Dette er spesielt aktuelt ved UiB da studiestedet i en tidligere evaluering fikk kritikk for at de utdannet «minitannleger». Begrunnelsen for kritikken var at tannpleierprofilen ikke var tydelig nok. Det skjedde en tydelig endring i siste revisjon, og i intervjuene ble det framhevet at hensikten var å få fram tannpleiernes spesialistkompetanse og også «hva tannlegene ikke kan». Med den endringen kom også forebyggende arbeid tydeligere fram i profilen.

Kunnskapsformålet med praksisutdanningen innebærer anvendelse og utvikling av de yrkesrelevante ferdighetene. Interne kliniske undervisere framhever spesielt ferdighetene knyttet til diagnostisering og teknikk, dette synet deles også av studentene som framhever dette som viktige formål. I tillegg til de mer fagspesifikke tekniske ferdighetene, framheves også pasientbehandling av flere av gruppene som vi intervjuet. En av lederne formulerer det på følgende måte:

For tannpleiere er det også viktig med omsorg, å ta vare på pasienten på best mulig måte og ha en profesjonell tilnærming

Dette peker på at noen av ferdighetene som tilegnes gjennom praktisk øving, også er mindre tekniske og mer knyttet til omsorgsdelen av tannpleieryrket. Dette framheves av både ansatte og studenter. Mens mye av denne typen intern praksis har fokus på anvendelse av teoretisk kunnskap, har dette allikevel også et sosialiseringformål ved at man har kontakt med de kliniske underviserne som samtidig også jobber som tannpleiere. På den måten sikrer man en forbindelse til praksisfeltet ute.

Utadrettet virksomhet beskrives som et annet viktig formål og noe som er særegent og spesifikt ved tannpleierprofilen, da slik utadrettet virksomhet er en stor del av det forebyggende arbeidet. Ledelsen framhever at presentasjonsteknikk er viktig, og at man også får øving i dette ved at man må presentere en ganske omfattende rapport etter ekstern praksis. I tillegg til dette har man også teoretisk undervisning i både pedagogikk og psykologi for å sikre at studentene har tilstrekkelig grunnlag for dette formålet, og studentene begynner å trene på dette allerede før undervisningen begynner. Mens betydningen av utadrettet virksomhet framheves av alle grupper vi intervjuet i tilknytning til UiB, nevner både studentene og de interne underviserne allikevel at tannpleierstudentene får for lite praktisk trening i dette. Et eksempel som ble brukt, var at studentene skulle holde presentasjoner ute i videregående skoler, relatert til ulike tema innen tannhelse. Opplegget la også opp til at studentene selv måtte finne og forhandle avtaler om når og hvor presentasjonene skulle holdes. Rent praktisk ble dette vanskelig for mange studenter, og man brukte dermed mye tid på noe som «ikke ble noe av».

Studentene har to perioder med ekstern praksis. I tillegg til praksisstudiet som er lagt til siste semester, har studentene også en uke i sykehjem det andre året. Spesielt med hensyn til denne utplasseringen har studentene veldig ulike erfaringer – noen jobbet nærmest som pleieassistenter med alle de oppgavene det innebærer, mens andre fikk en mer observerende rolle. Her rapporterte studentene at ikke alle studentene hadde noen klar forståelse av hva som var formålet med denne typen praksis, siden erfaringene varierte veldig, og i noen tilfeller var erfaringene også irrelevante for praksisfeltet til tannpleiere.

Generelt er ekstern praksis veldig populært, og dette påpekes av lederne ved utdanningen også. Studentene er nesten ferdige, og ekstern praksis gir muligheter for å teste seg. Det er også slik de eksterne veilederne forstår sin rolle, når de beskriver ekstern praksis som en mulighet til å gi studentene en «ekte opplevelse». En av de eksterne veilederne som ble intervjuet, framhevet også betydningen av at studentene får innsikt i hvordan klinikken fungerer, og i samhandlingen mellom ulike profesjoner og yrker. På den måten har ekstern praksis et tydelig sosialiseringformål. Her kommer det også tydeligere fram at selve kunnskapsformålet blir mindre viktig i og med at studentene nevner at de heller ikke lærte så veldig mye nytt, men at de fikk «oppleve virkeligheten». Igjen må det påpekes at studentenes opplevelser var veldig ulike. Den generelle oppfatningen blant studentene var at man kontrolleres mens man har intern klinikk, men at man blir fortere selvstendig av å ha praksis ute.

Syn på kvalitet

Det varierer noe hva de ulike gruppene framhever som viktige aspekter ved praktisk undervisning. Studentene framhevet at et viktig tegn på kvalitet er koherens, det vil si at man har en mulighet til å anvende sin teoretiske kunnskap på en praktisk case. Helt generelt er studentene også veldig fornøyd med at de har tilstrekkelig mye praksis, og ville ikke bytte sin hverdag med andre studiesteder der praksisoppholdene er kortere.

Det andre som framheves av studentene, er kompetente veiledere. Dette betyr også at studentene kan oppleve mangel på veiledningsressurser som en kvalitetsbrist. Interne veiledere framhever spesielt tidsaspektet og tilstrekkelige ressurser i form av teknisk og administrativ støtte samt tilgang til ulike pasientgrupper. Det er spesielt mangel på veileder/lærerressurser som interne undervisere framhever som problematisk, da det har negative konsekvenser for mulighetene til å følge opp studenter.

For å sikre god kvalitet må man også sikre visse eksterne rammebetingelser. Et viktig aspekt her for å sikre variasjon er tilgang på pasienter, og dette er noe som også blir framhevet i nærmest alle intervjuene. For å sikre at studentene får øvd seg på ulike kasus er det viktig med variasjon i pasientgruppene. Studentene opplever at pasienter som har gått til klinikken i årevis, ofte har små behandlingsbehov, og dermed får studentene også liten erfaring med de mest problematiske pasienttilfellene. Dette er imidlertid noe også instituttet er klar over, og det jobbes hardt med å sikre de riktige pasientene.

En annen del av rammebetingelsene er de faktiske tekniske omgivelsene. Studentene er nå veldig fornøyd med at de har nytt utstyr som tilsvarer «verden ute», og det nevnes av noen at utstyret internt nå

er bedre enn det man finner ute. I intervjuene kunne man også registrere en viss stolthet over dette, og det ble understreket at et fysisk godt læringsmiljø også har betydning for studentenes motivasjon.

Hvordan påvirkes kvaliteten av måten praksis organiseres og gjennomføres på?

Formelle strukturer, styringsdokumenter og læringsutbytte

Dokumentene som informantene rapporterer at de forholder seg til er de samme som for tannlegeutdanningen, og man nevner både St. Meld. 13 og andre eksterne dokumenter. Siden tannpleieryrket tilbys av et universitet, betyr det at selve målarbeidet følger samme rutine. Endringer i programplanen skal gjennom programstyret, og studieplanene revideres hvert femte år på et mer overordnet nivå. Mens endringer i studieplanen er en mer omfattende prosess, er endringer på emnenivå mer dynamiske og følger fagets utvikling.

De interne underviserne at det er en viss «stivhengighet» i formuleringen av mål og innhold i utdanningen, altså at man følger tidligere fastsatte planer og måter å gjøre ting på, i stedet for å tenke nytt. Samtidig opplever interne kliniske veiledere at det er få med klinisk bakgrunn i studieplanrevideringsarbeid. Studieplanens innhold beskrives av interne veiledere som en balanse mellom samfunnets behov, ønsker fra HOD samt faglig utvikling. Det er interessant at man ved tannpleierutdanningen anser HOD som en mer relevant ekstern aktør enn KD, noe som tyder på at man har en klar orientering mot arbeidet i helsesektoren, og at dette på mange måter er tydeligere for informantene enn utdanningsoppgaven. Dette henger også sammen med hvor ansvaret for de enkelte delene av utdanningen er plassert (sektoransvaret) der KD har ansvaret for undervisningen, mens de forskjellige sektordepartement (i dette tilfelle HOD) har ansvar for arbeidet der mye av undervisningen foregår.

Den største endringen kom etter introduksjonen av NKR og tredelingen i læringsutbyttebeskrivelser i form av kunnskap, ferdigheter og generell kompetanse. Dette er også noe både studenter og undervisningspersonell blir kjent med i forkant av studiet. Samtidig rapporterer studentene ikke særlig hyppig bruk av ulike læringsutbyttebeskrivelser. Studentene forholder seg mer til de mer konkrete kravene til praksis. Allikevel synes det ikke som om studentene ikke er klar over hva som kreves av dem for å fullføre, så det finnes tilsynelatende en implisitt taus kunnskap blant studentene.

Tannpleierutdanningen er også en del av universitetets formelle kvalitetssikringssystem. Det vil si at emnene som har praktiske deler, evalueres på samme måte som alle andre emner. I intervjuene med interne undervisere kommer det fram at man egentlig har forholdsvis lite kunnskap om de praktiske delene, og at de selv ikke får mange tilbakemeldinger på om tilbudet er godt nok.

Koherens teori-praksis, integrasjon av studiet

Ved tannpleierstudiet rapporterer undervisningspersonellet at integrasjonen mellom teori og praksis er noe mer kompleks og vanskelig å få til på en god måte. Problemet er spesielt knyttet til at forelesninger gis av vitenskapelig ansatte som samtidig er meget sjelden på klinikken, samt at de som underviser på klinikken, ikke vet veldig mye om hva det foreleses om. Av den grunn kan koherensen fremstå som noe svakere. Selv om det legges opp til felles seminarer, føler undervisningspersonellet at det mangler et forum for informasjonsutveksling. Interne veiledere rapporterer også at studentene har etterspurt mer teoretisk undervisning i forkant av å øve på pasienter i klinikk. De studentene vi snakket med mente at de hadde vært veldig godt teoretisk forberedt før de fikk sin første pasient, så dette tyder på at behovene varierer noe blant studentene. Studentene understreket i intervjuet også betydningen av teori, og at god kvalitet i praksis kan oppnås ved å ha teorien i bunn.

Når det gjelder ekstern praksis, ser det ut til at mengden teori som brukes i undervisningen, kan være veldig avhengig av den enkelte veileder. De vi snakket med framhevet at de fulgte opp studenten og spurte om ulike teoretiske problemstillinger, men samtidig ble det understreket at studentene hadde stor grad av selvstendighet i arbeidet. Studentene vi snakket med rapporterte også om veldig ulike erfaringer med denne integreringen. Selv om studentene skriver rapport, framstår ekstern praksis til en viss grad

som en ganske avgrenset og isolert tidsperiode. Dette gjør at koblingen og integrasjonen med andre deler av studiet blir utydelig og underforstått.

Samarbeid med eksternt praksissted

Prosessen med å finne klinikker styres også via fylkestannleger som kontakter klinikker som kan melde sin interesse. Rekrutteringsformålet med praksis blir da viktig, da disse studentene er nesten ferdig utlært og også kan bidra med sin kompetanse til klinikkens drift. Samtidig gjør mangelen på konkrete forpliktende krav og økonomisk kompensasjon det vanskelig å sette krav til klinikkene, og ulike erfaringer fra studentene tyder på at det også er betydelig variasjon i praksisfeltet. Som innblikk i det virkelige yrkeslivet er dette formålstjenlig, men det betyr også at studentene kun får med seg et lite innblikk i hvordan klinikkene organiserer arbeidet sitt.

Eksterne veiledere vi snakket med rapporterte også om litt ulike meninger, og den ene framhevet at det å få inn en student betyr at man må redusere eget pasientinntak noe, for å sikre at man kan følge opp studenten litt mer.

Man bruker veiledningsseminaret som hovedarena for å gi informasjon om praksisstudiets formål. Ut over det er systematisk kontakt begrenset, da eksterne veiledere har kontaktinfo dersom noe skulle oppstå eller det er behov for mer oppfølging.

Veiledning

Både tannpleiere og tannleger underviser tannpleierstudenter, samtidig som man ved UiB har flere fag i tannpleie som er undervist av tannpleier enn det som synes å være tilfellet ved de andre institusjonene. Det er tettere samarbeid mellom profesjonene enn det synes å være ved andre institusjoner, men interne undervisere kunne allikevel ønske seg mer og bedre kommunikasjon og koordinering.

Studentene rapporterer om veldig varierende erfaringer med veiledningen, men er i grunnen stort sett fornøyd. Samtidig mener flere av studentene at de gjerne kunne få mye mer veiledning, både rent faglig, men også om de mer uskreve regler og teknikker. Ett av eksemplene som ble brukt, var dette med sittestilling, og at man savner at man kunne få veiledning om slike ting mer uoppfordret.

For veiledere på tannpleierstudiet internt kreves det autorisasjon og 2 års praksis. Imidlertid er mange av disse interne veilederne i deltidsstillinger, noe som også kan ha en viss betydning for deres dedikasjon og involvering, ifølge de interne veilederne. Dette er også en vanskelig balanse – da man ved å ansette folk på heltid ved studiestedet ville miste en viktig kontaktflate til yrkesfeltet. I tillegg er det flere tannpleiere som er ansatt ved UiB som har «større» stillingsprosent, dvs. ikke bare rene 20 prosent-stillinger. Det framheves av ledelsen at dette gjør det mye enklere å få til pedagogisk utdanning til interne veiledere i og med at stillingen blir mer attraktiv, og i og med at stillingen blir mer direkte koblet til deres egen profesjonsidentitet.

Studentene evalueres internt etter skjemaet for klinisk praksis, og opplegget er likt for tannpleierutdanningen og tannlegeutdanningen. Skjemaet sikrer at studentene får en formell evaluering, samt at de også vurderes over tid. Studentene opplever samtidig at de ikke alltid er sikre på når undervisningspersonalet faktisk gjennomfører vurderinger og de savnet litt mer tilbakemeldinger. Dette gjaldt også senere i studieløpet knyttet til de mer praktiske ferdighetene (for eksempel sittestilling eller lignende). En av studentene framhever at det gjør det vanskelig å forstå tilbakemeldingene når man føler at veilederen ikke har sett vedkommende jobbe klinisk over en periode. Dermed blir det også vanskelig for studentene å forstå hvordan de evalueres ut over de rent tekniske kravene.

For eksterne veiledere er det veiledningsseminaret som har den viktigste funksjonen. Det er høy deltakelse fra tannpleierne, og disse seminarne har også alltid et pedagogisk element.

Motivasjon

Et annet aspekt som påvirker kvaliteten generelt i tannpleierstudiet, er at studentene ifølge våre informanter ofte er mindre motiverte, og til dels mindre bevisste på studievalg enn tannlegestudentene ved Universitetet i Bergen. Dette ble også knyttet til frafall av studenter.

Tverrprofesjonelt samarbeid

Tverrprofesjonelt samarbeid er noe som har kommet mer i fokus etter siste revisjon, og studentene har nå også noen emner sammen med studentene fra HiB, samt intern klinikk sammen med tannlegestudentene. Ledelsen framhever i intervjuene at samarbeidet har blitt bedre etter man flyttet til samme hus, men det var også noen i gruppen som mente at samarbeidet har vært greit hele tiden.

Studentene ved tannpleierstudiet er allikevel ikke helt fornøyd med hvordan samarbeidet er organisert nå, da man i noen tilfeller føler at arbeidsoppgavene ikke er tydelig definert. Hva er tannlegestudentens ansvar, og hva er det tannpleierstudenten bør gjøre? Tannpleierstudentene hadde fått beskjed om å «ta plassen» og skaffe seg det handlingsrommet de trenger, men dette kan gjøre det personavhengig og noe tilfeldig hva slags arbeidsrom man opplever å ha. Hvis man ikke er en pågående person selv, kan det hende at man ikke får mye å gjøre på klinikken med tannlegestudentene. Utfordringen er også knyttet til selve opplegget, der studentene kun har klinikk én dag i uken, noe som betyr at de sjelden ser oppfølgingen av pasienten, eller hele behandlingsopplegget. Tannpleierstudentene opplever at samarbeidet ved klinikken er lagt opp mer etter behovene til tannlegestudiet, og at de har møtt på uheldige holdninger blant undervisningspersonale og tannlegestudenter angående tannpleiernes rolle.

Samtidig er UiB en av de institusjonene der man kanskje kan se tydeligst og tettest samarbeid mellom de to utdanningene, og man har bevisst prøvd å unngå profesjonsstrid. Samtidig peker studentenes opplevelser på at det er behov for rolleavklaring og ytterligere spissing av profilene og oppgavene til studentene fra begge yrkesgrupper, da studentenes refleksjoner tyder på at holdninger rundt «minitannleger» fortsatt kan finnes. Så lenge dette blir personavhengig, skaper det også frustrasjon hos studentene.

Kapasitet

Som ved noen av de andre studiene framheves det noen praktiske aspekter ved størrelse. Det er spesielt undervisningspersonellet som ser mulige problemer med at studentkullet til høsten blir noe større. Studentene rapporterer allerede nå problemer med å få tilstrekkelig veiledning fordi det er for få tilgjengelige veiledere.

4.6 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Oslo

4.6.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Europas første tannpleierkull ble uteksaminert i Oslo i 1925. Frem til 1947 ble fire kull uteksaminert. Tannpleierutdanningen i Oslo var ettårig fra 1948 til 1971. Fra 1971 ble tannpleierutdanningen ved Det odontologiske fakultet i Oslo utvidet til to år, og ble igjen endret til treårig bachelorutdanning i 2003.

Tannpleierstudiet ved UiO går over 3 år, tilsvarende 180 studiepoeng. Det er 24 studieplasser ved studiet. Studiet er plassert inn under Odontologisk fakultet sammen med tannlegestudiet og er også fysisk plassert på samme sted som tannlegene. Tannpleierstudentene har tilgang til øvingslokaler med fantomhoder, men det jobbes også for at de skal kunne ha undervisning ved den nye ferdighetsklinikken på Rikshospitalet. Ved odontologisk fakultet er det en intern tannklinikk med eksterne pasienter, hvor tannpleierstudentene gjør ferdig det meste av sin interne praksis.

Hele studieløpet følger samme prinsipp som tannlegestudiet – dvs. større emner går over et helt semester. Som hovedregel er undervisningen obligatorisk, og studiet har også progresjonsregler.

Formål og oppbygging

I studieplanen heter det at studenten etter endt utdanning skal:

... være kompetent til å yte tjenester til funksjonsfriske og personer med ulike funksjonsnedsettelse i alle aldre. Studenten skal gjennom sin utdanning ha utviklet evne til å omsette kunnskap og innsikt i løsninger. Disse skal utøves med fokus på ansvarsbevissthet, etisk dømmekraft og profesjonell integritet. Gjennom utdanningen

legges det til rette for at studenten skal tilegne seg kunnskap som bidrar til forståelse og utvikling av flerkulturell kompetanse, respekt, toleranse og relasjonsbygging. (s.4)

I programplanen fokuseres det på at kompetansen bygger på integrasjon av teori- og praksisstudier, og det settes også fokus på kjennskap til akademisk skriving samt utvikling av profesjonsidentitet. Studieprogrammet på UiO har valgt profilen «folkehelse», med spesiell fokus på helsefremmende og sykdomsforebyggende perspektiv. Studiet består av innføringsemner (47 studiepoeng), fordypningsemner i (a) odontologiens faglige og vitenskapelige grunnlag (42 studiepoeng) og (b) tannpleiefaget og yrkesgrunnlaget (91 studiepoeng). Sistnevnte inkluderer også bacheloroppgave.

Ifølge studieplanen har innføringsemner fokus på ulike innføringskurs, vitenskapsteori, forskningsmetode, etikk og academia. I tillegg har man ferdighetsøvinger/innledende klinikk blant disse emnene. I første del av fordypningsemnene (odontologiens faglige og vitenskapelige grunnlag) har studentene kliniske odontologiske fagområder. I andre del av fordypningsemnene (tannpleiefaget og yrkesgrunnlaget) har man også fokus på praktisk kompetanse for å utøve tannpleieryrket.

4.6.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Tabell 18 er hentet fra Programplanen for Bachelorstudiet i Tannpleie ved UiO. Oversikten viser emnerekkefølgen i studiet, og også hvorledes intern (og ekstern) praksis er innlemmet i emnene gjennom hele studiet. Oversikten viser at intern praksis er gjennomgående for hele studieløpet.

Tabell 18 - Oppbygging av studiet / praksis- tannpleierutdanning UiO

Semester	Emnebeskrivelse		
6	TP3210 Folkehelse og klinisk fordypning II Avsluttende teori og klinikk	TP3290 Bacheloroppgave	
5	TP3100 Folkehelse og klinisk fordypning Temauker, klinikk, klinisk odontologiske fag, folkehelse, prosjektarbeid, praksisstudier		
4	TP2200 Folkehelse og praksis II Klinikk, praksisstudier, folkehelse, klinisk odontologiske fag		
3	TP2100 Folkehelse og praksis I Klinikk, praksisstudier, folkehelse, samfunnsodontologi, klinisk odontologiske fag, farmakologi, patologi		
2	TP1200 Innledende tannpleie II Klinikk, klinisk odontologiske fag, folkehelse, prosjektarbeid, innføringsemner, patologi		
1	EXPHIL – examen philosophicum	TP1100 Innledende tannpleie I Introduksjon. Innføringsemner, ferdighetsklinikk/innledende klinikk, folkehelse, klinisk odontologiske fag	
	10 SP	10 SP	10 SP

Intern ferdighetstrening og klinisk undervisning er fordelt på alle semestre (1-6). Allerede i andre undervisningsuke i 1. semester begynner studentene klinisk ferdighetstrening – først på fantomhoder, deretter på en medstudent. Dette kurset fungerer som forberedelse til pasientbehandling. Det er utviklet et eget Ferdighetskompendium til dette. I Ferdighetskompendiet beskrives det arbeidskrav og vurderingsformer. Hovedmålene med det første kurset beskrives som følgende:

- Utvikle kvalifikasjoner til å planlegge, gjennomføre og vurdere praktiske øvelser på modell og medstudent
- Opparbeide evne til etisk forståelse gjennom tannhelsefremmende og sykdomsforebyggende arbeid

Disse målene skal nås gjennom teori, praksis og refleksjon. Arbeid med pasienter starter i 2. semester med enkel behandling i uke 5. I den 10 undervisningsuken møter studentene pasienter for første gang, og de begynner med barnepasienter. Mellom 3.-6. semester har studentene jevnlig klinisk undervisning med

både voksne og barn som pasienter. Det siste semesteret har hovedfokus på forberedelse til yrkesliv, og både klinisk tjeneste og teoretisk undervisning avsluttes.

Tabell 19 - Planskjema for studiene, inkl. tidspunkt for ferdighetstrening og klinikk

1 studieår		2. studieår		3. studieår	
1 semester	2 semester	3 semester	4 semester	5 semester	6 semester
Folkehelse I og II					
Vitenskapsteori og metode, etikk					
Odontologiske fordypningsemner					
Tannpleiefag og yrkesgrunnlag					
Ferdighets-/innledende klinikk					
Barnetannpleie klinikk og teori					
Voksentannpleie klinikk og teori					
Tannpleie for personer med funksjonsnedsettelse, eldre og kronisk syke					

Kilde: Programplan for Bachelor i tannpleie, UiO)

Tilsendt informasjon fra lærestedet spesifiserer at omfanget av klinisk undervisning er i underkant av 800 timer.

Mål og læringsutbytte

Målene for de ulike kursene varierer etter tema, men praktisk undervisning og ferdighetstrening vektlegges i de ulike emnene gjennom hele studieløpet. Se vedlegg på nett.

Vurdering

Tabell 19 viste alle emner hvor ferdighetstrening eller intern praksis (klinikk) inngår i undervisningsformen. Alle emner hvor dette ikke inngår som en del av undervisningen er i denne oversikten utelatt.

Emnet Innledende klinikk/ferdighetsklinikk og emnet Folkehelse I (Voksentannpleie, Barnetannpleie, og eldretannpleie/tannpleie for kronisk syke, personer med funksjonsnedsettelse og sjeldne medisinske tilstander) er de emnene som i hovedsak baserer seg på praktisk undervisning og som har avsluttende eksamener som vurderes til bestått/ikke bestått. De andre emnene er mer teoretiske, men suppleres av praktisk undervisning. Disse emnene har avsluttende eksamener som vurderes etter karakterskalaen A-F.

Den siste praktisk-kliniske eksamen vurderes da til bestått/ikke bestått, og denne må godkjennes for at semesteret skal vurderes som bestått. Siste del av praktisk/klinisk vurdering foretas innen siste halvdel av 6. semester.

Veiledere/undervisningspersonell

Den kliniske undervisningen skjer i barneklinikk, voksenklinikk med sykehjemsklinikk, klinikk for radiologi, klinikk for kjeveortopedi. Gjennom intervju får vi opplyst at lærerstaben er relativt stabil ved UiO. Vi får også opplyst at det er ønskelig at de interne veilederne også har eksterne jobber ved tannklinikker utenfor UiO.

Evaluering

Ulike former for evaluering brukes. I hvert semester brukes det muntlig evaluering midtveis i semesteret og deretter et nettskjema etter 2., 4. og 6. semester.

4.6.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Allerede 1. semester har studentene såkalt «besøkspraksis» i den offentlige tannhelsetjenesten, med hovedformål å få et innblikk i hvordan tannpleieryrket utøves i praksis. Av studieplanen til tannpleierstudiet ved UiO framgår det at man fra høsten 2014 økte lengden på praksisstudiet, fra 5 til 6

uker - to uker i 3. semester og fire uker i 4. semester (10.-13. uke). Praksisen er en integrert del av henholdsvis Folkehelse og praksis del 1 og del 2. Folkehelsefagene undervises gjennom seminarer og selvstudium.

Eksterne praksisstudier foregår i den offentlige tannhelsetjenesten, ved spesialboliger for voksne med funksjonsnedsettelse, på sykehjem, sykehus og den private tannhelsetjenesten. I praksis skal studentene ifølge studieplanen lære av og med hverandre gjennom erfaring og integrering av teoretisk kunnskap.

Tidlig i 3. semester er studentene to uker i klinisk praksis i Den offentlige tannhelsetjenesten (DOT) i Oslo kommune og Akershus fylkeskommune. I praksis på sykehjem og sykehus tas studentene ut gruppevis fra studentklinikken. Det er egne veiledere i de ulike praksisfeltene. I 4. semester har studentene fire uker sammenhengende ekstern praksis i DOT (10.-13. undervisningsuke). I tillegg har man 2 praksisdager i private tannklinikker, 2 praksisdager i dagsentrer eller omsorgsboliger for voksne. Studentene har også sykehuspraksis i smågrupper på Lovisenberg Diakonale Sykehus, samt 7 enkelt dager sykehjemspraksis i smågrupper på Cathinka Guldberg-senteret. I 5. semester har man det som kalles «folkehelse i praksis» der studentene blant annet leverer inn et skriftlig arbeide etter praksis, og studentene gjør klinisk praksis i grupper ved TAKO-senteret (tre halve dager).

Det tilbys kliniske seminarer og teoretiske fellesforelesninger sammen med tannlegestudentene innen ulike kliniske fagtemaer.

Mål og læringsutbytte

Besøkspraksis:

- Gi studenten et inntrykk av tannpleiers yrkesrolle i klinikken.
- Synliggjøre yrkets identitet for studenten
- Bidra til å bekrefte studentens utdanningsvalg og styrke hans/hennes motivasjon for å utdanne seg til tannpleier.

Den offentlige tannhelsetjenesten:

Studenten definerer egne læringsmål i plan som oversendes praksisveileder i forkant av praksis. Læringsmålene består av ulike kliniske læringsmål samt delmål innen utadrettet virksomhet med fokus på helsefremmende og sykdomsforebyggende oppgaver. Alle delmål skal godkjennes av faglærer før praksisstudiets oppstart.

Eldretannpleie:

Studenten definerer egne læringsmål i egen plan. Læringsmålene består av ulike kliniske læringsmål samt delmål innen utadrettet virksomhet med fokus på helsefremmende og sykdomsforebyggende oppgaver.

Privatpraksis:

Innsikt i:

- *Drift* av privatpraksis
- *Oppgavefordeling* mellom fagprofesjonene – hvem gjør hva?
- *Likheter og ulikheter* mellom klinikkarbeid i Den offentlige tannhelsetjenesten og den private
- Tannpleiers *fokus og organisering* av sin arbeidsdag;
 - Tempo og flyt i arbeidet
 - Ivaretagelse av pasient
 - Samarbeid med tannlege og tannhelsesekretær
 - Henvisningsrutiner
 - Faglig kalibrering i teamet
 - Administrasjon av timebok, journaler, oppgjør m.m.

Ferdigheter:

- Pasientbehandling
- Kommunikasjon
- ev. sterilarbeid

Tannpleie for personer med funksjonshemninger:

Ingen spesifikke læringsmål ut over det som er beskrevet i fagplan for fagområdet, Appendiks III, vedlegg til Programplan. Observasjonspraksis.

Tannpleie i spesialisthelsetjenesten:

Spesifikke læringsmål beskrevet i fagplan for fagområdet, Appendiks III, vedlegg til Programplan.

Lindrende tiltak samt hjelp til selvhjelp har hovedfokus sammen med opplæring av annet helsepersonell.

Folkehelsearbeid:

- Relasjonsbygging og tverrfaglig samarbeid og samhandling i folkehelsearbeidet
- Tannpleiers rolle i folkehelsearbeid
- Planlegging, gjennomføring, anvendelse og justering samt evaluering av tiltak på individ- og befolkningsnivå
- Betydning av nettverk i folkehelsearbeid
- Kunne reflektere og argumentere over folkehelsearbeid i lys av gjennomført praksis – erverve rolleforståelse

Forberedelse og oppfølging

Som en viktig del av forberedelsene til praksisstudier bevisstgjøres studenten på ansvar for egen læring.

Dette innebærer at studenten selv skal:

- Avklare forventninger sammen med faglærer og praksisveileder
- Utarbeide læringsplan inkludert læringsmål for praksisperioden med utgangspunkt i egne læreforutsetninger, praksisstedets rammer og utdanningens målbeskrivelse for praksisfeltet
- Aktivt oppsøke læringssituasjoner i praksis for å nå egne læringsmål
- Benytte loggbok som hjelpemiddel til å lære av egne erfaringer
- Forberede seg til faste veiledningstimer
- Reflektere over personlig og faglig utvikling

I henhold til studieplan for 2013, avholdes det forberedende seminarer til hvert praksisfelt, samt etterveiledning etter gjennomført praksis.

Vurdering

Gjennomføringen er kvalitetssikret blant annet gjennom dialog mellom utdanning og student underveis.

Studentene vurderes ifølge studieplanen etter faglig progresjon, holdninger, egnethet og atferd i klinikken og praksisfeltet.

I løpet av praksisperiodene skal student og veileder gjennomføre utviklingssamtaler med utgangspunkt i et fastsatt aktivitetsskjema og skrive refleksjonsnotater etter samtalene. Studenten fører logg fortløpende som leveres inn til faglærer. Studenten leverer aktivitetsskjema etter fullført praksis, og veiledere får tilbud om årlig veilederseminar.

Praksissted, veileder og finansiering

Det stilles ingen formelle krav verken til eksterne veiledere eller til praksisstedet. UiO har intet mandat til å gjøre det. Gjennom intervjuene kommer det frem at man skulle ønske muligheten var der. Enn så lenge er UiO (som de andre institusjonene) avhengig av at klinikker i DOT frivillig tar imot og helst ønsker å ta imot tannpleiestudenter.

Tabell 20 - Organisering av ekstern praksis - tannpleierstudiet ved UiO (Programplan for Bachelor i tannpleie)

Fagområde	Praksisfelt	Varighet praksis	Semester
Yrkesforberedelse	Den offentlige tannhelsetjenesten 1	Besøkspraksis i DOT, 2t	1
Barnetannpleie (pedodonti) og integrerte fagområder	Den offentlige tannhelsetjenesten 2	8 dager	3
	Den offentlige tannhelsetjenesten 3	4 uker	4
Eldretannpleie	Sykehjem	7 dager	3-4
Voksentannpleie	Privat tannklinikk	2 dager	4
Tannpleie for personer med funksjonshemninger	Boliger	2 dager	4
Tannpleie i spesialisthelsetjenesten	Sykehus	2 dager	3/4
Folkehelsearbeid	Den offentlige tannhelsetjenesten 4	2 dager	5

Evaluering

Ulike former for evaluering brukes. I hvert semester brukes det muntlig evaluering midtveis i semesteret og deretter et nettskjema senere. Tilbud om før- og etterveiledning etter konkrete hendelser og etter fullført praksisperiode er en viktig del av undervisningen. Veiledningen gis av lærere og praksisveileder.

Videre heter det i programplanen at studieprogrammets mål er å tilby en aktuell og relevant utdanning med best mulig undervisning og veiledning. Derfor er det viktig at studentene bidrar med tilbakemeldinger og deltar i evaluering av studiene. Det avholdes jevnlig studentevalueringer med tanke på kvalitetsutvikling/-sikring av studieprogrammet.

4.6.4 Perspektiver på praksis

Syn på formål

«I intern praksis setter du opp grunnmuren, i ekstern praksis bygger du huset.»

De ulike gruppene som ble intervjuet, delte stort sett samme oppfatning av hva som er formålet med praksis og praktisk øving i tannpleierstudiet. Det ble presisert at vi var interessert i å få vite mer om alle former for praksis (ferdighetstrening, intern praksis og ekstern praksis) i forkant av alle intervjuene.

Først og fremst er informantene opptatt av at spesielt ekstern praksis, men også de andre formene for praksis, skal gjøre tannpleierstudenten kjent med yrkesrollen. Dette innebærer flere ting, som å opparbeide seg trygghet gjennom mengdetrening, gode arbeidsrutiner og bli kjent med ulike samarbeidspartnere. Å utvikle kommunikasjonsferdigheter og kunne kommunisere på en god og respektfull måte med alle de man forholder seg til i løpet av en arbeidsdag, ble nevnt som spesielt viktig. Praksis skal også være med på å skape motivasjon for videre arbeid innenfor tannpleieryrket. I praksis vil man også gjerne knytte teorien til «virkeligheten». Det ble hevdet at intern praksis og teori ikke nødvendigvis går hånd i hånd, men at man i ekstern praksis kan tilegne seg en helt annen eller ny forståelse av teorien. Det ble også påpekt at teorien kan utvikles videre gjennom praksisfeltet. Studentene var opptatt av at de tydeligere så nytten av teorien de hadde vært gjennom, da de var i ekstern praksis.

I kapittel 3 ble det sagt at man kan skille mellom kunnskapsformålet, sosialiseringformålet og rekrutteringsformålet i praksis. I uttalelsene fra våre informanter om hva de anser å være formålet med praktisk øving i sitt studium, så finner vi igjen disse tre ulike formålene. Kunnskapsformålet handler om hvordan man gjennom den praktiske treningen skal gi studentene anledning til å knytte kunnskapen de har jobbet med på skolen til det situasjonsbestemte i arbeidsfeltet. Både studentene og de ansatte var opptatt av kunnskapsformålet. Våre informanter la også stor vekt på det såkalte sosialiseringformålet –

det å bli kjent med yrket bl.a. gjennom introduksjon til de normer og verdier, formelle og uformelle, som legger føringer for arbeidet som en profesjonsutøver. Rekrutteringsformålet er kanskje det formålet som er vanskeligst å få øye på i våre informanters uttalelser. I utgangspunktet handler dette formålet om at en vesentlig del av praksis dreier seg om at studentene skal skaffe seg fremtidig arbeidsplass i ferier, helger og etter utdanninga er ferdig, og tilsvarende handler det om at praksisplassene skal skaffe seg arbeidskraft i samme periode. Våre informanter var opptatt av at (spesielt ekstern) praksis skal bidra til videre motivasjon for å fortsette å jobbe som tannpleier. At studenten er motivert til å fortsette, vil selvfølgelig bidra til rekrutteringen.

Som sagt så var de ulike informantgruppene våre relativt samstemte i sin oppfatning av formålet med praktisk øving, men de ulike gruppene snakket, naturlig nok, i hovedsak om den form for praksis de hadde mest kunnskap om. Uansett syntes det å være viktig for alle gruppene å presisere betydningen av alle former for praksis:

Den interne praksisdelen er avgjørende med tanke på ferdighetstrening og faglig fordypning og innsikt i de odontologiske fagemnene. Dette siste er vanskelig å få til i ekstern praksis. Intern praksis sammen med fordypelsesforelesninger innen odontologiske fagområder gir studentene kompetanse som er vanskelig å tilegne seg gjennom ekstern praksis og vanskelig å kvalitetssikre der. Vi er derfor av den oppfatning at å erstatte interne praksisstudier med eksterne vil kunne redusere tannpleierens kompetansenivå betydelig fra dagens nivå.

Syn på kvalitet

Ifølge våre informanter kjennetegnes kvalitet i praksis i hovedsak gjennom gode og motiverte veiledere. Alle de fire gruppene vi snakket med fremhever dette. Videre må veileder ikke bare være dyktig og motivert, men veileder må også ha *tid* til den enkelte student. De mener også at dette gjelder både for intern og ekstern praksis. De eksterne veilederne vi har snakket med var selv opptatt av at kvalitet på praksis kan være avhengig av at veileder har tid til å følge opp studenten. En av de eksterne veilederne mente at det stort sett er praksisklinikken og veilederen sitt ansvar å planlegge praksisoppholdet godt slik at man *har* god nok tid til veiledergjerningen. På den annen siden så kan utdanningsinstitusjonen i større grad vektlegge formidling av god studieteknikk, slik at studentene klarer å utnytte tiden i praksis mer effektivt slik at utbyttet av ekstern praksis ble enda bedre. Videre er det viktig (spesielt for ekstern praksis) at studenten og veileder har god kontakt i forkant av praksisoppholdet og avklarer forventninger til hverandre. Også for intern praksis bør studenten være godt forberedt og klare å knytte aktuell teori opp mot praktiske øvinger.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Eksterne rammer og formelle dokumenter

For den enkelte tannpleierutdanning kan det være en utfordring at det ikke eksisterer en overordnet rammeplan for studiet. De ansatte vi snakket med ga uttrykk for at det hadde vært en krevende prosess å skulle utvikle «egne» mål med utgangspunkt i det nasjonale kvalifikasjonsrammeverket, og at det også var mye usikkerhet forbundet med et sånt arbeid. Hvilket nivå skulle de f.eks. legge seg på for hvert semester? Det påpekes imidlertid at utdanningsinstitusjonene har en nærhet til eget yrkesfelt som gjør at man enklere fanger opp de ulike behov og kan lage utdanninger som kommer yrkesfeltets behov i møte.

For studentene synliggjøres forventet læringsutbytte gjennom ferdighetslister som er utarbeidet for alle teoretiske emner, samt for intern og ekstern praksis. Studentene gjennomgår disse listene sammen med intern veileder. Ferdighetslistene brukes mest av lærerne, men i ulik grad. For ekstern praksis er det også utarbeidet ferdighetslister, og studentene mener at disse er aktivt brukt. Selv om ferdighetslistene er i bruk, er studentene likevel noe usikre på hvordan de blir vurdert – særlig gjelder dette ekstern praksis. De kunne også tenkt seg å få vite mer om hvordan praksisstedet oppfattet dem. Studentene skal også evaluere ekstern praksis etter endt opphold, noe de gjør, men de vet ikke hva denne evalueringen brukes til.

Integrasjon av ulike delene av studiet

På samme måte som tannlegestudentene ved UiO har også tannpleierne teoretiske fag som går over lengre perioder og hvor man har ferdighetsøving og intern praksis parallelt med den teoretiske undervisningen. Studentene er litt uenige seg imellom om det bør være slik for alle emnene – radiologi er f.eks. et emne de mener de med fordel kunne gjort seg ferdig med før de har praksis. For øvrig mener studentene at forholdet mellom teori og praksis stort sett er greit, men at de innenfor enkelte emner gjerne skulle hatt enda mer praksis. Studentene kunne også tenke seg mer ferdighetstrening i forkant av praksis og mener det ville gitt dem et bedre utgangspunkt før det første møtet med en pasient og kanskje også bidratt til en mer effektiv utnyttelse av tiden de har til rådighet i intern praksis. Generelt vil studentene ha mer ekstern praksis, og de syns det går for lang tid mellom den siste eksterne praksisperioden og til de selv skal ut i jobb.

Det er heller ikke alltid like enkelt for interne veiledere å få med seg alt av forelesninger osv. – noe som bidrar til at de ikke alltid er like oppdaterte på hva studentene har vært gjennom av teori.

Samarbeid med ekstern praksissted

Ekstern praksis i DOT synes å være godt organisert, og både studenter og eksterne praksisveiledere oppfatter at det er et godt samarbeid mellom utdanningsinstitusjon og ekstern klinikk. Student og veileder er i kontakt med hverandre før praksisperioden, og veileder får også tilsendt læringsmål for ekstern praksis. En av våre eksterne praksisveiledere mente også at læringsmålene var blitt tydeligere og mer konkrete enn tidligere. Både studenter og eksterne veiledere oppfatter det som et stort pre at lærestedet er i kontakt med både praksisveileder og student i løpet av de eksterne praksisperiodene. Imidlertid etterlyses det enda flere opplysninger om studenten, slik at veileder kan få forberedt seg godt nok dersom studenten som kommer, har spesielle utfordringer

Det er et gjennomgående ønske fra alle utdanningene vi har snakket med at utdanningsinstitusjonene skal ha en mulighet til å kunne stille enkelte formelle krav til både ekstern praksisklinikk og til ekstern praksisveileder. Per i dag har utdanningsinstitusjonene ikke noe mandat til å gjøre dette, og man føler seg prisgitt de ulike tannklinikkers «goodwill», og det blir vanskelig å stille krav – kanskje trekker den aktuelle tannklinikken seg da. Tannpleierutdanningen har et lite budsjett som brukes til å «godtgjøre» praksisfeltet. Ifølge de eksterne veilederne vi snakket med er dette nok til at klinikken kanskje kan koste på seg en felles middag ved en gitt anledning. Utbetalingene fra UiO dekker på ingen måte eventuelt tapt arbeidsinntekt, noe som gjør organisering av studentpraksis i privat tannklinik til en utfordring. Her er man, ifølge våre informanter enda mer prisgitt velvillighet fra såkalte ildsjeler.

Veiledning i ekstern praksis

Ved tannpleierstudiet ved UiO ble det uttrykt et ønske om å opprette en form for veilederkorps - samle alle eksterne veiledere med formell veilederkompetanse i en pool, og så kunne plukke herfra når studentene skal ut i praksis. Også praksisveilederne selv etterlyser mer utdanning innenfor veilederfeltet og ønsker svært gjerne mer kompetanse på dette området. Det ble reist spørsmål om hvorvidt f.eks. fylkestannlegen burde sterkere på banen hva gjelder disse temaene. Det er dog viktig å påpeke at studentene vi snakket med var godt fornøyd med veiledningen de fikk i ekstern praksis.

Organisering av intern praksis

Hva gjelder ferdighetstrening og intern praksis, så registrerte vi blant de ansatte ved tannpleierutdanningen en følelse av at de blir nedprioritert sammenlignet med tannlegene, spesielt hva gjelder finansiering. Imidlertid er de ansatte ved tannpleierstudiet godt fornøyd med mulighetene de har for ferdighetstrening, og de har også startet en prosess for å få flyttet deler av ferdighetstreningen til tannpleierne opp til den nye ferdighetsklinikken på Rikshospitalet.

Hva gjelder den interne praksisen – klinikk, så var en av hovedutfordringene tilgangen til flere typer pasienter. Dette gjelder spesielt når de har praksis i voksenklinik, hvor pasientene de møter ofte er eldre mennesker/pensjonister. Dersom man skal være pasient ved en tannklinik hvor studentene utfører behandlingen, så vil det kreve at du som pasient har mulighet til å bruke mye tid på å få gjennomført behandlingen. For en stor del av befolkningen vil et slikt behandlingsopplegg være utelukket, og dette vil

det sannsynligvis være vanskelig å gjøre noe med. «Vanlige» voksepasienter (alder 25 – 50 år) er stort sett heller ikke pasienter i DOT. Studentene vil treffe denne gruppa pasienter i privat tannklinikk, hvor studentene skal ha et opphold på to dager. Utdanningsinstitusjonen har begrensede muligheter til å kvalitetskontrollere oppholdet i privat tannklinikk.

Selv om studentene er fornøyd med veiledningen de får også internt, støter de likevel på enkelte utfordringer. Studentene opplever ofte at det kan være vanskelig å forholde seg til flere veiledere, da ulike veiledere kan gi ulike løsninger på samme problem, og de etterlyser bedre kalibrering mellom de interne veilederne.

Tverrprofesjonell samarbeidslæring

Det er ikke satt i system at studentene møter studenter fra andre utdanninger i ekstern praksis. Ved UiO har tannpleierstudentene noe felles praksis på klinikk sammen med tannlegestudentene, men dette er også til en viss grad tilfeldig. Våre informanter mener det er vanskelig å få til et godt samarbeid med tannlegene, og dette begrunnes med hvordan de to utdanningene er organisert, at studentene har praksis på ulike tider osv.

4.7 Tannpleierutdanningen ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet³⁴

4.7.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelens innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannpleierutdanningen i Tromsø startet opp ved Høgskolen i Tromsø i 1994 og bygget fra begynnelsen av på et nært samarbeid med Den offentlige tannhelsetjenesten i Nord-Norge om gjennomføring av ekstern praksis i landsdelen. Utdanningen var toårig frem til 2007 da den ble gjort om til et treårig bachelorstudium. En viktig begrunnelse for å utvide studiet var å skape rom for økt fordypning i helsefremmende og sykdomsbekjempende arbeid som er nøkkelfunksjoner i tannpleieryrket. Bachelorstudiet ble også utformet med tanke på å møte utfordringen med mangel på tannleger i Nord-Norge gjennom å utdanne tannpleiere som kan tilby midlertidig hjelp inntil behandling hos tannlege er mulig.

I 2009 ble Høgskolen i Tromsø fusjonert inn i Universitetet i Tromsø (UiT), som siden har fått navnet UiT Norges arktiske universitet. Bachelorstudiet i tannpleie tilbys i dag av Institutt for klinisk odontologi (IKO) ved Det helsevitenskapelige fakultet, som også er ansvarlig for masterstudiet i odontologi.

Studiet utgjør 180 studiepoeng, og oppnådd bachelorgrad gir rett til autorisasjon som tannpleier. UiT tar opp 12 tannpleierstudenter hvert år. Det er fastsatt en regional kvote for opptak til helsefagutdanningene ved universitetet, noe som innebærer at 80 prosent av studieplassene er forbeholdt kvalifiserte søkere fra Nordland, Troms og Finnmark. Innenfor den regionale kvoten er 10 prosent av studieplassene forbeholdt samiske søkere.

Tannpleierutdanningen finner sted ved UiT, Universitetsklinikken (UTK) og i Den offentlige tannhelsetjenesten. UTK eies av Troms fylkeskommune og er del av TANN-bygget som ble oppført i forbindelse med opprettelsen av tannlegestudiet ved UiT i 2004. Bygget stod ferdig i 2007 og huser Institutt for klinisk odontologi, UTK og Tannhelsetjenestens kompetansesenter for Nord-Norge (TkNN).

På UTK har tannpleierstudentene intern klinisk praksis og jobber sammen med tannlegestudenter og fylkeskommunalt ansatte tannleger og tannhelsesekretærer. Ekstern praksis finner sted ved tannklinikker i Den offentlige tannhelsetjenesten på bakgrunn av avtaler mellom UiT og 7 fylkeskommuner. Avtalene omfatter i dag 20 klinikker over hele landet som har status som universitetsklinikker og tar imot både tannpleier- og tannlegestudenter.

³⁴ Teksten bygger på skriftlig og muntlig informasjon fra UiT (se kildeliste).

Formål og oppbygging

I studieplanen for tannpleierstudiet heter det at formålet er å kvalifisere studenten til å:

- Anvende sin forståelse i det å arbeide selvstendig og fungere konstruktivt i teamarbeid innen tannhelsetjenesten og med andre relevante samarbeidspartnere
- Vurdere hvordan en skal kunne gi hele befolkningen både på individ-, gruppe- og befolkningsnivå et sykdomsforebyggende og helsefremmende oralt helsetilbud
- Vurdere og gjennomføre tiltak ut i fra pasientens tannhelse, livssituasjon, samt tilpasse hjelpemidler individuelt
- Diskutere ferdigheter i planlegging, veilede og gjennomføre undervisning av helsepersonell og pedagogisk personell slik at tannhelse integreres i det generelle helsearbeidet etter grunnleggende pedagogiske og psykologiske prinsipper
- Diskutere faglig utviklingsarbeid ut i fra kjennskap til vitenskapelig tenkning og metode
- Analysere egen videreutvikling og oppdatering som utøver av faget tannpleie og kunne være kritisk og analytisk til egen yrkesutøvelse
- Forklare organisering og funksjon samt arbeide ut i fra gjeldende lover og bestemmelser

Rundt 75 prosent av studiet foregår på UiT, mens ca. 25 prosent er knyttet til klinisk praksis ved Universitetstannklinikken og i Den offentlige tannhelsetjenesten. Tannpleierstudiet er en enhetlig utdanning der de ulike delene bygger på hverandre. Teoretisk og praktisk kunnskapsstoff er integrert i studiets ulike fagemner og arbeidsformer.

Studiet omfatter en felles innholdsdel for helse- og sosialfagutdanningene ved UiT. Den felles innholdsdelen utgjør 30 studiepoeng og skal bidra til at studentene får trening i tverrfaglig samarbeid.

Praktisk trening

Studentene har til sammen 32 uker praksis i løpet av studiet. 20 av ukene er intern praksis, og 12 er ekstern praksis. Intern praksis består av trening i simuleringsklinikk (SIMU) og intern klinisk praksis (pasientbehandling) på UTK, og foregår gjennom alle semestrene i studiet. Ekstern praksis i Den offentlige tannhelsetjenesten fordeler seg på to perioder à 6 uker som er lagt til 4. og 5. semester. Tabell 21 gir en oversikt over fagemnene som omfatter intern og ekstern praksis.

Tabell 21 - Emner med praksis (intern + ekstern) tannpleierutdanning UiT

Studieår	Semester	Emne	Intern praksis	Ekstern praksis
1.	1.	TANN-112	X	
	2.	TANN-113	X	
2.	3.	TANN-114	X	
	4.	TANN-116	X	X
3.	5.	TANN-109	X	X
	6.	TANN-111	X	

4.7.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Intern praksis og ferdighetstrening utgjør til sammen 30 studiepoeng og består av SIMU-kurs og intern klinisk praksis ved UTK. Fordelingen mellom SIMU-kurs og intern klinisk praksis i UTK fremgår av tabell 22 under.

Tabell 22 - Organisering av intern praksis – tannpleierutdanning UiT

Studieår	Semester	Type praksis	Varighet
1	1.	SIMU-kurs	5 måneder
	2.	SIMU-kurs	6 måneder
		Intern klinisk praksis (UTK): pasientbehandling barn	5 uker
2	3.	SIMU-kurs	5 måneder
		Intern klinisk praksis (UTK): pasientbehandling voksne	7 uker
	4.	Intern klinisk praksis (UTK)	2 uker
3	5.	Intern klinisk praksis (UTK): pasientbehandling voksne og eldre	2 uker
	6.	Intern klinisk praksis (UTK)	

På SIMU-klinikken har studentene laboratorieøvelser og innøver håndgrep og prøver ut ulike behandlingsprinsipper før de starter med pasientbehandling. Undervisningen foregår som demonstrasjoner og trening på tannsett i fantomhoder og følges opp med øvelser/arbeid på medstudent og pasientbehandling på klinikk.

I klinikkarbeidet på UTK behandler studentene barn og betalende pasienter under veiledning av utdanningens veiledere/lærere. Studentene jobber i basisgrupper med 6 studenter og én veileder per gruppe. Det legges stor vekt på undersøkelse og vurdering av pasienter, utvelgelse av risikogrupper og informasjonsarbeid. Studentene får opplæring i planlegging av behandlingsopplegg som tar utgangspunkt i individets/gruppens spesielle behandlingsbehov, ønsker og forutsetninger for oppfølging.

Klinikkarbeidet foregår parallelt med teoretisk undervisning gjennom hele studiet, og studenten skal utøve ferdigheter i tannpleie ved å integrere teoretiske og praktiske kunnskaper i samhandling med pasient, tannlege, spesialist eller ved veiledning knyttet til spesielle grupper. Studenten skal lære å tenke helhetlig, med fokus mot folkehelse og bidra til generelt bedret helse for alle. Samhandling kan foregå individuelt og på gruppenivå. Ferdighetstrening ved UTK skal gi rom for refleksjon og kritisk tenkning og evaluering av egen praksis. Det legges vekt på videreutvikling av yrkesetikk og personlig yrkesforståelse. I tillegg vil det stilles krav om at studenten i mellom praksisperiodene skal være til stede på spesialisttannklinikker. Utdanningen legger til rette for at slik praksis kan gjennomføres.

Mål og læringsutbytte

I intern praksis skal studentene tilegne seg ferdigheter på områder som journalføring, ergonomi, oppsetting av timebok, innkalling av pasienter, hygiene og røntgenopptak, klinisk undersøkelse og behandling av barn, voksne og eldre.

En oversikt over fastsatt læringsutbytte for emnene som omfatter intern praksis, finnes i vedlegg på nett.

Vurdering

Intern praksis vurderes som bestått eller ikke bestått av kliniske lærere/veiledere. Studentene skal også vurdere sin egen og hverandres læringsprosess og faglige utvikling i praksissituasjoner.

I emner som omfatter intern praksis, må praksisen være bestått for at studenten skal kunne gå opp til eksamen. Tabell 23 viser eksamens- og vurderingsformene i de aktuelle emnene.

Tabell 23 - Eksamens- og vurderingsformene i emnene med intern praksis. Tannpleierutdanning UiT

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
TANN-112	Hjemmeeksamen/prosjektoppgave som skrives etter en gitt oppgavetittel, relatert til fag og emner i første studieår, individuelt eller i grupper på 2-3 studenter. 3 timer à 45 minutter veiledning pr oppgave. Oppgaven skal ha et omfang på 12-14 sider. Alle arbeidskrav må være godkjent for å få levere prosjektoppgaven. Med utgangspunkt i den skriftlige oppgaven og selvvalgt pensum blir det gjennomført individuell muntlig eksaminasjon: 20 min høring på skriftlig oppgave og 20 min høring på selvvalgt pensum.	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)
TANN-113	Skoleeksamen: 6 timer	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)
TANN-114	Skoleeksamen: 6 timer	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)
TANN-116	Skriftlig, individuell skoleeksamen: 6 timer	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)
TANN-109	Praktisk klinisk eksamen med pasient som vurderes av intern- og eksternsensor, med sensorer til stede under hele pasientseansen.	Bestått/ikke bestått
TANN-111	Hjemmeeksamen/Bacheloroppgave. Oppgavevurdering med vekt på faglige begrunnelse for problemstilling, metodisk framstilling, sammensetning i oppgaven, drøftinger, refleksjoner og konklusjoner. Gruppearbeid med 2 studenter sammen (unntaksvis kan en godta at en student arbeider individuelt, eller at 3 studenter arbeider sammen). Det gis 6 t veiledning à 45 minutter med veileder. Oppgaven skal ha et omfang på maksimum 30 sider. Innlevert bacheloroppgave vurderes av ekstern sensor + veileder. Deretter individuell høring (diskusjon rundt bacheloroppgaven + individuelt pensum). Den muntlige prestasjonen vil kunne påvirke den endelige individuelle slutt karakter.	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)

Veiledere/undervisningspersonell

Undervisningspersonell ved IKO fungerer som kliniske lærere/veiledere i intern praksis.

Evaluering

I henhold til kvalitetssystemet for utdanningsvirksomheten ved UiT, skal det gjennomføres student- og faglærerevalueringer av emnene. Alle emner skal evalueres minst én gang i programperioden og alltid ved første gangs gjennomføring.

4.7.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Tannpleierutdanningen omfatter til sammen 12 uker med ekstern praksis i Den offentlige tannhelsetjenesten, fordelt på to perioder à 6 uker i henholdsvis 4. og 5. semester. Studentene arbeider klinisk i tannklinik og med utadrettet virksomhet med pasienter fra alle grupper som omfattes av Lov om tannhelsetjenesten, inkludert voksne pasienter. I disse periodene får studentene veiledning av godkjente veiledere.

Den eksterne praksisperioden i 4. semester er del av emnet TANN-116, og omfatter tannpleie i forhold til barn, ungdom og voksne. I tillegg til undersøkelse og behandling, legges det spesielt vekt på utadrettet virksomhet og organisering av tannhelsetjenesten.

Praksisperioden i 5. semester inngår i emnet TANN-109 og omfatter tannpleie i forhold til voksne, eldre og spesielle grupper. I denne praksisperioden kan studenten ha mer selvstendige arbeidsoppgaver, men under faglig veiledning.

Mål og læringsutbytte

Målet med ekstern praksis er at studentene skal få erfaring med de ulike funksjonene og arbeidsoppgavene som tannpleierne har i tannhelsetjenesten. Studentene skal få innsikt i hvordan tannhelsetjenesten er organisert og drives, og erfaring fra samarbeid med personell fra helse-, sosial- og skolevesenet. Gjennom arbeid med pasienter som er tilknyttet praksisstedet, skal de videreutvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger fra undervisning og intern praksis.

Den enkelte student skal i samarbeid med praksisveileder utarbeide egne læringsmål for hver eksterne praksisperiode. Målene skal ta utgangspunkt i læringsmålene i studieplanen, og det skal legges vekt på videreutvikling av kompetanse i forebyggende tannhelsearbeid, undersøkelse og behandling.

Fastsatt læringsutbytte for emnene de to eksterne praksisperiodene inngår i er gjengitt i vedlegg på nett.

Vurdering

De to eksterne praksisperiodene vurderes som bestått/ikke bestått. Praksisveileder gjør en kvalitativ vurdering av studentens kunnskaper, ferdigheter og holdninger midtveis og ved slutten av praksisperioden. Vurderingen gjøres skriftlig på et skjema som sendes utdanningen med kopi til studenten, og veileder og student drøfter vurderingen muntlig. Hvis veileder mener det ligger an til at praksisperioden vil bli vurdert som ikke bestått, skal utdanningen varsles så det kan iverksettes særlige tiltak.

Vurdering, tilbakemelding og godkjenning av studentenes kunnskaper, kompetanse og læring i praksisfeltet skjer på grunnlag av studentens evne til å:

- Være bevisst om at praksisfeltet er et lærested
- Fokus på læring – ikke prestasjon
- Bevissthet om og synliggjøring av egne læringsbehov i forhold til fagemnets kvalifiseringsmål
- Klargjøring av forventninger til praksisperioden
- Bearbeiding av praksisopplevelser gjennom refleksjon, analyse, selvstudier og veiledning.
- Nedtegning og systematisering av praksiserfaringer

Studenten skal også vurdere sin egen faglige utvikling og progresjon i praksisperioden.

Tabell 24 - Eksamens- og vurderingsformene i emnene med ekstern praksis. Tannpleierutdanningen UiT

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
TANN-116	Skriftlig, individuell skoleeksamen: 6 timer	Bokstavkarakterskala A-E (F er stryk)
TANN-109	Praktisk klinisk eksamen med pasient som vurderes av intern- og eksternsensor, med sensorer til stede under hele pasientseansen.	Bestått/ikke bestått

Ekstern praksis må være bestått for at studenten skal kunne gå opp til eksamen i emnet praksisperioden er del av. Tabell 24 over viser eksamens- og vurderingsformene i de aktuelle emnene.

Praksissted, veileder og finansiering

Ekstern praksis foregår i offentlige tannklinikker i syv fylkeskommuner UiT har avtale med. Studentene er normalt ved to forskjellige klinikker i de to praksisperiodene.

Tannklinikkene har status som universitetsklinikker og forplikter seg til å stille et visst antall studieplasser til disposisjon for tannpleierutdanningen. Fylkeskommunen skal sørge for at klinikkene har nødvendig

utstyr og en pasientgruppe som tilfredsstillende behøver i praksisperioden. Klinikken skal ha et visst antall ansatte, både tannleger og tannpleiere, og gi studentene mulighet til å ta del i utadrettet virksomhet.

En tannpleier ansatt ved universitetsklinikken fungerer som praksisveileder. Veilederen får betalt et fast beløp per student.

Studentene får dekket ekstra reise- og båtgifter knyttet til ekstern praksis.

Forberedelse og oppfølging

I forkant av ekstern praksis får studenter og veiledere utdelt et praksishefte som bygger på studieplanen og inneholder informasjon om organisering, innhold, målsettinger og vurderingsformer. Praksisheftet inneholder en lærekontrakt, der studenten formulerer egne læringsbehov i praksisperioden. Læringskontrakten gjennomgås med veilederen.

Studenten følges opp av veileder på daglig basis og har i tillegg krav på én times veiledningssamtale per uke.

En faglærer ved tannpleierutdanningen fungerer som kontaktlærer i praksisperioden og har regelmessig kontakt med både student og veileder per telefon. Kontaktlærer kan også reise til praksisstedet ved behov.

Institutt for klinisk odontologi arrangerer årlige samlinger for eksterne veiledere som har hatt tannpleierstudenter i ekstern praksis. Samlingen går over to dager med én temadag og en fagspesifikk dag sammen med lærerne ved tannpleierutdanningen.

Evaluering

Veiledningen og praksisstedet evalueres av studenten etter endt praksisperiode. Evalueringen sendes til veilederen og diskuteres ved behov mellom veileder og kontaktlærer. Studentene presenterer og diskuterer også erfaringer fra ekstern praksis på et seminar like etter praksisperioden.

I tillegg skal det gjennomføres både student- og faglærerevalueringer av emnene som omfatter ekstern praksis.

4.7.4 Perspektiver på praksis

Syn på formål

Et sentralt formål med praksis i tannpleierutdanningen som fremheves på tvers av informantgruppene, er at studentene skal få erfaring med den reelle arbeidssituasjonen i en tannklinikk. Studentene viser til at de utdanner seg til et praktisk yrke, og at det er gjennom praksis de opparbeider seg ferdigheter i pasientbehandling og trygghet gjennom mengdetrening. De påpeker at pasientbehandling krever både manuelle, tekniske ferdigheter og ferdigheter i menneskelig kommunikasjon og interaksjon, og det understrekes generelt at praksisstudier er viktig for å lære å behandle ulike pasientgrupper og håndtere det menneskelige mangfoldet de representerer. De faglig og administrativt ansatte ved IKO er opptatt av at studentene skal lære å ivareta pasientene på en etisk forsvarlig måte, og å drive helsefremmende forebyggende arbeid som de sier ikke kan læres gjennom teoretiske studier. Ifølge studentene er praksis vesentlig for å utvikle forståelse for den sammensatte rollen tannpleiere har, og for ansvaret som følger med denne rollen.

Syn på kvalitet

Kvalitet i praksis knyttes av faglig og administrative personale for det første til god organisering og kommunikasjon. Studentene må være godt forberedt på praksissituasjonen, og ekstern praksis må være kjennetegnet av etablerte rammer og god rolleforståelse hos veilederne. For det andre knyttes kvalitet til at studentene utsettes for mangfoldet av mennesker og situasjoner de vil møte i det faktiske arbeidslivet, og at de blir kjent med de ulike aspektene ved tannpleierrollen, inkludert de medmenneskelige, omsorgsrelaterte aspektene. Videre fremheves betydningen av at det er et godt forhold mellom lærere og studenter, og at det legges til rette for at studentene opplever mestring.

Studentene sier at gode praksisstudier forutsetter trygghet gjennom mengdetrening og god veiledning både i intern og ekstern klinikk. Veilederne må være faglig kunnskapsrike, ha pedagogisk kompetanse og gi studentene god «håndledning». De må også ha tillitt til studentene og la dem prøve seg på ulike oppgaver. At veilederne har tilstrekkelig tid til studentene er også viktig.

Den eksterne veilederen vi har intervjuet, legger vekt på at studentene får utfordringer og god oppfølging og støtte, og at veilederne også tester studentenes teoretiske kunnskaper i praksissituasjonen.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Tannpleierutdanningen ved UiT er et lite studium med 12 studenter i hvert kull, og både representantene for IKO og studentene fremhever det som et forhold som bidrar til god studiekvalitet. Instituttet påpeker at det gjør det mulig å sette individuelle mål for hver enkelt student, og studentene opplever at den nære kontakten de har med lærerne skaper en trygg undervisningssituasjon.

Utdanningen omfatter som vi har sett 20 uker intern praksis og 12 uker ekstern praksis, og informantgruppene er gjennomgående fornøyd med omfanget og organiseringen av den kliniske opplæringen.

Organisering av intern praksis og integrasjon av praktisk og teoretisk undervisning

Intern praksis består av ferdighetstrening i SIMU-klinikken og intern klinisk praksis i UTK, der studentene får veiledning av undervisningspersonale ved IKO. Veiledningen skjer i grupper, der én veileder har ansvar for 6 studenter og gruppesammensetningen endres hvert semester.

Teoretisk og praktisk undervisning sies generelt å være godt knyttet sammen: det er lagt opp til at studentene får bruke stoffet de tilegner seg gjennom forelesningene i praksis, og studentene er klare på at det bidrar til god læring. De er også positive til at det er satt av tid i timeplanen til studentinitiert undervisning, og at de kan be om ekstra forelesninger hvis de føler at de mangler teoretisk forståelse på et område.

Organisering av ekstern praksis

Ekstern praksis finner sted i offentlige tannklinikker, i hovedsak i Nord-Norge, og er fordelt på to perioder à 6 uker i henholdsvis 4. og 5. semester. Omfanget av ekstern praksis er større enn ved tannpleierutdanningene ved UiO og UiB. De to eksterne praksisperiodene sies å være viktige for at studentene skal lære å jobbe selvstendig og effektivt, og for at de får trening i å behandle ulike pasientgrupper siden de ikke møter et representativt utvalg pasienter i UTK. Den eksterne praksisen er også viktig fordi den gir studentene erfaring med tverrprofesjonell samhandling, både gjennom arbeidet i klinikken og den utadrettede virksomheten de involveres i. De faglig-administrative ansvarlige for utdanningen understreker at de for å kunne beholde dagens omfang av ekstern praksis er avhengige av at finansieringen opprettholdes, både i form av betaling til veiledere og reise- og bostøtte til studentene.

Tannpleierstudentene er utplassert i eksterne praksisklinikker én og én, men det kan være tannlegestudenter fra UiT ved samme klinikk i deler av praksisperioden. Studentene synes det er nyttig å ha praksis sammen med tannlegestudenter, samtidig som de mener de ville hatt både faglig og sosialt utbytte av å være to tannpleierstudenter ved samme klinikk. Hver enkelt student kan være på to forskjellige klinikker i de to eksterne praksisperiodene, eller på samme klinikk men med forskjellig veileder. Det er positive erfaringer med begge alternativene, men studentene påpeker at det er nyttig å utsettes for variasjon i ekstern praksis, inkludert variasjon i veiledningsstil og hva veileder legger vekt på, f.eks. når det gjelder forholdet mellom mengde- og dybdetrening.

Studentene og veilederne forberedes på den eksterne praksisperioden gjennom et praksishefte som angir innhold og målsettinger, og som skal bidra til at opplæringen er i samsvar med undervisningen som gis på universitetet og den interne praksisen på UTK. Studentene formulerer sine egne læringsbehov og forventninger i en lærekontrakt, som de går gjennom sammen med veilederen.

Veiledning

Ifølge studentene har det vært en utfordring at veiledningen i intern klinikk ikke har vært samkjørt - de har

opplevd at veilederne har hatt ulike faglige tilnærminger, og at det dermed har blitt skapt usikkerhet om hva som er rett fremgangsmåte. Det er imidlertid noe studentene har tatt opp med instituttet, og som de føler har blitt fulgt opp.

Når det gjelder ekstern praksis, har studentene ulike erfaringer med hvor stor vekt veileder legger på lærekontrakten som skal ligge til grunn for den eksterne opplæringen. Likevel er både studentene og IKO er generelt fornøyd med kvaliteten på veiledningen. Mange av de eksterne veilederne har studert veiledningspedagogikk i tillegg til å ha lang erfaring som veileder, og det gis uttrykk for at de fleste anstrenger seg for å finne relevante pasienter til studentene og involvere dem i relevante aktiviteter. Samtidig påpeker studentene at eldre veiledere kan mangle oppdatert kunnskap på noen av områdene det er fokus på i utdanningen.

Veiledningssamlingene fremheves av alle informantgruppene som viktige for at den eksterne veiledningen er kalibrert og holder god kvalitet, og representanter for IKO er inne på tanken om å utvide samlingene og gjøre dem studiepoenggivende. Instituttet gjør også en systematisk vurdering av ekstern praksis gjennom midt- og sluttevalueringer og møter med studentene i etterkant, og studentene sier de opplever at tilbakemeldingene deres tas på alvor og videreformidles til eksterne veiledere, bl.a. gjennom veiledningssamlingen.

Tverrprofesjonell læring

De faglig-administrativt ansvarlige for tannpleierutdanningen peker på HELFEL som et viktig tiltak for å fremme tverrprofesjonell læring. HELFEL er et felles emne for alle førsteårsstudentene ved Det helsevitenskapelige fakultet, med fokus på blant annet etikk, rollefordeling og samarbeid i helsevesenet. De mener også det er positivt at tannpleier- og tannlegeutdanningen er samlet ved samme institutt. Studentene ved de to utdanningene er som vi har sett sammen i intern praksis i UTK og i noen grad også i ekstern praksis. Interaksjonen mellom de to studentgruppene er imidlertid begrenset, og tannpleierstudentene etterlyser mer samarbeid med tannlegestudentene, spesielt i UTK.

4.8 Tannteknikerutdanningen ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA)³⁵

4.8.1 Oversikt over utdanningen og praksisdelenes innhold og organisering

Bakgrunn og profil

Tannteknikerutdanningen i Norge lå tidligere under fagopplæringsloven og var organisert som et studietilbud ved Sogn videregående skole i Oslo frem til midten av 1990-tallet. Det pågikk da en diskusjon om å flytte utdanningen inn i høgskolesystemet, noe som resulterte i opprettelsen av en treårig tannteknikerutdanning ved Høgskolen i Oslo i 1999. Utdannelsen er i dag et treårig bachelorstudium ved Høgskolen i Oslo og Akershus (HiOA). Studiet tilbys av Institutt for naturvitenskapelige helsefag ved Fakultet for helsefag og er et heltidsstudium på 180 studiepoeng som kvalifiserer til å søke autorisasjon som tanntekniker.

Utdanningen finner sted i HiOAs lokaler i Pilestredet i Oslo sentrum der høgskolen har tanntekniske laboratorier og i eksterne praksisbedrifter/-institusjoner over hele landet.

Tilbudet ved HiOA er den eneste profesjonsutdanningen i tannteknikk i Norge. Høgskolen tar opp studenter til utdanningen to påfølgende år etterfulgt av ett år uten opptak og har 24 studieplasser per kull.

Formål og oppbygging

Formålet med tannteknikerutdanningen ved HiOA er å utdanne selvstendige og reflekterte yrkesutøvere som kan inngå i et faglig og tverrprofesjonelt samarbeid i et samfunn som preges av mangfold og endring. Det totale læringsutbyttet for studiet er beskrevet i detalj i programplanen og gjengitt i vedlegg på nett.

³⁵ Teksten er basert på skriftlig og muntlig informasjon fra HiOA (se kildeliste).

Utdanningen har to studieretninger, henholdsvis fast og avtakbar protetikk, og studentene velger studieretning tidlig i 3. semester. Fagområdet fast protetikk gir fordypning i tannerstatninger som er fast sementert, mens avtakbar protetikk gir fordypning i tannerstatninger som ikke er permanent festet.

Studiets innhold er fordelt på fem hovedområder: naturvitenskapelige fag, samfunnsvitenskapelige fag og humanistiske fag, dentale materialer, næringsdrift og protetikk. Det er bygget opp av 11 emner, hvorav ni er felles for alle studentene og to er studieretningsemner.

Ved alle studier innenfor helse- og sosialfagene ved HiOA har man som overordnet mål å utdanne reflekterte yrkesutøvere - så også for tannteknikerne. For å skape en felles referanseramme har tannteknikkstudiet 10 studiepoeng felles med andre helsefagstudier innenfor humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag.

Praktisk trening

Praktisk trening omfatter både intern praksis i form av ferdighetstrening på høgskolens tanntekniske laboratorier og ekstern praksis. Intern praksis/ferdighetstrening finner sted i alle de tre studieårene, mens ekstern praksis er lagt til det tredje og siste studieåret.

Tannteknikk krever at teoretiske kunnskaper og praktiske ferdigheter henger nøye sammen, og studiet er organisert slik at de fleste emnene kombinerer teoristudier med praktisk trening.

Tabell 25 gir en oversikt over emnene som omfatter praktisk trening.

Tabell 25 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannteknikerutdanning HiOA

	Intern praksis/ ferdighetstrening	Ekstern praksis	Teori
TANN1100 - Tannmorfologi og biologi	X		X
TANN1300 - Protetikk 1	X		X
TANN2100 - Protetikk 2	X		X
TANN2300 - Fast protetikk*	X		X
TANN2400 - Avtakbar protetikk*	X		X
TANNPRA1A - Praksis*		X	X
TANNPRA1B - Praksis*		X	X
TANN3000- Avansert protetikk	X	X	X
TANN3900 – Bacheloroppgave	X		X

* studieretningsemner

4.8.2 Intern praksis og ferdighetstrening

Omfang og type praksis

Generelt kan man si at bachelorstudiet i tannteknikk består av ca. 50/50 teoretiske studier og praktisk ferdighetstrening. Det vil si at studentene har veiledet ferdighetstrening med praktiske demonstrasjoner og egentrening med veileder/instruktør til stede ved skolens laboratorier gjennomsnittlig to dager per uke. I tillegg kommer mulighet for selvstudier på laboratoriet på den ukentlige studiedagen, og i perioder kveldsåpen lab. På studiedager og kveldsåpen lab gis det ikke veiledning.

Mål og læringsutbytte

Målet med ferdighetstrening er at studentene gjennom praktisk øvelse og refleksjon skal tilegne seg manuelle ferdigheter og dentaltekniske rutiner. Ferdighetstreningen inkluderer tegnings- og formøvelser som brukes for å utvikle form- og fargeforståelse. Gjennom problemorienterte oppgaver skal studentene trene på samhandling innen tannhelseteamet gjennom muntlig og skriftlig kommunikasjon om kasusbeskrivelser, forslag til materialvalg og begrunnelser for konstruksjon og design.

Programplanen for bachelorstudiet i tannteknikk gir en detaljert redegjørelse for læringsutbytte for studiet samlet sett og for de enkelte emnene. En oversikt over læringsutbytte for emnene som omfatter intern praksis/ferdighetstrening, er inkludert i vedlegg på nett.

Vurdering

HiOA har internt utviklede vurderingskriterier for praktiske teknikker. Studentene blir gjort kjent med kriteriene og skal også bruke dem til å vurdere seg selv og hverandre.

Alle emnene avsluttes med eksamen som vurderes som bestått/ikke bestått eller på karakterskalaen A-F. Tabell 26 viser eksamens- og vurderingsformene som benyttes i emnene med intern praksis/ferdighetstrening.

Tabell 26 - Eksamensformer i emner med intern praksis/ferdighetstrening. Tannteknikerutdanning HiOA. * studieretningsemner

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
TANN1100 - Tannmorfologi og biologi	Individuell muntlig eksamen, inntil 20 min. For å kunne fremstille seg til muntlig eksamen må studenten på forhånd ha fått godkjent et arbeidskrav som består av flere praktiske arbeider trukket fra en arbeidsrekke som studentene har arbeidet med gjennom høsten.	Bokstavskala A-F
TANN1300 - Protetikk 1	Individuell mappe med 2 praktiske arbeider og 2 skriftlige oppgaver med samlet omfang 2200 ord	Bokstavskala A-F
TANN2100 - Protetikk 2	3-delt eksamen: 1) Prosjektoppgave i gruppe på 2-3 stud., omfang 7000-9000 ord 2) 2 individuelle praktiske arbeider 3) Individuell muntlig høring, inntil 20 min.	Bokstavskala A-F
TANN2300 - Fast protetikk*	Individuell mappe med 3 praktiske arbeider, komplett prosessbok og 3 skriftlige oppgaver på inntil 3000 ord.	Bokstavskala A-F
TANN2400 - Avtakbar protetikk*	Individuell mappe med 3 praktiske arbeider, komplett prosessbok og 3 skriftlige oppgaver på inntil 3000 ord.	Bokstavskala A-F
TANN3000- Avansert protetikk	Individuell mappe med 1-2 praktiske arbeider og skriftlige oppgaver, med samlet omfang inntil 5000 ord	Bestått/ikke bestått
TANN3900 – Bacheloroppgave	3-delt eksamen: 1) Prosjektoppgave i gruppe, 2-3 stud., omfang 7000- 9000 ord 2) Studieretning A (fast protetikk): Individuelt: 10 enheter eller tilsvarende/ Studieretning B (avtakbar protetikk): Individuelt: 4 proteser eller tilsvarende 3) Individuell muntlig høring, inntil 20 min.	Bokstavskala A-F

Veiledere/undervisningspersonell

Veiledere/instruktører i intern praksis og ferdighetstrening er vitenskapelig ansatte ved HiOA eller personell innleid fra eksterne bedrifter på oppdragsbasis.

Evaluering/kvalitetssikring

Det gjennomføres studentevalueringer av emnene. I tillegg kvalitetssikrer HiOA tannteknikerutdanningen gjennom samarbeid og sammenligning med tannteknikerutdanninger i Irland og Australia.

4.8.3 Ekstern praksis

Omfang og type praksis

Ekstern veiledet praksis er en viktig del av studiet og fordeler seg på to praksisperioder i det siste studieåret. Den første perioden utgjør hoveddelen av studieretningsemnene TANNPRA1A/TANNPRA1B - Praksis i 5. semester og varer i minimum 16 uker. Praksisperioden gjennomføres normalt i tanntekniske bedrifter der studenten i størst mulig grad skal delta i den ordinære produksjonen. HiOA har samarbeidsavtaler med bedrifter i ulike deler av landet, og studentene må derfor påregne opphold utenfor Oslo-området.

Den andre praksisperioden inngår i emnet TANN3000 - Avansert protetikk i 6. semester og er en 4 ukers selvvalgt praksis innenfor en av følgende virksomheter: tannklinikk/tannlegekontor, kjeveortoped, tannteknisk laboratorium, sykehus eller klinisk tanntekniker. Studenten skal selv skaffe seg en praksisplass som må godkjennes av høgskolen.

Mål og læringsutbytte

Formålet med den første og lengste eksterne praksisperioden er at studenten skal utvikle ferdighetene sine i et reelt laboratorium under veiledning av en autorisert tanntekniker. Mer spesifikt skal læringsutbytte fra tidligere studieretningsfag aktualiseres, integreres og prøves ut i en kontekst preget av yrkessosialisering og samarbeid med utøvende tannteknikere og andre profesjoner i tannhelseteamet.

I den selvvalgte eksterne praksisperioden skal studenten først og fremst utvikle ferdigheter i flerprofesjonelt samarbeid i tannhelseteamet gjennom å observere og bidra i kommunikasjon knyttet til reelle faglige arbeidsoppgaver og utfordringer.

Læringsutbytte for emnene som omfatter ekstern praksis, er gjengitt i vedlegg på nett.

Vurdering

Begge de eksterne praksisperiodene vurderes til bestått eller ikke bestått på faglig grunnlag.

I den lengste praksisperioden gjør faglærer i samarbeid med opplæringsansvarlig i praksisbedriften en midtveisvurdering av studentens progresjon og skikkethet, som danner grunnlag for spesiell oppfølging dersom studenten ligger an til å ikke bestå. Vurderingen bygger på innlevert prosessbok som dokumenterer prosesser og teknikker studenten utfører i praksisperioden.

Opplæringsansvarlig i praksisbedriften gjør en sluttvurdering, der studentens praksisperiode godkjennes eller underkjennes.

Ved både midtveis- og sluttvurderingen benyttes et skjema der opplæringsansvarlig kommenterer studentens prestasjoner ut fra konkrete mål for læringsutbytte, samt studentens skikkethet.

Praksis må være bestått for at studenten kan ta eksamen i emnet. Eksamens- og vurderingsformene i emnene med ekstern praksis fremgår av tabell 27.

Tabell 27 - Eksamensformer i emner med ekstern praksis. Tannteknikerutdanning HiOA

Emne	Eksamensform	Vurderingsform
TANNPRA1A/TANNPRA1B – Praksis	Individuell mappe med 2-3 praktiske arbeider, 3 skriftlige oppgaver på inntil 3500 ord og komplett prosessbok fra ekstern praksis.	Bokstavskala A-F
TANN3000 – Avansert protetikk	Individuell mappe med 1-2 praktiske arbeider og skriftlige oppgaver, med samlet omfang inntil 5000 ord.	Bestått/ikke bestått

Praksissted, veileder og finansiering

HiOA har avtaler med private tanntekniske bedrifter i hele Norge om å ta imot studenter i ekstern praksis. Kriteriene for å inngå avtale med en bedrift er at den kan tilby studentene relevant praksis, og høgskolen henter inn informasjon om bedriftens virksomhet, kompetanse og utstyr i forkant. Ekstern praksis skaper et viktig grunnlag for fremtidig rekruttering, og siden HiOA har det nasjonale ansvaret for utdanning av tannteknikere, legges det vekt på at studentene tildeles praksissted i ulike deler av landet.

Praksisbedriften skal ha en opplæringsansvarlig som har det overordnede ansvaret for veiledning og oppfølging av studenten. Opplæringsansvarlig kan være veileder selv eller delegere veiledningsansvaret til andre ansatte i bedriften. Praksisbedriften får ikke betalt for å ha studenter i ekstern praksis, men får i noen tilfeller kompensasjon for materialbruk.

Studenter som trenger midlertidig bolig i praksisperioden, får finansiert husleien. HiOA er også behjelpelig med å skaffe midlertidig bolig.

Forberedelser og oppfølging

Mål for praksisperioden og krav til læringsutbytte kommuniseres til praksisbedriften skriftlig og muntlig. Studentene forberedes på ekstern praksis gjennom et seminar på høgskolen der opplegg, forventet læringsutbytte og relevante dokumenter gjennomgås.

Studenten har krav på ukentlige oppfølgingssamtaler med opplæringsansvarlig i bedriften. Samtalene skal være på minimum én time og omhandle studentens faglige utvikling, mestring og tidsbruk i forhold til ukentlige læringsmål, samt videre læringsbehov frem mot eksamen. I tillegg får studenten daglig oppfølging av veileder.

Høgskolen følger opp den eksterne praksisen gjennom skriftlig dokumentasjon fra student og opplæringsansvarlig, så vel som telefonsamtaler og besøk i praksisbedriften.

HiOA arrangerer praksisveilederkurs ved høgskolen som veiledere ved praksisbedriftene oppfordres til å delta på. Kurset er imidlertid ikke obligatorisk.

Evaluering

Praksisstudiet ved HiOA evalueres av studentene gjennom tilbakemeldinger via Fronter og i dialogmøte mellom studenter og emneansvarlig. Høgskolen gjennomfører også evalueringer av ekstern praksis blant praksisbedriftene.

4.8.4 Perspektiver på praksis**Syn på formål**

Det overordnede formålet med praksis i tannteknikerutdanningen er ifølge informantene at studentene skal tilegne seg praktiske ferdigheter og kunnskap om virksomheten i tanntekniske bedrifter. Studentene legger vekt på at de utdanner seg til et praktisk yrke som krever ferdigheter man ikke kan lese seg til, men som må læres gjennom øving i praksis. Mer konkret skal praksisstudiene gjøre studentene i stand til å lage

protetikk på grunnlag av håndverksmessige ferdigheter og kunnskap om konstruksjonsprinsipper. Representanter for høgskolen og eksterne praksisbedrifter understreker at praksis også skal gi studentene en helhetlig forståelse av tannteknikeryrket og trening i samhandling og kommunikasjon med tannleger og pasienter.

Faglig og administrativt personale ved HiOA sier at studentene skal lære selve håndverket i intern praksis og utvikle yrkesforståelse i ekstern praksis. Videre skal intern praksis lære studentene å utføre arbeid av høy kvalitet, mens ekstern praksis skal lære dem om variasjon i teknikker og effektivitet. Ekstern praksis skal også bidra til rekruttering – de ansvarlige for studiet understreker at de som nasjonal utdanning har ansvar for å dekke behovet for tannteknikere i Norge, og at utplassering av studenter i ekstern praksis i virksomheter over hele landet er viktig for å skape et bredt rekrutteringsgrunnlag.

Syn på kvalitet

Studentene knytter kvalitet i praksis til gode veiledere som har pedagogisk kompetanse og lar dem prøve seg på ulike teknikker uten å «ta over». Eksterne veiledere er også opptatt av at studentenes behov må settes først, og understreker betydningen av systematisk opplæring tilpasset den enkelte studentens forutsetninger og progresjon. De ansatte ved høgskolen sier personlig interaksjon og diskusjon mellom studenter og veiledere er viktig og at opplæringen må være teknologisk oppdatert og relevant for produksjonen i yrkesfeltet.

Sammenhenger mellom organisering, gjennomføring og kvalitet

Organisering av intern praksis og integrasjon av teoretisk og praktisk undervisning

Intern praksis finner sted i høgskolens laboratorier, med undervisningspersonale ved HiOA som veiledere i tillegg til personale fra ekstern virksomhet som leies inn for å dekke veiledningsbehov på spesifikke områder. Blant høgskolelærerne er det som regel samme lærer som underviser i teori og har ansvar for praktisk demonstrasjon og veiledning innenfor et bestemt område. Den teoretiske innføringen gis normalt forut for den praktiske opplæringen, hvilket studentene mener er hensiktsmessig. Studentene sier de lærer mye gjennom praktisk demonstrasjon fra veileder, men noen etterlyser mer bruk av videodemonstrasjoner. Veilederne ser fordeler med å bruke videoteknologi, men understreker samtidig at direkte personlig kontakt og faglig diskusjon mellom veileder og studenter har stor betydning for læringsprosessen.

Veiledningen i intern praksis kan ifølge studentene bli bedre koordinert. De har erfaring med at forskjellige lærere gir forskjellige instruksjoner, og sier det skaper usikkerhet. De påpeker også at det er forskjeller i hvor lang erfaring veilederne har fra yrkesfeltet, og at det påvirker kvaliteten på veiledningen. Det samme gjør veiledningskapasiteten – studentene får veiledning i grupper og har opplevd at størrelsen på gruppene har gått ut over den individuelle oppfølgingen av hver enkelt student.

Organisering av ekstern praksis

Ekstern praksis finner sted det tredje og siste året av studiet og fordeler seg på to perioder: en lengre periode i 5. semester, der studentene i regelen er utplassert i tanntekniske bedrifter og skal videreutvikle ferdighetene sine under veiledning av autoriserte tannteknikere; og en kortere periode i 6. semester der praksissted også kan være tannklinikk, sykehus, o.l. og hovedformålet er at studenten skal utvikle ferdigheter i tverrprofesjonelt samarbeid.

Hensikten med å legge den første og lengste eksterne praksisperioden til 5. semester er at studentene skal være på et så høyt faglig nivå at de kan ta del i den ordinære virksomheten i praksisbedriften. Det er ifølge de faglig-administrativt ansvarlige ved høgskolen viktig for studentenes læringsutbytte, så vel som for at bedriftene skal ha nytte av studentene. Ettersom de tanntekniske bedriftene er private virksomheter som ikke får betalt for å ta imot studenter i ekstern praksis, har det stor betydning for tilgangen på praksisplasser at bedriftene opplever at de får noe igjen for å påta seg oppgaven.

Samtidig påpekes det at det kunne vært nyttig med en kortere periode med ekstern praksis tidlig i studiet for å gi studentene innsikt i hva tannteknikeryrket går ut på. Erfaringen er at mange studenter vet lite om

utdanningen og yrket når de begynner, og representantene for HiOA mener det er en viktig årsak til at de har problemer med høyt frafall.

Den eksterne praksisen i tannteknisk bedrift var opprinnelig delt opp i to perioder på 8 uker hver. Overgangen til én sammenhengende periode på minst 16 uker bygget på tanken om at større kontinuitet i praksisstudiene gir bedre læringsutbytte for studentene ved at de får tid til å bli kjent med bedriften og blir trygge på læringssituasjonen. Derigjennom får bedriftene også større utbytte av å ta imot studenter.

Av de to eksterne veilederne vi har snakket med, gir én uttrykk for at den eksterne praksisperioden kunne vært lenger, mens den andre mener det er en god fordeling mellom opplæring på høgskolen og i eksterne praksisbedrifter. Sistnevnte legger vekt på at den teoretiske undervisningen er en viktig del av utdanningen, og mener kvaliteten har blitt styrket av at studiet har gått fra å være et yrkesskolefag til å bli et høgskolefag.

Det faglige og administrative personalet ved HiOA sier det er en utfordring å skaffe nok praksisbedrifter, og at utfordringen forsterkes av at næringen utvikler seg i retning av større og færre bedrifter. Selv om det stilles krav til at praksisbedriften kan tilby studenten relevant praksis, understreker de ansvarlige for utdanningen at de i stor grad må tilpasse seg bedriftenes ønsker og behov siden det ikke følger penger med studentene. De opplever at de «står med lua i hånda» og er nødt til å legge opp de eksterne praksisstudiene på en måte som ikke krever for mye av bedriftene. En av de eksterne veilederne vi har intervjuet gir uttrykk for det samme og sier at høgskolen må «ta det de får». Det varierer etter hans syn hvor seriøst praksisbedriftene tar oppgaven, noe han mener kan relateres til at det er en bransje der mange sliter med lønnsomheten.

Høgskolen opplever også utfordringer knyttet til at det er store forskjeller i teknologisk nivå mellom bedriftene i bransjen, der det går et skille mellom store teknologisk avanserte laboratorier og mindre bedrifter som benytter seg av mer tradisjonelle produksjonsmetoder. Disse forskjellene innebærer at studentene får ulike muligheter i ekstern praksis. Dersom en praksisbedrift ikke kan tilby studenten relevant trening på et område, legges det imidlertid til rette for at studentens læringsbehov dekkes på en annen måte, for eksempel ved at høgskolen sender med dem et øvelseskasus.

Organiseringen av selve praksisperioden i tannteknisk bedrift oppleves generelt å fungere bra. Både studenter og eksterne veiledere sier de får informasjon om opplegg og krav til læringsutbytte i forkant, og føler de får tilstrekkelig oppfølging fra høgskolen underveis. Mens oppfølgingen tidligere skjedde utelukkende per telefon, reiser representanter fra HiOA nå på besøk til praksisbedriftene i praksisperioden.

Studentene beskriver det som veldig lærerikt å være utplassert i en tannteknisk bedrift og se «hvordan det er i virkeligheten». Både eksterne veiledere og lærere på høgskolen opplever at studentene har stor progresjon i den eksterne praksisperioden, og ser det som et tegn på at praksisstudiene holder høy kvalitet.

Ekstern veiledning

I praksisbedriften har studenten en hovedveileder som har det overordnede ansvaret for opplæringen, men de kan også få veiledning av andre ansatte. Det påpekes at veiledningskompetansen i praksisbedriftene i stor grad bygger på erfaring med å ta imot studenter over flere år. Samtidig er det enighet om at det er viktig at høgskolen tar ansvar for å utvikle pedagogisk kompetanse hos de eksterne veilederne, spesielt til å begynne med. HiOA har arrangert veiledningssamlinger med pedagogisk opplæring på høgskolen, men det har vært frivillig å delta, og oppmøtet har blitt dårligere over tid. Eksterne veiledere har også mulighet til å ta studiepoenggivende veilederkurs ved høgskolen, men de ansvarlige for utdanningen har forståelse for at det er vanskelig for små bedrifter med få ansatte og lang avstand til Oslo å benytte seg av denne muligheten.

Studentene er generelt fornøyd med veiledningen i ekstern praksis, selv om de har delte erfaringer med den pedagogiske kompetansen til veilederne.

Sammenhengen mellom intern og ekstern praksis

I tråd med det som ifølge faglig og administrativt personale ved HiOA er intensjonen, sier studentene at de

lærer å arbeide i henhold til høye kvalitetsstandarder i intern praksis, og å tilpasse seg krav til tempo og effektivitet i ekstern praksis. Mens de jobber med «idealkasus» på høgskolen, får de erfaring med virkelige kaser i praksisbedriften og lærer seg å bruke skjønn.

Det er lagt opp til at studentene skal ha trent på teknikker i intern praksis før de bruker dem i praksisbedriftene. Studentene sier de har lært «det viktigste» på høgskolen før de kommer ut i ekstern praksis, selv om det er områder hvor de mener det hadde vært nyttig med mer ferdighetstrening i forkant. Samtidig påpeker de at det er teknikker de lærer i intern praksis som ikke lenger er i bruk i alle praksisbedriftene. Dette gjenspeiler utfordringene høgskolen har knyttet til å tilby en teknologisk oppdatert utdanning på den ene siden, og å tilpasse opplæringen til variasjonene i teknologisk nivå som kjennetegner bransjen på den andre siden.

De ansvarlige for utdanningen sier de er opptatt av å «være i forkant» teknologisk, og påpeker at det gjøres endringer i studieplanen der eldre teknikker tas ut og erstattes av nye. Samtidig er det utfordringer knyttet til at den teknologiske utviklingen går så raskt at det er vanskelig å vite hvilke teknikker som kommer til å prege bransjen i fremtiden. Dertil kommer kostnadene ved å kjøpe inn og ta i bruk nytt utstyr, og ikke minst utfordringene knyttet til at bransjen kjennetegnes av store teknologiske forskjeller. Mange bedrifter benytter seg fremdeles av tradisjonelle produksjonsmetoder, og det innebærer, som representanter for høgskolen selv uttrykker det, at utdanningen ikke kan være så «i forkant» at de ikke klarer å finne relevante praksisplasser til studentene.

En av de eksterne veilederne vi intervjuet har forståelse for utfordringene høgskolen trekker frem, men mener likevel at HiOA ikke er tett nok på den teknologiske utviklingen til å klare å tilpasse utdanningen til endringene i tannteknikernes rolle og kompetansebehov han mener vil komme. For å lykkes med det, mener han det må legges til rette for at de ansatte holder seg bedre oppdatert på det som skjer i bransjen, for eksempel gjennom å delta på messer og ha en tettere dialog med bedriftene.

Tverrprofesjonell læring

Tannteknikerstudentene har ikke praksis sammen med studenter i andre profesjonsfag, men både faglig og administrativt personale og studentene selv mener samhandling med tannlegestudenter ville være nyttig. Gjennom felles praksis ville studentene fått mulighet til å observere hverandre og utvikle forståelse for tannteknikernes og tannlegenenes respektive roller og utfordringer. De ansvarlige for utdanningen ved HiOA opplever at det institusjonelle og fysiske skillet mellom tannhelseutdanningene i Oslo har vært et hinder for samarbeid, men sier at de føler seg modne for en tettere tilknytning.

Tverrprofesjonelt samarbeid er hovedfokuset i den eksterne praksisperioden i 6. semester. Noen studenter lærer dessuten om kommunikasjon og samarbeid med tannleger når de er utplassert i tannteknisk bedrift i 5. semester. Mange praksisbedrifter er imidlertid små virksomheter med liten grad av direkte kontakt med tannleger, noe de ansvarlige for utdanningen trekker frem som en ulempe for utviklingen av ferdigheter i tverrprofesjonelt samarbeid.

5 Yrkesroller, kvalitetsforståelser og variasjoner mellom utdanningssteder og utdanninger

Gjennomgangen av hvordan de ulike gruppene av studenter, undervisningspersonale, veiledere og administrasjon vurderer og avveier ulike sider ved organiseringen ved de forskjellige studiene og studiestedene peker i stor grad på forskjellige lokale utfordringer. I og med at denne undersøkelsen aldri har hatt som formål å evaluere de ulike utdanningene og modellene med tanke på hvordan de er organisert og hva slags resultat utdanningen gir, er formålet i dette kapitlet å føre en mer overordnet diskusjon, der vi i større grad går tilbake til de innledende forskningsspørsmålene:

1. Hvordan er praksisdelen av studiene organisert, finansiert og administrert ved de forskjellige institusjonene?
2. Hvordan påvirkes omfang og kvalitet når det gjelder de aktuelle studentgruppenes praksisstudier, av måten samarbeidet mellom aktuelle utdanningsinstitusjoner og praksisarenaer er organisert, finansiert og administrert på?
3. Hva gjør man for å sikre kvaliteten på praksisstudiene?
4. Hvordan vurderer studenter, undervisere, veiledere og arbeidsgivere kvaliteten på praksisstudiene, underveis og ved avsluttet utdanning?
5. Hvordan varierer de ovenstående spørsmålene etter lærested?
6. Hvilke mulige kvalitetsindikatorer kan man trekke ut av svarene på spørsmål 1-5?

Gjennom en slik diskusjon vil vi i større grad være i stand til å skissere opp utfordringer som er felles og utfordringer som er særskilte for de ulike studiene. Et sentralt underliggende spørsmål vil selvsagt være i hvilken grad de ulike studiemodellene fører til ulik kompetanse og læringsutbytte, eller om det kun er snakk om ulike veier til det samme målet? Diskusjonen vil derfor først og fremst dreie seg om å skissere opp dilemmaer, spenninger og inntrykk fra våre omfattende besøk og dypdykk i studieorganiseringen.

Før vi kan gå nærmere inn på spørsmålene om organisering, finansiering, samarbeid, omfang og kvalitet er det viktig å diskutere noen av spørsmålene som ble reist i kapittel to knyttet til tidligere forskning på utdanningsorganisering i profesjonsutdanninger. Dette dreier seg om hvilke yrkesroller som gjøres tilgjengelige for studentene i den praktiske treningen i studiet, hva slags faktorer som kan tenkes å påvirke kvalitet, og hva et begrep om kvalitet kan innebære innenfor tannhelseutdanningene. Etter disse diskusjonene vil vi gå nærmere inn hvordan veilederrollen kan forstås med bakgrunn i våre data, før vi ser nærmere på organisering og finansiering av utdanningene i et mer overordnet perspektiv enn i de enkelte avsnittene i kapittel 4. Avslutningsvis vil vi forsøke å videreutvikle kvalitetsindikatorer brukt og utviklet i tidligere prosjekter.

5.1 Hvilke yrkesroller gjøres tilgjengelige for studentene i den praktiske treningen?

Som det tydelig fremgår av gjennomgangene av studienes organisering og gjennom resultatene av intervjuene og institusjonsbesøkene i forrige kapittel, er det store variasjoner i organiseringen av praktisk trening ved utdanningene. Dette gjelder både omfanget av intern klinikk, ferdighetstrening og ekstern, veiledet praksis.

Selve organiseringen er grundig presentert i kapittel 4, og der fremkommer det at de to studiestedene med størst andel ekstern praksis er tannlegestudiet ved Universitetet i Tromsø og tannpleierstudiet ved Høgskolen i Hedmark. Årsaken til mengden ekstern praksis er derimot forskjellig for de to, og dette gir seg også uttrykk i målsettingene for studiene. Tannlegestudiet i Tromsø ble opprettet både med formål om å sikre rekruttering til landsdelen, men også med en klar vektlegging av helhetlig pasienttilnærming, helhetlig forståelse av helse og offentlig helsearbeid, forebygging og tverrprofesjonelt samarbeid, slik det ble beskrevet i forrige kapittel. Ved Høgskolen i Hedmark er det et klart folkehelseperspektiv, noe som gjennomsyrrer hele avdelingen for helse- og idrettsfag ved Høgskolen i Hedmark. Selve organiseringen med all praksis organisert som ekstern praksis har en praktisk begrunnelse, i og med at utdanningen ikke er en del av et odontologisk fakultet og den tilretteleggingen som følger med dette. Men inspirasjon er også hentet fra sykepleierstudiet ved samme avdeling på høgskolen og tilsvarende utdanninger i Sverige.

Som et annet ytterpunkt finner vi tannlegeutdanningen ved Universitetet i Bergen. Her vektlegges det akademiske ved utdanningen i intervjuene i større grad enn ved de andre studiene, og det legges vekt på at det er en forskningsbasert masterutdanning, noe som stiller strenge krav til både studentinnsats og undervisningskvalitet. De har heller ikke en særlig omfattende ekstern, veiledet praksis, men har til gjengjeld mye intern ferdighetstrening og klinikk.

Knytter vi an til distinksjonene mellom de ulike formålene med studiene i kapittel 3, kan vi si at alle studiene (selvsagt) vektlegger kunnskapsformålet sterkt, men at de har ulik vekt på rekrutteringsformålet og sosialiseringformålet. Der man i størst grad bruker interne klinikker og øvinger (særlig tannlegeutdanningene ved UiB og UiO), legger man mindre vekt på rekruttering og sosialisering. Dette betyr ikke at studentene *ikke* sosialiseres til yrket, men at denne sosialiseringen i mye større grad skjer i en kontrollert sammenheng internt i klinikkene med tannleger og tannpleiere som både jobber som interne veiledere og som jobber ute i praksis. Da disse klinikkene representerer en mye mer kontrollert situasjon, blir sosialiseringprosessen allikevel annerledes. Forskjellene er kanskje enda tydeligere dersom man anvender begrepene *representasjon*, *dekomposisjon* og *approximasjon* for å forstå oppbyggingen (se omtalen av Grossman et al., 2009, i kapittel 2). Som vi spurte i kapittel 3: Hvilke yrkesroller er det som gjøres tilgjengelige for studentene gjennom praktisk trening?

Basert på materialet samlet inn gjennom intervjuene og gjennomgangen av organiseringen av studiene er det fem ulike representasjoner som peker seg ut som sentrale. Disse har vi kalt Forebyggeren, Omsorgspersonen, Teknikeren, Spesialisten og Allmennpraktikeren.

- *Forebyggeren* innebærer vektlegging av en utadrettet rolle, gjerne i et forebyggende og helsefremmende perspektiv.
- *Omsorgspersonen* innebærer vektlegging av pasientkommunikasjon og en helhetlig forståelse av pasienten.
- *Teknikeren* innebærer en vektlegging av ferdigheter og håndverk, med særlig vekt på kompetent utførelse.
- *Spesialisten* innebærer mye av det samme som teknikeren, men i tillegg en spissing inn mot et bestemt område eller felt.
- *Allmennpraktikeren* er til en viss grad summen av de andre, men i denne sammenhengen er det vesentlig at man ved å vektlegge alle de andre representasjonene ikke får en allmennpraktikerrolle tilgjengelig. Det må forstås som en selvstendig vektlegging av et samfunnsrettet allmennpraktikerideal.

Alle utdanningene gjør i forskjellig grad alle mulige representasjoner av yrkesutøvelsen tilgjengelig for studentene, og det er tydelig fra våre besøk og gjennomganger at bredde er vektlagt i alle studiene. Samtidig er det også slik at vektleggingen av de ulike elementene og formålene i studiene gjør at noen representasjoner peker seg ut ved de forskjellige studiene. I tabell 28 har vi forsøkt å vise hvordan de ulike studiene har ulik tyngde på de ulike elementene. Det må understrekes at dette ikke er en form for evaluering av måloppnåelse eller at de ulike representasjonene kan anses som en verdivurdering der noen av dem anses som mer hensiktsmessige enn andre, men et forsøk på å tegne et bilde av de ulike utdanningenes profiler.

Tabell 28 - Ulike studiers vektlegging av ulike representasjoner. x= vektlegges xx=stor vekt, xxx=svært stor vekt

Studium-Studiested	Forebyggeren	Omsorgspersonen	Teknikeren	Spesialisten	Allmennpraktikeren
Tannlege – UiO	x	xx	xxx		xxx
Tannpleie – UiO	xx	xxx	xx		xx
Tannlege – UiB	x	xx	xxx		xxx
Tannpleier – UiB	xx (x)	xx	xx		xx
Tannlege – UiT	xxx	xx	xx		xxx
Tannpleier – UiT	xxx	xxx	xx		xxx
Tannpleier – HiHm	xxx	xx	x		xxx
Tanntekniker HiOA		x(x)	xxx	xx	

Til sammen tegnes det et noe ulikt bilde av utdanningene og hvilke representasjoner som gjøres tilgjengelig i intervjuene med studentene og ansatte.

Et viktig poeng å få frem er at vektlegging av én type rolle eller representasjon ikke utelukker en annen. Ved tannlegestudiet på UiO innebærer den sterke vektleggingen av ferdighetstrening og intern klinikk ikke at det ser ut til å legges mindre vekt på pasientkommunikasjon, og det at helsefremmende og forebyggende arbeid vektlegges ved tannpleierstudiet ved UiT, innebærer heller ikke at de tekniske ferdighetene ikke vektlegges i det hele tatt.

Et studium som kanskje skiller seg ut i så måte, er tannteknikerstudiet ved HiOA, der de tekniske ferdighetene ble løftet fram, og studiet innebærer en spesialisering innenfor tannteknikk der studentene velger mellom fast og avtakbar protetikkk tidlig i 3. semester. Det ble også trukket fram i intervjuene at studentene gjennom praksis i 5. semester skal få et innblikk i en helhetlig yrkesrolle, og studentene etterlyste i forbindelse med denne større vektlegging av kommunikasjonsferdigheter med pasienter. Samtidig er tannteknikerutdanningen den av utdanningene som i minst grad er rettet mot direkte pasientarbeid, så det er vel naturlig at forebyggende arbeid og et helsefremmende allmennpraktikerideal i liten grad er vektlagt her.

At tannpleierutdanningen ved UiB får en mellomposisjon på den utadrettede forebyggerrollen, har sin bakgrunn i at det ble nevnt av studentene at de gjerne kunne tenke seg mer av slik virksomhet. Et eksempel som kom fram i intervjuet, var at studentene skulle drive utadrettet virksomhet og blant annet presentere i videregående skoler. På grunn av vanskeligheter med å organisere og få til dette, (det var studentene selv som skulle ha ansvar for organisering og avtaler) ble det i mange tilfeller ikke noe av. Man har altså en uttalt målsetting om en slik rolle, men organiseringen oppleves å gjøre den utilgjengelig for studentene i noen tilfeller. Det må også framheves at studieprogrammet nå har gått gjennom en revisjonsprosess, og det har skjedd en tydelig omjustering i profilen mot mer forebyggende og helsefremmende arbeid. Dette er foranlediget av tidligere kritikk mot studiet for å utdanne

«minitannleger» med en lignende kompetanseprofil som tannleger, men i en utdanning av mindre omfang. Den nye studieplanen har en mer tydelig *tannpleieprofil*.

Det er en tydelig faglig forskjell i hvilke profiler som framheves. Vårt intervjumateriale tyder på at også institusjonsforskjeller spiller inn. Av den grunn er for eksempel forebyggingsprofilen mer tydelig ved UiT enn ved andre institusjoner.

5.2 Ulike påvirkninger på kvalitet

Det er fire ulike områder som kan sies å ha innvirkning på kvalitet, slik det fremkommer i intervjuene og dokumentanalysene i prosjektet. Dette er praktiske/organisatoriske, pedagogiske og faglige/profesjonsrelaterte hensyn i måten man forstår kvalitet i praktisk utdanning på.

- *Praktiske/organisatoriske* aspekter ved kvalitetsutvikling omhandler i stor grad rammene for utdanningen og handler om både de fysiske rammebetingelsene (kapasitet, fysisk læringsmiljø), ressurser (tid, klinikk, personale), samt fagspesifikke organisatoriske utfordringer (tilgang til pasienter ved interne klinikker, ulike kasus).
- *Pedagogiske hensyn* er knyttet til veilederens rolle (kompetanse og kompetanseutvikling), undervisningsmetoder (grupper, team), samt vurdering (vurderingsformer og praksis)
- *Faglige/profesjonsrelaterte hensyn* er knyttet til faglig nytenkning, samt utfordringene knyttet til endringer i yrkesfeltet
- *Eksterne/politiske hensyn* er knyttet til eksterne aspekter som legger føringer på kvalitetsarbeid.

Som et bakteppe for disse ulike hensynene er det også viktig å ha med seg at utdanningene befinner seg på ulikt faglig nivå (master versus bachelor) og på institusjoner med til dels ulik innretning (universitet versus høyskole). Betydningen av det sistnevnte skillet skal ikke overdrives, selve plasseringen av samme type utdanning på forskjellig type institusjon underbygger at forskjellene mellom institusjoner av ulik type ikke nødvendigvis er så store. Kvalitetskravene til en tannpleierutdanning må for eksempel antas å være de samme uansett om utdanningene ligger på universitet eller høyskole. Skillet mellom master- og bachelorgrad er derimot mer grunnleggende, da en yrkesrettet bachelorgrad skal være en profesjonsutdanning i seg selv, mens en mastergrad skal rette seg mot yrkesutøvelse i tillegg til å gi en mer generell innføring i forskningsmetodikk og en større grad av faglig fordypning.

Praktiske/organisatoriske aspekter ved kvalitet framheves ganske ofte i intervjuene.

Kapasitetsproblematikk er tilsynelatende et økende problem ved noen av lærestedene. Dette ble spesielt framhevet ved UiO som har endret sine inntaksintervaller der man ved å gå over til ett årlig opptak i stedet for ett opptak hvert semester kan forvente et mye større studentkull *samtidig*, selv om det totale antallet studenter ikke dermed endres. Det var spesielt studentene som uttrykte bekymring for dette og problematikken rundt kapasitet. Ved HiHm har man også hatt vekst i antall studenter over tid, samtidig som det ikke har vært noen utvidelse av ferdighetslab. Siden tannlege- og tannpleieryrket er avhengige av praktisk ferdighetstrening før studentene får praktisere på pasienter, er tilstrekkelige ressurser til praktisk øving en viktig premisse for å kunne bli en kompetent yrkesutøver. På den måten er utdanningene veldig sårbare for mindre økninger i antall studenter uten tilsvarende ekspansjon i tilgjengelige fysiske ressurser, noe som ikke ville være like problematisk ved utdanninger som ikke har en slik praktisk komponent. Vekst i studieprogrammene skaper dermed kvalitetsutfordringer over tid hvis man ikke tar hensyn til disse spørsmålene. Betydningen av å sikre tilstrekkelig kapasitet i form av tilgjengelig veiledning og tid er også noe som påpekes ved flere av institusjonene, spesielt av studentene. Mens det er en tilsynelatende enighet blant både ansatte og studenter i de ulike institusjonene om at det å ha få studenter per ansatt er viktig, opplever studentene at trenden går i motsatt retning.

Tilgang til riktig type pasienter og kasus er noe som er avgjørende for å sikre variasjon i arbeidsoppgavene som studentene har i sin praktiske øving, noe som i litteraturen om praktisk utdanning også ofte framheves som viktige kvalitetshensyn (for eksempel diskuteres betydningen av pasientenes tid i Caspersen & Kårstein, 2013). Hvilken tilgang man har til de forskjellige relevante pasientgruppene kan sies å være grunnleggende for å dekomponere praksisen og sikre koherens mellom de praktiske og teoretiske delene av utdanningen. Ved alle utdanningene med intern klinikk hadde man også problemer

med å sikre tilstrekkelig bredde i forskjellige typer tilgjengelige pasienter, fordi pasientgruppene framsto som forholdsvis homogene. Utfordringene knyttet til pasienttilgang er imidlertid noe studiestedene er veldig godt kjent med og jobber aktivt med.

Pedagogiske aspekter ved kvalitet handler i hovedsak om veilederen, undervisningsmetoder samt vurderingsformer. Veilederen som en viktig premisse for å sikre god kvalitet er noe som framheves av nærmest alle vi har intervjuet, både i intern og ekstern praktisk trening. Samtidig er det også betydelig variasjon blant institusjonene når det gjelder hva denne rollen består i, og man kan også skille tydelig mellom rollen som veileder internt ved utdanningsinstitusjonene og rollen eksterne veiledere har. Når det gjelder intern praktisk øving, undervises studentene av veiledere/instruktører som er ansatt ved utdanningsinstitusjonen (i alle fall i en viss prosent). Siden dette er vitenskapelig ansatte ved institusjonen har man også egne krav for å kunne ha dette ansvaret. Det framstår også at denne rollen som interne veiledere/instruktører er mer lik på tvers av ulike studiesteder med ulike modeller for ekstern/intern praksis.

I litteraturen om kvalitet i høyere utdanning er sammenheng mellom mål og innhold noe som framheves som viktig for å sikre læring (Biggs, 1996). Ulike undervisnings- og evalueringsformer er noe som trekkes fram i mindre grad enn veilederrollen, men det er noen grupper ansatte som diskuterer dette og ser det i sammenheng med andre pedagogiske tiltak og hensyn. Det er spesielt studentene som diskuterer betydningen av læring i mindre grupper, samt evaluering. Eksempelvis er det studentene ved UiB som i særlig stor grad trekker fram evaluering som noe av det viktigste for å sikre god kvalitet i den praktiske delen av utdanningen.

De faglige/profesjonsrelaterte hensyn handler i stor grad om aspekter som har en mer indirekte påvirkning på kvalitet. Tannhelseyrker er dynamiske yrker, som både må ta hensyn til endringsprosesser i samfunnet (eldrebølgen, endringer i tannhelse blant unge, osv.), samt til faglig og teknologisk utvikling internt i fagene. Sektordynamikken ble spesielt framhevet ved HiOA, siden tannteknikerfaget i økende grad blir digitalisert, og mulighetene for ekstern praksis påvirkes av yrkesfeltet som preges av færre, men større, aktører, i tillegg til at det er stor teknisk variasjon. Profesjonsrelaterte hensyn er også knyttet til at tannhelseyrkene nå i mye større grad må forstås i et tverrprofesjonelt perspektiv. Dette framhever også hensyn knyttet til profesjonsidentitet og samhandling med andre profesjoner, både blant tannhelseyrkene, men også mellom andre profesjoner. Dette kom ofte fram som et viktig aspekt ved kvalitet i de ulike intervjuene.

Slik det framgår av Meld. St. 13 (2011–2012) Utdanning for velferd, er organiseringen av tjenestene i helsesektoren i stadig større grad basert på tverrfaglig og flerfaglig samarbeid, og særlig kommer dette til syne gjennom pasient- og brukerforløp. «De enkelte profesjonsutdanningene foregår for en stor del separat, og studentene lærer ikke i tilstrekkelig grad å samhandle med andre, om sin egen kjernekompetanse sett i forhold til andres kompetanse eller om andre deler av velferdssystemet enn den deres egen utdanning primært er rettet mot» heter det i stortingsmeldingen (Kunnskapsdepartementet, 2012, s. 9), og det argumenteres med at en trygg profesjonsidentitet kan utvikles og styrkes i møtet med andre profesjoner. Samtidig er ikke utdanningene organisert på denne måten, noe som kommer tydelig frem i våre intervjuer ved institusjonene. Det er til dels svært lite kontakt mellom de ulike utdanningene, selv om de har praktisk trening ved samme interne klinikk. Særlig tydelig kom dette frem ved Universitetet i Tromsø.

Det argumenteres dermed for at det som framstår som viktig for å sikre samhandling, er profesjonsidentitet. Her finner vi tydelige forskjeller mellom de ulike tannhelseprofesjonene. I intervjuene våre kommer det fram at tannpleierne er en profesjon der forståelsen for «hva en tannpleier er og kan» har vært i endring over tid, og som fortsatt framstår som åpen for ulike tolkninger. Det kan samtidig se ut til at det har skjedd en betydelig endring den siste tiden ved at tannpleie som profesjon nå har mer fokus på folkehelse og forebyggende arbeid. Eksempelvis kommer dette tydelig frem i siste revisjon av studieplanen ved UiB. Samtidig er dette heller ikke en enhetlig definisjon, og ved UiT kan det satt på spissen sies at tannpleiere faktisk *skal* være «minitannleger» (slik man tidligere har møtt kritikk for ved Universitetet i Bergen). Man kan da spørre om slike ulike prioriteringer og profiler er noe som skjer

naturlig ved lokal utvikling av studiestedenes tilbud. Og er det slik at man i tiden fremover kan forvente økende diversifisering og understreking av ulike profiler på studietilbudene på bakgrunn av ulike forståelser av hva en tannlege eller tannpleier skal være?

Dynamikken mellom tannpleier- og tannlegeutdanningene varierer også mellom ulike studiesteder, og det kommer ved flere av institusjonene fram at tannpleierstudenter har hatt noen uheldige erfaringer og at samhandlingen ikke fungerer optimalt. Noe av dette kan knyttes til at utdanningene befinner seg på forskjellig nivå (bachelor/master), og at det dermed stilles ulike krav til de to utdanningene. Det finnes også flere syn på hvorvidt tannlege- og tannpleierutdanningene burde tilbys ved samme lærested og under samme organisatoriske paraply, eller hvorvidt det burde finnes et tydelig institusjonelt skille mellom de to (som med medisin og sykepleie). Mens det ved de institusjonene som tilbyr begge, understrekes at den felles organisatoriske rammen er underbygget nettopp med behovet for samarbeid i arbeidslivet, framheves det for eksempel ved HiHm at det er en betydelig styrke at tannpleierutdanningen ikke er knyttet opp til andre odontologiske utdanninger, da dette gjør det mulig å rendyrke tannpleieridentitet og -profil. Samtidig trekkes det frem ved tannteknikerutdanningen ved HiOA at det hadde vært nyttig å være tettere knyttet opp til andre odontologiske fag både med tanke på organisering av et lite fagmiljø og for å sikre en god kvalitet og bredde i utdanningen.

Politiske/eksterne hensyn er noe som ikke kommer tydelig fram i intervjuene når kvalitet er tema for diskusjoner, men som likevel framheves som viktige førende prinsipper. Eksempelvis ble det kommer det fram i intervjuene ved UiB at det faktum at tannlegeutdanningen er en masterutdanning, gjør at man må ta hensyn til krav om forskningsbasering og betingelser for akkreditering, i tillegg til de rent profesjonsrelaterte aspektene ved kvalitet. Politiske føringer kan også ha andre konsekvenser. Eksempelvis ble tannlegeutdanningen ved UiT etablert med tydelig mål om å sikre rekruttering til tannlegeyrket i Nord-Norge, og utdanningen ble av den grunn etablert som desentralisert. På den måten er avgjørelsen om hvordan man skal organisere praksis styrt også av eksterne føringer.

Når det gjelder variasjon mellom gruppene som ble intervjuet om de forskjellige typene hensyn som må tas, var det ikke veldig store spenninger som kom til syne. I stor grad var studentene vi intervjuet ved de ulike institusjonene egentlig ganske fornøyd, også når de kom inn på ulikheter i ekstern praksis, ulik pedagogisk kompetanse blant undervisere eller varierende veilederkompetanse. Selv om studentene nevner enkelte kritikkverdige forhold ved studiestedet, framhever de også ofte at de «egentlig er fornøyd», og i mange tilfeller viser de også forståelse for at man for eksempel ikke alltid får gjort mye med de eksterne rammebetingelsene. Selv om studentene samlet sett virker fornøyd, er de også den gruppen som er mest kritisk til ulike aspekter ved utdanningene, og framhever ulike problematiske aspekter ved utdanningene. Selv om utvalget vårt med enn viss sannsynlighet kan antas å være noe skjevt (se diskusjonen om rekruttering av informanter i metodekapitlet), har vi grunn til å tro at disse aspektene er noe som kan bli mer presserende i fremtiden.

Ut fra intervjuene virker det også som om at studiestedene er bevisst på aspektene de kan forbedre seg på. Allikevel preges noe av utviklingen også en viss stivhengighet og inkrementelle endringer over tid, noe som er også typiske utviklingstrekk i høyere utdanning. Dette kan ses i sammenheng med at man tilsynelatende ikke har identifisert veldig store kvalitetsutfordringer så langt.

Formelle kvalitetssikringssystemer er noe man ofte selv ikke har utviklet ved studieprogrammet, de er i henhold til NOKUTs krav; institusjonen må ha dem, og de er som oftest gjeldende for hele studiestedet. Det kommer fram i intervjuene at informasjonen som hentes derfra, brukes i noe varierende grad – noen studenter rapporterer at de føler de har blitt hørt, andre ikke. Det kan antas at størrelsen på studiet betyr noe for hvordan disse systemene fungerer og hvorvidt studentene føler seg hørt og sett. Mindre studier med mer personkontakt mellom undervisningspersonell og studenter skaper også flere arenaer for studenter til å gi tilbakemeldingene, og det ser ut til at studentene ved de mindre studieprogrammene oftere rapporterer at de «blir hørt». Samtidig er det jo et faktum at studentene gir tilbakemeldinger på forhold som utdanningsinstitusjonene allerede har kjennskap til og erfaring med. Endringer som gjøres blir derimot ikke synlige før for senere kull.

NOKUT og systemet med akkreditering er også en ekstern føring på utdanningene som er med på å styre hvordan man organiserer utdanningen, og hvilke aspekter ved kvalitet som vektlegges.

5.3 Vektlegging av ulike aspekter ved kvalitet

I litteraturen om høyere utdanning beskrives kvalitet som et begrep med flere aspekter. Det vil si – kvalitet i høyere utdanning har som oftest flere definisjoner. Harvey og Green (1993) kan regnes som en av de klassiske kildene, og de har blant annet kommet fram til fem ulike måter å definere kvalitet i høyere utdanning på.

- Kvalitet som fremragende – kvalitet som de aller beste
- Kvalitet som konsekvente resultater – kvalitet som å sikre like resultater over tid
- Kvalitet som formålstjenlig – oppfyller målene som er definert
- Kvalitet som verdi for pengene – økonomisk effektivitet i produksjon av kandidater
- Kvalitet som endring – utvikling av studentene gjennom studieløpet

Alle disse fem forståelsene kan sies å være tilstede ved de forskjellige studiene og studiestedene, men i svært forskjellig grad. I tabell 29 har vi vist hvordan de ulike forståelsene av kvalitet løftes fram i intervjuene vi har gjort ved de forskjellige studiene og studiestedene.

Tabell 29 - Ulike syn på kvalitet operasjonalisert for tannhelseutdanninger

	Kvalitet i praksis	Aspekter ved praksistilbudet
Fremragende	Akademisk orientert	Høye akademiske krav Høy faglig veilederkompetanse (inkl. forskningskompetanse) Kvalitetskrav til klinikkene Faglige kunnskapskrav til studentene
Konsekvente resultater	Lik utbytte	Tydelige og operasjonaliserte mål for praksis Kalibrering blant ansatte/veiledere Klinikkene er forholdsvis like med like tilbud Studentene får lik variasjon i pasientgruppene
Formålstjenlig	Kunnskapsformål	Praksis som anvendelse Variasjon i pasientgruppene Variasjon i anvendelsessituasjon Kobling mellom teori og praksis
	Sosialiseringsformål	Praksis som yrkesutøvelse Studentene får oppleve yrkeslivet slik det er Praksisstedene er representative for yrkeslivet Veilederen med nok yrkeserfaring
	Rekrutteringsformål	Eksterne praksissteder geografisk spredt Sikrer tilknytning til praksisstedene
Verdi for pengene	Økonomisk effektiv tilbud	Lave kostnader med praksisorganisering
Transformasjon	Studentenes endringsprosess	Studentene opplever en progresjon og transformasjon gjennom studiet/praksis Lærere med høy pedagogisk kompetanse

Gjennom en slik synliggjøring av de ulike kvalitetsbegrepene blir det tydelig at det er ulike forståelser av hva kvalitet er også i den praktiske delen av utdanningen. Har man for eksempel god kvalitet dersom studentene oppnår autorisasjon ved endt utdanning, dvs. dersom de har tilstrekkelig gode kunnskaper og ferdigheter, eller har man god kvalitet kun dersom studentene er fremragende og forberedt for videre forskerutdanning? Eller forstås kvalitet som at studentene har lært mest mulig sammenlignet med det utgangspunktet de selv hadde når de kom inn i utdanningen? Det er også sannsynlig at ulike institusjoner og aktører som er involvert i utdanningene, vil framheve ulike aspekter ved kvalitet. Tradisjonelt ville man forvente noe ulike vektlegginger ved universiteter og høyskoler, og at universitetene ville være mer opptatt av kvalitet definert som akademisk fremragende, mens høyskolene nærmere yrkesfeltet heller vil

framheve at utdanningen skal være formålstjenlig og «nyttig». Samtidig er tannhelseutdanningene noe annerledes enn de andre helseutdanningene, og like rigide skiller mellom ulike institusjonstyper kan ikke trekkes som i eksemplene ovenfor. Samtidig er det grunn til å tro at man verdsetter ulike aspekter i varierende grad ved de ulike utdanningene, i og med at de er ulike institusjoner med ulike modeller og ulike faglige profiler.

De ulike definisjonene utelukker ikke hverandre, men skaper ulike forventninger til organisering av praksis og hva som kan regnes som god kvalitet. Man kan også se disse ulike formålene som knyttet til ulike prioriteringer rundt ekstern versus intern praksis. Er formålet å tilby utdanning som oppfyller de høyeste akademiske krav, eller er formålet at studentene skal være tettest mulig knyttet til praksisfeltet? Og i hvilken grad klarer man å balansere to såpass forskjellige formål?

Til en viss grad kan vi også se de ulike kvalitetsforståelsene gjennom de ulike prioriteringene på utdanningsstedene. Som det kom fram i beskrivelsene av perspektiver på praksis, framstår utdanningene ved Universitetet i Bergen som mer akademisk orientert enn de andre utdanningene, spesielt tannlegeutdanningen. Utdanningen som tilbys, er mastergradsutdanning, og det framheves at dette setter også spesielle krav til forskningsbasert utdanning. I tillegg betyr større andel intern klinikk at man har mer kontroll over klinikk situasjonene og dermed kan sikre en viss akademisk standard. Dette betyr ikke at andre institusjoner ikke driver med kvalitetskontroll, men at dette kom mer tydelig fram i intervjuene ved Universitetet i Bergen. Kvalitet som likt utbytte er også typisk for studiestedene som har mye intern klinikk, det vil si Universitetet i Bergen og Universitetet i Oslo. Ved at man har bedre kontroll over klinikk situasjonen, kan man også sikre bedre kalibrering av anvendelseskonteksten. Samtidig er kalibrering også et viktig tema andre steder, og behovet for å sikre lik opplevelse ble også framhevet ved Høgskolen i Hedmark og Universitetet i Tromsø. Allikevel ser det ut til at når det gjelder studentenes erfaringer, vil erfaringene med ekstern praksis variere til en viss grad. Forståelsen av kvalitet som formålstjenlighet ble framhevet som relevant ved alle studiestedene, og de fleste hadde et tydelig fokus på både kunnskapsformålet og sosialiseringformålet i praksisstudiene, selv om vektlegging av intern og ekstern praksis varierte mellom de ulike utdanningsmodellene. Her utmerker spesielt Universitetet i Tromsø og Høgskolen i Oslo og Akershus seg med å være opptatt av rekrutteringsformålet, og dette kom tydeligere fram hos disse institusjonene enn hos andre. Kvalitet som transformasjon var ikke en eksplisitt uttrykt kvalitetsdefinisjon ved utdanningsstedene. Selv om transformasjon ikke ble definert som en form for kvalitet, var det flere av respondentene som framhevet den bratte læringskurven studentene hadde i praksis. På den måten kan man si at et transformativt kvalitetsbegrep også er ganske viktig for praksisutdanningene – enten de er internt eller eksternt organisert.

Klinisk undervisning er forholdsvis dyr når man sammenligner med utdanningene som har betydelig større andel vanlig auditorieundervisning i form av forelesninger. Grunnen til dette er selvsagt at klinisk undervisning og ferdighetstrening gir høyt behov for undervisningspersonell og krever høy tetthet, men også fordi det kreves mye spesialutstyr. Av den grunn kom kanskje ikke den økonomiske effektiviteten fram som en viktig kvalitetsdefinisjon ved noen av institusjonene, selv om finansiering til en viss grad ble nevnt i intervjuene. Det som ble nevnt, var heller det motsatte: økt effektivitet med flere studenter per veileder/instruktør, og det å «strekke strikken» med tanke på kapasitet ble sett som en trussel mot å tilby utdanning av høy kvalitet, og det var flere av studiestedene som framhevet økonomiske hensyn som begrensende.

På den måten må enhver debatt om kvalitet i praksisutdanningene ta hensyn til disse ulike forståelsene av kvalitet. Tiltak som er hensiktsmessige for å sikre mest mulig fremragende utdanning, er ikke nødvendigvis de samme som det å sikre likt utbytte eller at utdanningen er formålstjenlig. Allikevel kommer det fram også en mer overordnet forståelse av kvalitet, det som kan kalles «pasientnær kvalitet» - det vil si at definisjonen av kvalitet er at pasientene får god behandling. Her er det viktig at studentene som fullfører sine studier som tannteknikere, tannpleiere eller tannleger, har de kunnskapene og ferdighetene som kan forventes, at de har høy kompetanse og at de kan tilby behandling i henhold til alle formelle krav. På en måte kan en slik kvalitetsforståelse anses som en integrasjon av flere ulike

kvalitetsbegrep. Det som er tydelig, er at for å oppnå slik «pasientnær kvalitet» bruker man ulike modeller, og man mener denne kvaliteten kan sikres på ulike måter.

5.4 Veilederrollen

Når det gjelder ekstern praksis, kan man skille mellom to ulike veilederroller – *lærer* og *mentor*. Disse to bør ikke ses som en dikotomi, men som to arketyper som framhever de ulike rollene.

- *Veileder som «lærer»* er noe som forekommer mest ved studiestedene med mye ekstern praksis der veilederen også i stor grad har ansvar for å utvikle studentenes kliniske ferdigheter. Her krever veilederrollen også mer pedagogisk kompetanse. For eksempel har HiHm eksterne veiledere med 15 studiepoeng veilederkurs, og det diskuteres også om man skal tilby ytterligere kompetanseheving. For veiledere som underviser, er det viktig at det finnes tydelige mål for praksis som beskriver i detalj hva studentene skal vite og kunne, og at man sikrer kalibrering mellom veilederne.
- *Veileder som mentor* er relevant ved studiesteder der studentenes ferdigheter i større grad utvikles internt ved institusjonen og ekstern praksis fungerer mer som et innblikk «i den virkelige verden». Her er ikke veilederens rolle like viktig når det gjelder selve utviklingen av kliniske ferdigheter, og av den grunn er den pedagogiske kompetansen mindre viktig. I stedet er det den *faglige* kompetansen som framheves, man fungerer som en mentor for studenten. At det finnes noe variasjon mellom eksterne veiledere her, er ikke nødvendigvis et problem.

Dette betyr ikke at den faglige kompetansen av veiledere som «lærere» ikke er viktig, eller at veiledere som «mentorer» ikke kan dra nytte av å ha pedagogisk kompetanse. Det vil si at disse to arketyper ikke burde ses som kategorier, men som et kontinuum. Disse to ulike profilene skaper også ulike behov for utvikling av veilederkompetanse og krav om pedagogisk kompetanse. Spørsmål rundt hva slags kompetanse veiledere burde ha er noe som ofte kommer opp i intervjuene. Noe studiestedene framhever som viktig er veilederseminar i forkant av ekstern praksis der man samler eksterne veiledere. Det er noe usikkert i hvilken grad et slikt veilederseminar vil lede til betydelig kompetanseheving blant veilederne (den pedagogiske komponenten er ofte en enkeltforelesning), men disse seminarene har en viktig funksjon i å spre informasjon og erfaringer blant de eksterne veilederne. Av den grunn har de en viktig funksjon i utførelsen av ekstern praksis.

Veiledernes kompetanseutvikling og sikring av veiledernes kompetanse gjennom faglig oppdatering er en utfordring i alle de helsefaglige utdanningene, ikke bare på tannhelsefeltet (Caspersen & Kårstein, 2013). Ofte ønsker veiledere på den ene siden å bygge opp sin faglige kompetanse som veiledere gjennom lengre kurs og etter- og videreutdanning, men vel så viktig er det å sikre kompetanse gjennom kortere kurs og veilederseminarer. Problemet er ofte at slike kurs og seminarer er vanskelige å finne tid og ressurser for å delta i, og når de ikke er obligatoriske, har man ikke mulighet til å prioritere deltagelse. På mange av de store sykehusene har man derfor leid inn ansatte fra utdanningsinstitusjonene til å holde kortere dagsseminarer på sykehuset (altså praksisstedet), da dette er enklere å få til og billigere for praksisstedene. Lignende modeller bør vurderes også i tannhelseutdanningene, da deltagelse ofte er betinget av praktisk tilrettelegging. Det må da tas hensyn til at praksisstedene ofte er små, med få veiledere per sted, og dette krever modeller for kompetanseutvikling som for eksempel benytter seg av de teknologiske mulighetene som finnes for fjernundervisning og andre løsninger. Eksempler på dette finnes for eksempel ved tannlegeutdanningen ved Universitetet i Tromsø, men de teknologiske løsningene oppleves ofte som for ustabile og innholdet for lite spisset mot behovene som oppstår i veiledningene.

5.5 Organisering

Det er tidligere nevnt at måter å rekruttere og holde kontakt med de eksterne praksisplassene varierer mellom utdanningene. Men også ved utdanningene som baserer seg på intern klinikk, kom det fram klare utfordringer når det gjelder organisering og samkjøring. Særlig tydelig ble dette der det var et institusjonelt skille mellom den interne klinikken og utdanningsinstitusjonen, altså ved UiT. Ved UiT har man en intern klinikk (UTK) som eies av fylkeskommunen, og der fylkeskommunalt ansatte tannleger og tannhelsesekretærer jobber. Dette medfører at ansvaret for behandlingen studentene utfører på den

interne klinikken ligger hos de fylkeskommunalt ansatte tannlegene, mens ansvaret for undervisningen og innholdet ligger hos universitetet. For studentene innebar dette at det kunne oppleves konflikter mellom faglige standarder og det man kan kalle praktiske standarder i behandlingen. Dette er konflikter som man også opplevde ved de andre institusjonene og utdanningene, og da ofte som manglende samsvar – kalibrering – mellom de ulike veilederne. Konflikten syntes likevel å være større ved UiT, og studentene selv mente at dette skyldtes at de rent faktisk var organisert i et spenn mellom den interne, fylkeskommunale klinikken, og universitetets undervisningsansvar.

En ting er hvordan studentene opplever konfliktene og motstridende krav, en annen ting er hvilken betydning organiseringen og de utfordringene det gir har for studentenes læringsutbytte? I kapittel 2 ble ulike perspektiver på koherens i studiet trukket frem, og det ble understreket at koherens ikke bare er en konsekvens av mengde praksis i studiet. Det er ikke slik at jo mer praksis, jo mer koherent og sammenhengende oppfattes studiet. Det finnes ulike forståelser av koherens, der noen viser til at undervisere har en felles forståelse av hvordan læringsmuligheter skal organiseres for å oppnå et felles mål (Tatto, 1996; Tatto et al., 2011) og de konseptuelle og strukturelle forhold mellom det som foregår i utdanningen og det som foregår i «felt» der kunnskapen skal anvendes (Hammerness, 2006).

I utgangspunktet ble koherensbegrepet fremmet som en kritikk av utdanning som legger for mye vekt på teoretisk kunnskap som et grunnlag for profesjonsutøvelse (Benner, 2010; Schön, 1983, 1987), og det ble brukt for å understreke at samspillet mellom teoretisk kunnskap og praktiske ferdigheter er et viktigere tema (Hammerness, 2006). Selv om *programkoherens* viser til hvordan undervisning, veiledning og praktisk trening er med på å skape integrasjon og sammenheng for studenten, er det viktig å understreke at dette ikke betyr at alt må henge sømløst sammen. Koherens innebærer ikke nødvendigvis det samme som konsistens, som kan forstås som fravær av motsetninger, men handler om hvordan sammenhenger skapes, også gjennom konflikt og spenninger (Buchmann & Floden, 1992). Et slikt perspektiv innebærer at studentenes oppfatning av studieorganiseringen kan være preget av en mulig forventning om en lineær og tydelig sammenheng mellom forberedelse, gjennomføring og etterarbeid, og at denne kan stå i spenning til undervisningspersonalets forståelse av at gode læringssituasjoner kan oppstå også som en følge av «brudd» og diskontinuitet så lenge dette bearbeides og følges opp.

Dette kommer også til syne i våre intervjuer, der det for eksempel ved tannpleierutdanningen ved UiO fremheves at intern praktisk trening og teori ikke nødvendigvis går hånd i hånd, men at man i den eksterne praksisen kan tilegne seg en helt annen eller helt ny forståelse av teorien. Teorien kan også videreutvikles gjennom den praktiske treningen, ble det trukket fram i intervjuene. Dette peker hen mot at studentene er i stand til å bearbeide interne spenninger i stor grad, selv om dette selvsagt ikke betyr at alle spenninger og konflikter er av det gode. Lignende erfaringer vektlegges også ved tannlegestudiet i Bergen, der man i etterkant av ekstern praksis har et seminar med tydelig formål nettopp å utnytte slike spenninger til læringsformål.

5.6 Finansiering

Finansieringen av praksisstudiene skjer innenfor de generelle økonomiske rammene for utdanningene. Det har ikke vært del av oppdraget for denne rapporten å kartlegge og beregne kostnadene eller finansieringsmodellene for praktisk trening, men vi kan slå fast at forskjellene i hvordan ferdighetstrening, intern klinisk trening og ekstern praksis er organisert ved de ulike utdanningene betyr at det også er forskjeller knyttet til finansiering. For eksempel innebærer den organisatoriske modellen for intern praksis ved tannlegeutdanningen ved UiT at universitetet kjøper klinikk- og veiledningstjenester fra den fylkeskommunale universitetstannklinikken. Tannlegeutdanningene ved UiO og UiB har derimot intern praksis i klinikker eid av institusjonene selv, der veiledningen utføres av vitenskapelig ansatte og instruktører som normalt er ansatt i 20 prosent-stillinger ved universitetet. Hedmark fylkeskommune får tildelt penger til praksisplasser for tannpleierstudenter over statsbudsjettet. All praksis for disse studentene foregår i regi av den fylkeskommunale tannhelsetjenesten i Hedmark fylkeskommune, i samarbeid med nabofylker. Tilskuddet er i 2015 på omlag 4 mill. kroner.

I intervjuene vi har gjennomført kommer det klart frem at det er visse utfordringer knyttet til finansieringen av ekstern praksis. Gjennomføringen av eksterne praksisstudier forutsetter at aktører i det offentlige eller private yrkesfeltet stiller praksisplasser og veiledere til disposisjon, og mange av utdanningene peker på at begrensninger i muligheten til å tilby praksisstedene god økonomisk kompensasjon gjør dem sårbare med hensyn til både å skaffe nok praksisplasser og kvalitetssikre den eksterne opplæringen og veiledningen.

Med ett unntak gir alle utdanningsinstitusjonene en økonomisk godtgjørelse til de eksterne praksisstedene og/eller veilederne. Unntaket er HiOA som ikke kan tilby noen form for betaling ut over, i noen grad, kompensasjon for materialbruk. De øvrige institusjonene betaler imidlertid i de fleste tilfellene bare det de selv omtaler som «symbolske summer». Uten at vi har konkrete tall å bygge på, ser det ut til at tannlege- og tannpleierutdanningene ved UiT tilbyr en noe høyere kompensasjon enn de andre utdanningene.

I tillegg til å være alene om ikke å tilby betaling, er tannteknikerutdanningen ved HiOA den eneste utdanningen som i hovedsak bruker private bedrifter som praksisinstitusjoner. Studentene er normalt utplassert i private tanntekniske bedrifter i en sammenhengende periode på minst 16 uker, og HiOA fremhever det som en betydelig utfordring at de ikke kan tilby bedriftene økonomisk kompensasjon. Det bidrar for det første til at de sliter med å skaffe tilstrekkelig antall praksisplasser. For det andre betyr det at høgskolen må tilpasse seg praksisbedriftenes behov og ikke kan stille strenge krav til opplæringen og veiledningen, noe som oppleves å gå ut over hensynet til kvalitet i ekstern praksis.

Ved alle de andre utdanningene finner hovedtyngden av ekstern praksis sted i Den offentlige tannhelsetjenesten. DOT er lovpålagt «å medvirke til undervisning og praktisk opplæring av tannhelsepersonell» (Lov om tannhelsetjenesten § 6-1), men har ikke et like tydelig lovfestet ansvar for å bidra til praktisk opplæring av studenter som spesialisthelsetjenesten som «skal sørge for at behovet for undervisning og opplæring av helsefaglige elever, lærlinger, studenter, turnuskandidater og spesialister dekkes» (Spesialisthelsetjenesteloven § 3-5). Likevel kan det antas at offentlige tannklinikker føler seg mer forpliktet til å stille praksisplasser til rådighet enn aktører på det private yrkesfeltet. Flere av utdanningene opplever imidlertid at den begrensede økonomiske kompensasjonen de kan tilby praksisklinikkene er en utfordring i gjennomføringen av ekstern praksis, særlig med tanke på å sikre kvalitet. Det er et gjennomgående tema i intervjuene at det er vanskelig å stille krav til praksisstedene og veiledningen så lenge det bare gis en symbolsk betaling som i liten grad kompenserer for den reelle ressursinnsatsen. Flere institusjoner etterlyser i denne sammenheng en klarere og mer forpliktende ordlyd i tannhelsetjenesteloven som vil gjøre dem mindre avhengige av praksisfeltets velvilje og bedre i stand til å kvalitetssikre de eksterne praksisstudiene.

UiT ser som nevnt ut til å være institusjonen som betaler mest for praksisplassene, og UiT har dessuten avtaler med fylkeskommuner om utplassering av studenter i DOT. Gjennom disse avtalene har UiT i dag 20 faste praksisklinikker som brukes til både tannlege- og tannpleiestudentene. Det betyr at de har en stabil tilgang på praksisplasser og slipper å rekruttere nye klinikker hvert år. Avtalene kan også bidra til at praksisklinikkene og fylkeskommunene legger til rette for at veileder skal ha tid til å følge opp studenten – en av de eksterne veilederne for tannlegestudentene ved UiT opplyste at hun i veiledningsperioden har redusert arbeidsmengden med 15 prosent og at fylkeskommunen har forståelse for at veilederoppgaven medfører redusert ytelse på andre områder.

Det er naturlig å forstå kompensasjonsnivået og avtaleverket for ekstern praksis ved UiT i lys av at eksterne praksisstudier utgjør en betydelig større del av særlig tannlege-, men også tannpleierutdanningen i Tromsø enn ved UiB og UiO. Forskjellen i mengde ekstern praksis gjenspeiler, som vi har vært inne på, forskjeller i formål: mens studentene ved UiB og UiO først og fremst skal få et innblikk i hvordan DOT er organisert og fungerer i praksis, spiller den veiledede eksterne praksisen en sentral rolle i utviklingen av kliniske ferdigheter hos studentene ved UiT. Det betyr at det er særlig viktig for UiT å legge til rette for et tett og forpliktende samarbeid med praksisklinikkene. I denne sammenheng kan det nevnes at de to andre utdanningene som kjennetegnes av lange eksterne praksisperioder,

tannpleierstudiet ved HiHm og tannteknikerstudiet ved HiOA, også har inngått avtaler med praksisfeltet om utplassering av studenter.

UiT og HiHm er dessuten blant institusjonene som dekker kostnader knyttet til deltagelse på seminarer som arrangeres for eksterne veiledere. Det er som regel frivillig å være med på disse seminarer, men ved tannlegeutdanningen i Tromsø er deltagelse obligatorisk. I de tilfellene der utdanningene ikke tilbyr noen form for økonomisk kompensasjon for utgifter til reise og opphold, kan det antas å svekke veilederens tilbøyelighet til å delta. Selv om vi tidligere har påpekt at det er usikkert hvor stor betydning disse seminarer har for kompetansenivået til veilederne, er institusjonene klare på at høy deltagelse er ønskelig ut fra hensynet til å sikre kvalitet i ekstern praksis.

Ekstern praksis er også forbundet med utgifter knyttet til reise og midlertidig bolig for studentene. Ikke alle utdanningene dekker disse utgiftene, men i den grad de gjør det, kan det utgjøre forholdsvis store beløp - i hvert fall når praksisstedene er spredt over store deler av landet. Tannteknikerutdanningen ved HiOA har i egenskap av å være en nasjonal utdanning ansvar for å utplassere studenter i praksisbedrifter i hele Norge, og høgskolen opplever at den økonomiske kompensasjonen den gir til studenter som har praksis langt fra studiestedet, er en stor utgift for en liten utdanning.

5.7 Kvalitetsindikatorer for tannhelseutdanningene

Å nærme seg spørsmålet om kvalitetsindikatorer for utdanningene innebærer at man må ha et relativt klart bilde av hvilket formål utdanningen skal ha, og hva som kjennetegner høy måloppnåelse på formålet. Kvalitetsindikatorer må være tydelig koblet til utdanningenes formål, og må ha avledede definisjoner av måloppnåelse. Som vi har diskutert så langt i dette kapitlet, kan både formål og kvalitetskriterier sies å variere mellom de forskjellige utdanningene og studiestedene, og det er dermed vanskelig å utarbeide en klar liste med kvalitetsindikatorer på tvers av utdanning og institusjoner. Hvordan vurderes egentlig betydningen av ekstern praksis? Betraktes praksissteder som «den virkelige verden» eller som en læringsarena der man utvikler kliniske ferdigheter? Indikatorer må til en viss grad ta hensyn til forskjeller mellom og idiosynkratiske trekk ved utdanningsstedene, samtidig som de også må forholde seg til mer overordnede kvalitetskriterier for odontologiske fag og praksis.

Det kan også sies at introduksjonen av Nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk og vektleggingen av læringsutbytte innebærer at kvaliteten er definert gjennom læringsutbytteformuleringene. En slik tanke åpner for at svært ulike utdannings- og undervisningsopplegg kan være like hensiktsmessige på samme tid, så lenge man sikrer at det overordnede læringsutbyttet nås. Trekker vi tenkingen bak kvalifikasjonsrammeverket til sin ytterste konsekvens, betyr det at bare resultatindikatorer er viktige, ikke indikatorer på prosess. Dette står i en sterk kontrast til prinsippene som ligger bak kvalitetssikringssystemene, som primært er orientert på ressurser og prosesser. Det er derfor viktig å ha med seg at indikatorer på utdanningsprosesser og -resultater er to svært forskjellige ting. En generell formulering av en resultatindikator som tar hensyn til utdanningens profil vil være at utdanningen produserer kandidater i overensstemmelse med sine egne læringsutbytteformuleringer. Prosessindikatorer vil derimot være med opptatt av om ulike betingelser for et godt utbytte er tilstede.

På bakgrunn av tidligere studier og forskning på sammenhengen mellom praktisk og teoretisk utdanning, ble følgende liste over mulige kvalitetsindikatorer presentert i kapittel 2:

- Det er klare planer for praksisstudiet, med tydelige mål
- Praksis bygger videre på tema/arbeidsmåter man har gått gjennom på høgskolen
- Forventninger til studentene fra praksisfeltet blir kommunisert til studentene i forkant av praksisoppholdet – faglig i form av hva de bør ha lest og kunne i forkant, men også om hvordan arbeidet er organisert og hvordan studentene skal passe inn i dette
- Studentene setter seg inn i praksisfeltets forventninger
- Veilederne har veilederutdanning som oppleves som relevant
- Veilederne opplever at det er klare mål for studiet, og som er relevante å evaluere studenter etter. Veilederne forstår målene som er kommunisert fra høgskolene

- Det er en person på praksisstedet som har et koordinatoransvar, og som skal følge opp praksisveilederne der
- Det utarbeides en detaljert plan for praksisveiledningsperioden, med planer og mål
- Det finnes et (dokumentert) system for veiledning (og kvalitetssikring av denne)
- Det finnes en plan for kompetanseutvikling for veiledere
- Det finnes et etablert system for kontakt mellom høgskole og praksissted

Som det fremkommer kan alle disse beskrives som prosessindikatorer. Lista har vært brukt som utgangspunkt for intervjuguidene sammen med det teoretiske rammeverket i kapittel 2, med det formål å diskutere hvordan punktene kan tenkes å ha betydning i studieforløpet i odontologiske fag. Som det tydelig fremgår, er denne listen bygget opp rundt høgskolestudier og laget på bakgrunn av helsefag generelt, og utelukkende rettet mot ekstern, veiledet praksis. En revidering av kvalitetsindikatorene må ta hensyn til at tannhelsefeltet har utdanning på både master- og bachelornivå, på både universiteter og høgskoler.

I denne gjennomgangen kan vi presentere en revidert liste over kvalitetsindikatorer, rettet mer mot de faktiske utfordringene som vi har avdekket i tannhelseutdanningene. Det må understrekes at følgende liste er relativt generell, og må operasjonaliseres mer for å være målbar og for å være et direkte anvendbart verktøy for kvalitetsutvikling. Formålet er i større grad å peke på elementer som kan være viktige for resultat kvaliteten enn å konkretisere målbare indikatorer.

Tabell 30. Forslag til prosessindikatorer for praktisk trening i tannhelseutdanningene på universitet og høgskole

Studiets mål:	• Det finnes tilstrekkelig presise og samtidig direkte operasjonaliserbare resultatmål for klinikk og intern praktisk øving • Det er en sammenheng (koherens) mellom mål, innhold og evaluering i den interne praktiske øvingen • Praktiske elementer er tydelig integrert i helheten og tar hensyn til de ulike formålene med praksis	• Det finnes tilstrekkelig presise og samtidig direkte operasjonaliserbare resultatmål for ekstern praksis • Det er en sammenheng (koherens) mellom mål, innhold og evalueringspraksis • Praktiske elementer er tydelig integrert i helheten og tar hensyn til de ulike formålene med praksis
Veilederrollen	• Veiledere har tilstrekkelig formell eller uformell faglig og pedagogisk kompetanse • Det finnes et tilbud for utvikling av veilederkompetanse • Veiledere i intern praksis kalibreres tilstrekkelig for å sikre at studentene får likt innhold, betingelser og lik vurdering	• Studenten og veileder kommuniserer sine forventninger til hverandre i forkant av ekstern praksis • Veiledere har tilstrekkelig formell eller uformell faglig og pedagogisk kompetanse • Det finnes god koordinering og kommunikasjon mellom studiestedet og den eksterne klinikken med tydelige ansvarsområder og uhindret informasjonsflyt • Veiledere er erfarne yrkesutøvere som har også betydelig pedagogisk kompetanse for å fungere som praksisveiledere • Det finnes et tilbud om utvikling av veilederkompetanse • Veiledere i intern og ekstern praksis kalibreres tilstrekkelig for å sikre at studentene får likt innhold, like betingelser og lik vurdering

Samspill mellom ulike grupper	• Det tilrettelegges for utvikling av tverrprofesjonelt samarbeid ved å ha fokus på samspill mellom ulike yrker • Man tilrettelegger for produktivt samarbeid mellom ulike yrkesgrupper innad i odontologifagene i praktisk/klinisk trening, der den unike yrkesprofilen til de ulike profesjonene ivaretas og understøttes • Studentene vil gjennom praksis øve seg på ulike arbeidsoppgaver og/eller har erfaring med ulike pasientgrupper, ut fra profesjonens egenart og profil	• Det tilrettelegges for utvikling av tverrprofesjonelt samarbeid ved å ha fokus på samspill mellom ulike yrker • Man tilrettelegger for produktivt samarbeid mellom ulike yrkesgrupper innad i odontologifagene i praktisk/klinisk trening, der den unike yrkesprofilen til de ulike profesjonene ivaretas og understøttes • Studentene sikres tilgang til ulike arbeidsoppgaver og/eller har erfaring med ulike pasientgrupper i den eksterne praksisen
Eksterne praksisplasser		• Tilgjengelighet av eksterne praksissteder som oppfyller fastsatte krav sikres gjennom avtaler • Tilgjengelighet av eksterne praksissteder dekker variasjonen som finnes av arbeidsområder i DOT. • Praksisplassene tilbys dekning av kostnader knyttet til å ha studenter – minimum til materialbruk
Relatert til tydeliggjøring	• De ulike punktene over er tydeliggjort i studienes planer og finnes tilgjengelig for alle involverte parter.	• De ulike punktene over er tydeliggjort i studienes planer og finnes tilgjengelig for alle involverte parter.

Til sammen dekker forslagene til indikatorer ulike dimensjoner ved praktisk trening i utdanningene. Som nevnt over er ikke indikatorene formulert som direkte målbare og umiddelbart anvendbare målekriterier, de er heller generelle betingelser for god praktisk trening i utdanningene. Som det har vært løftet fram gjennom hele rapporten har utdanningene forskjellig profil, selv om de alle har samme formål – å utdanne fullverdige profesjonsutøvere. Indikatorene må derfor tilpasses og utprøves i den enkelte utdanning for å kunne brukes som et kriteriesett. For eksempel vil kravene til veileders kompetanseutvikling være ulike avhengige av hva slags veilederrolle man legger vekt på, slik det diskuteres i avsnitt 5.4.

5.8 Avslutning

De innledende forskningsspørsmålene for prosjektet var altså hvordan praksisdelen av studiene er organisert, finansiert og administrert ved de forskjellige institusjonene?; hvordan omfang og kvalitet påvirkes av måten samarbeidet mellom aktuelle utdanningsinstitusjoner og praksisarenaer er organisert, finansiert og administrert på?; hva man gjør for å sikre kvaliteten på praksisstudiene?; hvordan studenter, undervisere, veiledere og arbeidsgivere vurderer kvaliteten på praksisstudiene; hvordan temaene varierer mellom læresteder, og hvilke mulige kvalitetsindikatorer man kan trekke ut av svarene på spørsmål 1-5?

Rapporten tegner opp et detaljert bilde av organisering, finansiering og administrasjon av praksisdelen på studiene. Tannlegestudiet ved Universitetet i Tromsø og tannpleierstudiet ved Høgskolen i Hedmark har størst andel ekstern praksis av den totale undervisningen, men det er ulike grunner til den store andelen praksis i de to studiene. Dette kommer også til uttrykk i målsettingene for studiene. Tannlegestudiet i Tromsø ble opprettet både med formål om å sikre rekruttering til landsdelen, men også med en klar vektlegging av helhetlig pasienttilnærming, helhetlig forståelse av helse og offentlig helsearbeid, forebygging og tverrprofesjonelt samarbeid. Ved Høgskolen i Hedmark har man et klart folkehelseperspektiv, noe som gjennomsyrrer hele avdelingen for helse- og idrettsfag ved Høgskolen i Hedmark. Selve organiseringen med all praksis organisert som ekstern praksis har en praktisk begrunnelse, i og med at utdanningen ikke er en del av et odontologisk fakultet og den tilretteleggingen som følger med dette. Men inspirasjon er også hentet fra sykepleierstudiet ved samme avdeling og tilsvarende utdanninger i Sverige.

Som et annet ytterpunkt finner vi tannlegeutdanningen ved Universitetet i Bergen. Her vektlegges det akademiske ved utdanningen i intervjuene i større grad enn ved de andre studiene, og det legges vekt på

at det er en forskningsbasert masterutdanning, noe som stiller strenge krav til både studentinnsats og undervisningskvalitet. Man har her heller ikke en særlig omfattende ekstern, veiledet praksis, men har til gjengjeld mye intern ferdighetstrening og klinikk

På spørsmål om hvordan sammenhengen mellom kvaliteten på praksisstudiene og samarbeidet mellom utdanningsinstitusjonene og praksisarenaene er, blir svaret mer komplekst. Utdanningene har forskjellige profiler der ulike aspekter av kvalitet i utdanning vektlegges. I diskusjonen av kvalitet i utdanning kan det skilles mellom fem forskjellige aspekter ved kvalitet. Kvalitet kan forstås som fremragende i en akademisk forstand. Kvalitet kan forstås som konsekvente resultater, der man ser på det som viktigst å sikre like resultater over tid med tanke på uteksaminerte kandidater. Kvalitet kan forstås som formålstjenlighet, der man ser på det som viktigst å oppfylle ferdigdefinerte mål. Kvalitet kan forstås som verdi for pengene, altså at man vektlegger økonomisk effektivitet i produksjon av kandidater. Endelig kan man forstå kvalitet som endring, altså utvikling av studentene gjennom studieløpet med tanke på identitet og profesjonsidentitet.

Avhengig av hvilken forståelse av kvalitet man vektlegger mest har man etablert forskjellige modeller for intern og ekstern praktisk øving på de ulike studiestedene. På sett og vis er det dermed ikke de organisatoriske rammene som påvirker kvalitet, men forståelsen av kvalitet som påvirker de organisatoriske rammene. Innenfor dette handlingsrommet er det selvsagt mulig å ha god og dårlig kvalitet på studiet, men denne kartleggingen har ikke hatt som mål å gjennomføre en evaluering av en slik måloppnåelse.

På alle institusjonene arbeider man selvsagt med å sikre kvaliteten på studiene, og fellesnevneren er at dette skjer gjennom vurdering av studentene, og gjennomføring og opprettholdelse av kvalitetssikringsrutiner, slik de også er pålagt å gjøre blant annet gjennom NOKUTs krav. Det legges mye arbeid i å sørge for et godt utbytte av den praktiske treningen, samtidig som studentene mange steder kan oppleve at deres forventninger til praksisstudiet ikke nødvendigvis innfris. Samtidig understrekes det fra undervisningspersonalet at slike «brudd» i forventninger ikke alltid må forstås som dårlig kvalitet, det vesentlige er hva slags systemer man har for å følge opp erfaringene i etterkant. En stor utfordring for alle utdanningene er å sikre kontrollen med innholdet i den eksterne veilede praksisen, og kompetansen til veilederne i praksis.

Det er viktig å se kravene til veileder opp mot hva som forstås som formålet med praksis. *Veileder som «lærer»* er noe som forekommer mest ved studiestedene med mye ekstern praksis der veilederen også i stor grad har ansvar for å utvikle studentenes kliniske ferdigheter. Her krever veilederrollen også mer pedagogisk kompetanse. For eksempel har HiHm eksterne veiledere med 15 studiepoeng veilederkurs, og det diskuteres også om man skal tilby ytterligere kompetanseheving. For veiledere som underviser, er det viktig at det finnes tydelige mål for praksis som beskriver i detalj hva studentene skal vite og kunne, og at man sikrer «kalibrering», altså lik forståelse av standarder, mellom veilederne.

Veileder som mentor er relevant ved studiesteder der studentenes ferdigheter i større grad utvikles internt ved institusjonen og ekstern praksis fungerer mer som et innblikk «i den virkelige verden». Her er ikke veilederens rolle like viktig når det gjelder selve utviklingen av kliniske ferdigheter, og av den grunn er den pedagogiske kompetansen mindre viktig. I stedet er det den *faglige* kompetansen som framheves, man fungerer som en mentor for studenten. At det finnes variasjon mellom eksterne veiledere her, er ikke nødvendigvis et problem.

Som det fremkommer er det store variasjoner i organisering og utforming av studiet ved de forskjellige studiestedene. Dette gjør det også vanskelig å peke på generelle kvalitetsindikatorer som gjelder for alle studiene i alle situasjonene. For å kunne formulere kvalitetsindikatorer for utdanningene må man ha et relativt klart bilde av hvilket formål utdanningen skal ha, og hva som kjennetegner høy måloppnåelse på formålet. Kvalitetsindikatorerne må være tydelig koblet til utdanningenes formål, og må ha avledede definisjoner av måloppnåelse.

Med dette som bakgrunn peker de foreslåtte kvalitetsindikatorerne heller mot betingelser som må være til stede for at utdanningene skal nå sine egne mål. Det skilles mellom kvalitetsindikatorer for intern og ekstern praktisk øving. Områdene som pekes på som sentrale er klargjøring av studiets mål for alle parter, der de praktiske elementene har en begrunnet plass. Det må stilles krav til veilederrollen, men

kravene må sees i forhold til hvilken funksjon veilederrollen kan sies å ha ved de enkelte utdanningene. Det må videre være organiserte systemer for hvordan studenter skal lære av og sammen med andre yrkesgrupper i studiet, særlig med vekt på de andre tannhelseprofesjonene. Det må være etablerte systemer som sørger for at eksterne praksisplasser har tilstrekkelig variasjon i pasientinntak og tilstrekkelig veilederkompetanse, slik at studentene kan nå sine mål for den eksterne praktiske undervisningen. Det må også være transparente systemer for dekning av utgifter knyttet til ekstern praksis, minimum til materialbruk.

I og med at indikatorene må sees mer som generelle betingelser enn direkte målbare dimensjoner, må de tilpasses og utprøves i den enkelte utdanning for å kunne brukes som et kriteriesett i kvalitetsvurderingen.

Rapporten har kartlagt organisering av og erfaring med de praktiske delene av studiet i tannhelseutdanningene. Det grunnleggende poenget, at organiseringen må sees opp mot formålet med utdanningens formål og intenderte innretning, kan synes trivielt, men har implikasjoner i en tid hvor standardiserte læringsutbyttmål og spørsmål om hvorvidt nasjonale deleksamener skal komme på vitnemålet er høyt oppe på agendaen. Går man til for eksempel NOKUTs studiebarometer og rapporteringene av studentenes læringsutbytte der, finner man målinger som viser at bachelorstudentene i tannpleie ved Universitetet i Bergen har høyere selvrapportert læringsutbytte enn samme gruppe studenter ved Universitetet i Oslo og Høgskolen i Hedmark. Men undersøker de generelle målene i studiebarometeret de relevante kjennetegnene ved tannpleierutdanningene? Eller krever de spesifikke kjennetegnene ved utdanningene, slik de er beskrevet i denne rapporten, også at det utvikles spesifikke mål? Tidligere undersøkelser av studenters læringsutbytte har vist at disiplin- og fagforskjeller setter sitt preg på studentenes svar på en slik måte at man i større grad måler kunnskapsprofiler enn utbytte (Caspersen, Frølich, Karlsen, & Aamodt, 2014; Sweetman, Hovdhaugen, & Karlsen, 2014).

Kan tilsvarende logikk brukes for å forstå forskjeller mellom utdanningssteder innenfor samme felt også? I så fall er det kanskje ikke så rart at evnen til refleksjon og kritisk tenkning rapporteres som høyere ved bachelorstudiet i tannpleie ved Høgskolen i Hedmark enn ved de andre utdanningene, og at studentene ved bachelor i tannpleie rapporterer om høyere utbytte på variabelen teoretisk kunnskap? Man skal ikke strekke denne logikken så langt at man påstår at hele grunnlaget for studier av den typen som NOKUT gjennomfører, er rokket ved. Men man kan bruke innsikten fra dypdykk som er gjort i denne rapporten og andre steder, til å forstå mer av de resultatene som andre typer data kan få frem, og ikke ukritisk sammenligne studier og institusjoner.

Dokumentkilder

Tannlegeutdanningen ved UiB

Tannlegeutdanningen ved UiO

Programplan for studieprogrammet «OD-Oslo 2013» til Mastergrad i odontologi, UiO 2013

Praksisstudiet i 10.semester av det odontologiske grunnstudium. Håndbok for studenter og veiledere, UiO 2011

<http://www.odont.uio.no/om/historikk/>

Tannlegeutdanningen ved UiT

Eriksen, Harald M. og Hensten, Arne, «Tromsømodellen. Hva særpreger tannlegeutdanningen i Tromsø?», *Den Norske Tannlegeforenings Tidende*, årgang 119, nr. 4, 2009

Eriksen, Harald M. et al, «Tannlegeutdanningen i Tromsø. Hvordan går det?», *Den Norske Tannlegeforenings Tidende*, årgang 116, nr. 3, 2006

Handbok för den externa praktiska utbildningen till tandläkare, UiT, 2010

Rapportbok for prekliniske krav og klinisk kjernekompetanse 5.-10. semester, UiT, 2012

Stenvik, Reidun, «Sju måneder ute i distrikt for Tromsø-studenter», *Den Norske Tannlegeforenings Tidende*, årgang 114, nr. 6, 2004

Studieplan Integrert master i odontologi, UiT, 2012

Tannpleierutdanningen ved UiB

Tannpleierutdanningen ved UiO

Programplan for studieprogrammet Bachelor i tannpleie (inkl. Appendiks I, II og III), UiO 2013

Roller og ansvar i praksisstudiene, UiO 2014

Ferdighetskompendium for Bachelor i Tannpleie, UiO 2014

«Ekstern praksis – tannpleierutdanningen i Tromsø, Norge», notat, UiT, 2014

Praksishefte, 4. semester, UiT

Praksishefte, 5. semester, UiT

Studieplan Bachelor i tannpleie, UiT, 2012

Tannteknikerutdanningen ved HiOA

«Om praksisperioden klinisk protetikk i tannteknikerstudiet», informasjonsskriv til praksisinstitusjoner, HiOA

Opplæringsplan Emne 9A - Praksis i fast protetikk, HiOA, 2014

Opplæringsplan Emne 9B - Praksis i avtakbar protetikk, HiOA, 2014

Programplan for bachelorstudiet i tannteknikk, HiOA, 2014

Referanser

- Aarskog, V. (1998). Sammenhængen mellom skole og praktik i detaljhandelsuddannelsen - en kortlægning. København.
- Aarskog, V. (2003). *Mellom skole og praktik: Fire teoretiske forståelsesrammer til belysning av sammenhængen mellom skole og praktik*. København: DPU's forlag.
- Abbott, P., og Meerabeau, L. (1998). *The sociology of the caring professions*: Psychology Press.
- Arnesen, C. Å. (2002). Flukt fra lærer og førskoleyrket. *NIFU Skriftserie*,(8).
- Arnesen, C. Å. (2012). Profesjonsutdannedes overgang fra utdanning til arbeid: Arbeidsmarkedstilpasning, yrkesverdier og tilfredshet med arbeid og utdanning. NIFU-report 13/2012. Oslo: NIFU.
- Arnesen, C. Å., og Næss, T. (2000). *Personellsituasjonen i sosialtjenesten og barneverntjenesten*. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Bates, R. A., Holton, E. F., og Seyler, D. L. (1996). *Validation of a transfer climate instrument*. Minneapolis: AHRD.
- Becker, H. S., Geer, B., Hughes, E. C., og Strauss, A. L. (1961). *Boys in white : student culture in medical school*. Chicago ,.
- Benner, P. (2010). *Educating nurses a call for radical transformation*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Benner, P., og Heggen, K. (2010). *Å utdanne sykepleiere. Behov for radikale endringer*. Akribe.
- Bereiter, C. (1995). A dispositional view of transfer. *Teaching for transfer: Fostering generalization in learning*, 21-34.
- Biggs, J. (1996). Enhancing teaching through constructive alignment. *Higher education*, 32(3), 347-364.
- Bloom, B. S. (1956). *Taxonomy of educational objectives* (Vol. 1): David McKay New York.
- Brandt, E. (2005). Kartlegging av praksisbasert høyere utdanning. *NIFU STEP skriftserie*, 8, 2005.
- Bråten, I. (2002). *Læring i sosialt, kognitivt og sosialt-kognitivt perspektiv*. Oslo: Cappelen akademisk forl.
- Buchmann, M., og Floden, R. E. (1992). Coherence, the rebel angel. *Educational Researcher*, 21(9), 4-9.
- Carter, R. (1985). A taxonomy of objectives for professional education. *Studies in Higher Education*, 10(2), 135-149.
- Caspersen, J. (2011). Evaluering av samarbeidsmidler i helse- og sosialfagutdanningene *NIFU-rapport*. Oslo: NIFU.
- Caspersen, J., de Lange, T., Prøitz, T. S., Solbrekke, T. D., og Stensaker, B. (2011). LEARNING ABOUT QUALITY– perspectives on learning outcomes and their measurement. . Oslo: University of Oslo.
- Caspersen, J., Frølich, N., Karlsen, H., og Aamodt, P. O. (2014). Learning Outcomes Across Disciplines and Professions: Measurement and Interpretation. *Quality in Higher Education*. doi: 10.1080/13538322.2014.904587
- Caspersen, J., og Kårstein, A. (2013). Kvalitet i praksis. Oppfatninger om kvalitet blant praksisveiledere. NIFU-rapport 14/2013.
- Caspersen, J., Wiborg, Ø., og Lødding, B. (2011). *Praksisutbytte? : kunnskapsoversikt om ungdoms utbytte av praksis i opplæringen*. Oslo: NIFU.
- Chi, M. T., Bassok, M., Lewis, M., Reimann, P., og Glaser, R. (1989). Learning from examples via self-explanations. *Knowing, learning, and instruction: Essays in honor of Robert Glaser*, 251-282.
- Dewey, J. (1904). The relation of theory to practice in education. *The third yearbook of the National Society for the Scientific Study of Education: Part 1: The relation of theory to practice in the education of teachers*, 3.
- Ellis, H. C. (1965). *The transfer of learning*. New York: Macmillan.
- Eraut, M. (1994). *Developing professional knowledge and competence*. London: Falmer Press.

- Fauske, H., Kollstad, M., Nilsen, S., Nygren, P., og Skårderud, F. (2006). *Utakter. Om helse- og sosialfaglig kompetanse i utdanning og praksis*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Grimen, H., og Molander, A. (2008). *Profesjon og skjønn*.
- Grossman, P., Compton, C., Igra, D., Ronfeldt, M., Shahan, E., og Williamson, P. (2009). Teaching Practice: A Cross-Professional Perspective. *Teachers College Record*, 111(9), 2055-2100.
- Guile, D., og Young, M. (2003). Transfer and Transition in Vocational Education: Some theoretical Considerations. In T. Tuomi-Gröhn & Y. Engestrom (Eds.), *Between School and Work. New Perspectives on Transfer and Boundary Crossing*. Oxford: Elsevier Science Ltd.
- Hammerness, K. (2006). From coherence in theory to coherence in practice. *Teacher College Record*, 108(7), 1241-1265.
- Hansen, M. P. (2004). *Samspillet mellom skole og virksomhet i vekselsuddanerlsene*. København: Roskilde Universitetsforlag.
- Harvey, L., og Green, D. (1993). Defining Quality. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 18(1), 9-34. doi: 10.1080/0260293930180102
- Hatlevik, I. K. R. (2012). Praksis i studiene. En undersøkelse blant praksisveiledere, faglærere og studenter ved fem profesjonsutdanninger. HiOA-småskrift 2012, nr. 2. .
- Hatlevik, I. K. R., Caspersen, J., Vindegg, J., og Smeby, J.-C. (2011). Praksis og teori. En undersøkelse blant undervisningspersonalet ved fem profesjonsutdanninger. Oslo: Høgskolen i Oslo.
- Heggen, K., og Smeby, J.-C. (2012). Gir mest mulig sammenheng også den beste profesjonsutdanninga? *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 96(1), 4-14.
- Hiim, H., og Hippe, E. (2001). *Å utdanne profesjonelle yrkesutøvere*. Oslo: Gyldendal.
- kunnskapsdepartement, D. k. (2012). *Utdanning for velferd. Samspill i praksis*. (Meld. St. 13 (2011-2012)). Kunnskapsdepartementet.
- Kyrre Lekve, Olsen, D. S., og Fevolden, A. (2013). Glidende overgang. Flaskehals og oppgavedeling i bildediagnostikk. NIFU-rapport 46/2013.
- Kårstein, A., og Aamodt, P. O. (2012). Opptakskrav, vurderingsformer og kvalitet i sykepleierutdanningen. NIFU rapport 14, 2012. Oslo: NIFU.
- Kårstein, A., og Caspersen, J. (2014). Praksis i helse- og sosialfagutdanningene. NIFU-rapport 16/2014.
- Merton, R. K., Reader, G. G., og Kendall, P. L. (1957). *The Student-physician introductory studies in the sociology of medical education*. Cambridge, Mass.: Published for the Commonwealth Fund by Harvard University Press.
- Miettinen, R., og Peisa, S. (2002). Integrating school-based learning with the study of change in working life: the alternative enterprise method. *Journal of Education and Work*, 15(3), 303-319.
- NOU 2005:11. Det offentlige engasjement på tannhelsefeltet. Et godt tilbud til de som trenger det mest. . *Helse- og omsorgsdepartementet*.
- Persson, J. (1995). *Kontekstens betydning for transfer*. København: Roskilde Universitetsforlag.
- Prøitz, T. S. (2010). Learning outcomes: What are they? Who defines them? When and where are they defined? *Educational assessment, evaluation and accountability*, 22(2), 119-137.
- Rambøll. (2007). *Utredningsprosjekt om samarbeid mellom høyere utdanning og arbeidsliv*. Oslo:: Rambøll Management.
- Rørstad, K., Gunnes, H., og Wiig, O. (2014). Kartlegging og analyse av tannhelse- og odontologisk forskning i Norge. NIFU-rapport 48/2014.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner : how professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Sfard, A. (1998). On Two Metaphors for Learning and the Dangers of Choosing Just One. *Educational Researcher*, 27(2), 4-13.

- Sheppard, S. D., Macatangay, K., Colby, A., og Sullivan, W. M. (2009). *Educating engineers: designing for the future of the field*. San Francisco, Calif.: Jossey-Bass.
- Shulman, L. S. (2005). Signature pedagogies in the professions. *Daedalus*, 134(3), 52-59.
- Skårderud, F., Fauske, H., Kollestad, M., Nilsen, S., og Nygren, P. (2005). Profesjonelle handlingskompetanser- utakter mellom utdanning og yrkespraksis. *Norsk Pedagogisk Tidsskrift*(6), 461-476.
- Smeby, J.-C., og Heggen, K. (2012). Coherence and the development of professional knowledge and skills. *Journal of Education and Work*, 1-21. doi: 10.1080/13639080.2012.718749
- Stark, R. (2000). Experimental investigations of the transfer problem. *Educational Research*(3), 395-415.
- Stevenson, J. (2002). Concepts of workplace knowledge. *International Journal of Educational Research*, 37(1), 1-15.
- Sullivan, W. M. (2005). *Work and integrity : the crisis and promise of professionalism in America* (2nd ed.). San Francisco: Jossey-Bass.
- Sullivan, W. M., Colby, A., Wegner, J. W., Bond, L., og Shulman, L. S. (2007). *Educating lawyers: preparation for the profession of law*. San Francisco: Jossey-Bass : John Wiley.
- Sullivan, W. M., og Rosin, M. S. (2008). *A new agenda for higher education : shaping a life of the mind for practice*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Sweetman, R., Hovdhaugen, E., og Karlsen, H. (2014). Learning outcomes across disciplinary divides and contrasting national higher education traditions. *Tertiary Education and Management*, 20(3), 179-192.
- Tatto, M. T. (1996). Examining values and beliefs about teaching diverse students: Understanding the challenges for teacher education. *Educational evaluation and policy analysis*, 18(2), 155-180.
- Tatto, M. T., Schwille, J., Senk, S. L., Ingvarson, L., Rowley, G., Peck, R., . . . Reckase, M. (2011). *Policy, Practice, and Readiness to Teach Primary and Secondary Mathematics in 17 Countries. Findings from the IEA Teacher Education and Development Study in Mathematics (TEDS-M)*. Amsterdam: IEA.
- Terum, L. I., og Smeby, J.-C. (2014). Akademisering, kvalitet og relevans: Debatten om utdanningen til velferdsstatens profesjoner. In N. Frølich, E. Hovdhaugen & L. I. Terum (Eds.), *Kvalitet, kapasitet og relevans. Utviklingstrekk i norsk høyere utdanning*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Torff, B. (1999). Tacit knowledge in teaching: Folk pedagogy and teacher education. In R. J. Sternberg & J. A. Horvath (Eds.), *Tacit knowledge in professional practice*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Tuomi-Gröhn, T., og Engeström, Y. (2003). Conceptualizing Transfer: From Standard Notions to Developmental Perspectives. In T. Tuomi-Gröhn & Y. Engeström (Eds.), *Between School and Work. New Perspectives on Transfer and Boundary Crossing*. Oxford: Elsevier Science Ltd.
- Vabø, A., og Sweetman, R. (2011). Praksisorienterte studietilbud: Eksempler fra ingeniørutdanning, markedsføringsfag, humanistiske og samfunnsvitenskapelige fag. NIFU rapport 3/2011 (pp. 32). Oslo: NIFU Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- Vågan, A. (2009). *Physicians in the making*. (Ph.D.), Oslo University College, Oslo.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice : learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Widström, E., Nordengen, R., og Olsen, T. (2010). Få tannlegespesialister i distriktene. *Tidsskrift for den norske legeforening*, 130(595).

Vedlegg

Intervjuguide for intervjuer med faglig og administrativ ledelse

Syn på formål og kvalitet

- Hva er formålet med praktisk øving ved det aktuelle studiet?
- Vektlegger de ulike gruppene som er intervjuet ulike formål?
- Diskuteres det spenninger mellom ulike formål?
- Hvor viktig er de ulike praktiske elementene for kvalitet og relevans i utdanningen?
- Hva er de tre viktigste tingene man skal lære gjennom de praktiske elementene i studiet?
- Hva mener de ulike gruppene er god kvalitet i praktiske studier i utdanningen?
- Er det noen motsetninger mellom de ulike gruppene? Opplever studentene noen motsetninger?

Lokal struktur, organisering og styring

- Hvordan fastsettes mål og innhold for de forskjellige praktiske delene i studiet (prosess, involverte aktører, hensyn)?
- I hvilken grad er mål og innhold tydeliggjort i planer som blir gjort kjent for de involverte aktørene (studenter, undervisningspersonell ved universitetet/høyskolen, veiledere/praksissteder)?
- I hvilken grad brukes læringsutbytte som styrings- og kvalitetsutviklingsverktøy av ledelsen?
- Hva slags styringsdokumenter finnes det for praksisstudiene (eksterne, interne)?
- Hvordan oppleves innholdet/retningslinjene i eksterne styringsdokumenter, hvis de i det hele tatt brukes?
- Hvilken betydning har eksterne dokumenter og planer for hvordan praksis organiseres og gjennomføres ved universitetet/høyskolen?
- Hvordan er og hvordan fungerer dagens finansieringsmodell for praksisstudiene?

Samarbeid om klinisk undervisning og praksis

- Hvordan organiseres samarbeidet for intern praksis mellom utdanningsstedene og klinikker og lignende?
- Hvordan er samarbeidet mellom utdanningsinstitusjonen og det eksterne praksisstedet organisert og hvordan fungerer det?
 - Hvilke krav stilles til praksisstedet?
 - Hvilke krav stilles til veiledning og veiledere kompetanse og kompetanseutvikling?
- Hvordan kobles teoretisk og praktisk innhold sammen i de ulike praktiske delene av studiene?
- Hvordan skiller forberedelsene til de ulike formene for praktisk undervisning seg fra hverandre? (Informasjon om formålet med praksis, innholdet, planene, strukturen, nyttige tips, e-læring, osv.)
- Hvordan forberedes de involverte aktørene på praksisstudiene?
- Hvordan er de praktiske elementene utformet og integrert i studiet?
- Hvordan kobles de praktiske elementene til andre elementer i utdanningen?

Opplevd kvalitet og relevans

- Hva er det studentene faktisk lærer gjennom praksisstudiene?
- Hvordan er studentenes kvalifikasjoner og ferdigheter ved oppstarten av studiet?
- Hva slags pasientgrupper møter studentene gjennom ulike praksisdeler og hvilken betydning har det for læringsutbyttet? Hvorfor disse?
- Har studentene felles praksis med studenter i andre profesjonsfag og hvilken betydning har det for læringsutbyttet? Hvorfor disse studentene?
- Hva skal til for at studenter fra ulike profesjonsutdanninger utvikler ferdigheter i tverrprofesjonelt samarbeid gjennom felles praktiske elementer i studiene?
- Hvordan er kvaliteten på de praktiske delene av undervisningen, og hvilke forhold påvirker kvaliteten?

Vurdering og veiledning

- I hvilken grad finner det sted en systematisk vurdering av kvalitet og relevans i praktiske delene av studiene (mål, innhold/aktiviteter, veiledning, læringsutbytte)?
- Hvordan vurderes studentenes innsats og prestasjoner (læringsutbytte)?
 - Hva slags vurderingsformer benyttes?
 - Hvordan følges vurderingene opp?
- I hvilken grad drives det systematisk kompetanseutvikling for veiledere? Hva slags kompetanseutviklingstiltak er det snakk om?
- Hvordan fungerte veiledningen i de forskjellige praktiske undervisningselementene, slik studentene så det? Hvordan vurderer studentene kvaliteten på veiledningen de fikk av de ulike gruppene ansatte?
- Hadde veileder kompetanse til å fungere som en støtte og tilrettelegger?
 - Ble det lagt til rette for at det studentene hadde av kunnskaper og ferdigheter ble brukt, og fikk de tilbakemelding på dette?
 - Var det variasjon i arbeidsoppgaver med hensyn til bl.a. innhold, vanskelighetsgrad, samarbeid, interaksjonsmuligheter, rutinepreg og frihet til å prøve seg fram? Forskjeller mellom ulike former for praktisk trening?

Utfordringer og forbedringsmuligheter

- Hva er de viktigste utfordringene knyttet til praksisstudiene?
- Hva vil være hensiktsmessige tiltak for forbedring av praksisstudiene på akkurat dette studiet/studiestedene?

Intervjuguide for intervjuer med undervisningspersonale

Innhold, organisering og omfang av praksis

- Hva slags praktiske elementer inngår i tannlege-/tannpleier-/tannteknikerutdannelsen ved deres institusjon?
- Hvordan er de praktiske elementene utformet og integrert i studiet?
 - Hvordan kobles de praktiske elementene til andre elementer i utdanningen?
 - Hvor stor del av utdanningen utgjør forskjellige former for praktiske emner, til sammen og hver for seg?

Syn på formål og kvalitet

- Hva anser dere er formålet med praktiske studier i tannlege-/tannpleier-/tannteknikerutdannelsen?
- Hvor viktig er de ulike praktiske elementene for kvalitet og relevans i utdanningen?
- Hva vil dere si er god kvalitet i praktiske studier i utdanningen?
- Hva er de tre viktigste tingene man skal lære gjennom de praktiske elementene i studiet?

Lokal organisering, styring og struktur

- Hvordan fastsettes praksisstudienes mål og innhold?
- I hvilken grad er mål og innhold tydeliggjort i planer som blir gjort kjent for de involverte aktørene (studenter, undervisningspersonell ved universitetet/høyskolen, veiledere)?

Styringsdokumenter og finansiering

- Hva slags styringsdokumenter finnes det for praksisstudiene (eksterne, interne)?
- Hvordan opplever dere innholdet/retningslinjene i eksterne styringsdokumenter?
- Hvilken betydning har eksterne dokumenter og planer for hvordan de praktiske delene av studiet organiseres og gjennomføres?
- Hvordan er og hvordan fungerer dagens finansieringsmodell for praksisstudiene?

Opplevd kvalitet og relevans

- Hva er det studentene faktisk lærer gjennom de praktiske delene av studiene?
- Hvordan opplever dere innholdet i de praktiske delene av studiet (kvalitet, relevans)?
- Hva slags pasientgrupper treffer studentene?
 - Hvorfor disse?
- Hvordan opplever dere forholdet mellom de praktiske delene av studiene og de øvrige delene av studiet?
- Har studentene felles praktiske emner med studenter i andre profesjonsfag og hvilken betydning har det for læringsutbyttet?
- Hva skal til for at studenter fra ulike profesjonsutdanninger utvikler ferdigheter i tverrprofesjonelt samarbeid gjennom felles praksisstudier?
- Hvilken betydning har organiseringen av praksisstudiene for kvalitet og relevans?

Vurdering og Veiledning

- I hvilken grad finner det sted en systematisk vurdering av kvalitet og relevans i de praktiske delene av studiet (mål, innhold/aktiviteter, veiledning, læringsutbytte)?
- Hvordan vurderes studentenes innsats- og prestasjon(læringsutbytte)?
 - Hva slags vurderingsformer benyttes?
 - Hvordan følges vurderingene opp?
- Hvordan er kvaliteten på den praktiske undervisningen?
- Hvilke forhold påvirker kvaliteten på oppfølging i den praktiske undervisningen?
- I hvilken grad drives det systematisk kompetanseutvikling for veiledere? Hva slags kompetanseutviklingstiltak er det snakk om?
- Hvordan er studentenes kvalifikasjoner og ferdigheter ved starten av den praktiske delen av studiet? Og ved slutten?

Samarbeid mellom yrkesfelt og utdanningsinstitusjon

- Hvordan er samarbeidet mellom yrkesfeltet og det interne emnet/studiedelen organisert? Hvordan oppleves det? Hvordan sikrer man samarbeid med yrkesfeltet i de interne praksissituasjonene?
- Hvordan opplever dere sammenhengen mellom intern og ekstern praktisk øving?
- Hvilke krav stilles til kompetanse for de som underviser og veileder i de praktiske delene av studiet?
- Og til praksisstedene- stilles det (tilstrekkelige) krav til dem?

Utfordringer og forbedringsmuligheter

- Hva er de viktigste utfordringene knyttet til praksisstudiene?
- Hva vil være hensiktsmessige tiltak for forbedring av praksisstudiene?

Intervjuguide for intervjuer med studenter

Syn på formål og kvalitet

- Hvordan er de praktiske elementene i studiet organisert? Hvor mye har dere av de forskjellige delene av studiet?
- Hva anser dere er formålet med praktiske studier i tannlege-/tannpleier-/tannteknikerutdannelsen?
- Hva vil dere si er god kvalitet i praktiske studier i utdanningen?
- Hva er de tre viktigste tingene man skal lære gjennom de praktiske elementene i studiet?

Opplevd kvalitet og relevans

- Hva har du/dere faktisk lært gjennom de forskjellige praktiske delene i studiet?
 - Kan du beskrive litt hva slags oppgaver du har hatt i de forskjellige praktiske delene? Hvordan så en typisk dag ut?
 - Hvilke ferdigheter og kunnskap har du forbedret/fått gjennom praksis?
 - Hva slags pasientgrupper traff dere?
 - Hvilken kontakt hadde du/dere med andre yrkesgrupper? Hva lærte du av dette?
- Hvordan opplever du/dere innholdet i de praktiske studiene med hensyn til kvalitet og relevans?
- Hvordan er forholdet mellom praktisk øving og de øvrige delene av studiet?
- Hvordan forberedes dere/forbereder dere dere før de ulike praktiske undervisningsformene? Hvordan skiller forberedelsene til de ulike formene for praktisk undervisning seg fra hverandre?
 - (Informasjon om formålet med praksis, innholdet, planene, strukturen, nyttige tips, e-læring, osv.)
- Stemte den praktiske undervisningen med dine forventninger?
- Hvordan er forholdet mellom de ulike praksisdelenene?
- Hadde dere tilstrekkelig muligheter for ulike typer praksis?

Lokal organisering, styring og struktur

- Kjenner du/dere til planene som beskriver mål og innhold av den praktiske undervisningen?
 - Kjente du til hva slags forventet læringsutbytte man skulle få av den praktiske undervisningen?
 - Når ble du/dere kjent med disse planene?
 - Brukes de i undervisningen/ jobbingen med studiene? Gi eventuelt eksempler på hvordan.
 - Brukte ulike typer undervisningspersonell læringsutbyttebeskrivelser i undervisnings- eller veiledningssituasjoner (veiledere, ansatte, andre)? Hvordan?
- Hvordan opplevde du/dere samarbeidet mellom utdanningsinstitusjonen og praksisstedet? Og samarbeidet mellom eksterne veiledere som kommer inn og de ansatte ved institusjonen?
- Vet dere hvordan dere blir vurdert på studiet? Hvordan ble deres innsats i praksis vurdert? Var vurderingskriteriene og -grunnlaget tydelig? Er det like forventninger fra de ulike personene/rollene som er involvert i studiene?
- Hva slags rutiner var det for å gi tilbakemeldinger om selve praksisdelen? Hvordan følges disse tilbakemeldingene opp?

Veiledning

- Hvordan fungerte veiledningen i de forskjellige praktiske undervisningselementene? Hvordan ville du/dere evaluere kvaliteten på veiledningen du fikk?
- Hadde veileder kompetanse til å fungere som en støtte og tilrettelegger?
- Ble det lagt til rette for at det du hadde av kunnskaper og ferdigheter ble brukt, og fikk du tilbakemelding på dette?
- Var det variasjon i arbeidsoppgaver med hensyn til bl.a. innhold, vanskelighetsgrad, samarbeid, interaksjonsmuligheter, rutinepreg og frihet til å prøve seg fram?

Utfordringer og forbedringsmuligheter

- Hva er de viktigste utfordringene knyttet til de ulike praktiske elementene i studiet?
- Hva vil være hensiktsmessige tiltak for forbedring av praksisstudiene?

Tabelloversikt

Tabell 1 - Studieplasser tannpleierstudier per år (DBH)	29
Tabell 2 - Studieplasser tannteknikerstudie per år (DBH)	29
Tabell 3 - Uteksaminerte studenter per år- tannlegestudier (DBH)	30
Tabell 4 - Uteksaminerte studenter per år – tannpleierstudier (DBH)	30
Tabell 5 - Uteksaminerte studenter per år- tannteknikerstudiet (DBH)	30
Tabell 6 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannlegeutdanning UiB (Kilde: besvarelse fra studiestedet, samt studieplan)	32
Tabell 7 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiB (Kilde: studieplan)	35
Tabell 8 - Tetthet personell/studenter - tannlegeutdanning UiB (Kilde: besvarelse fra UiB)	36
Tabell 9 - Oversikt over antall eksterne praksisplasser i enkelte fylke - tannlegeutdanningen UiB 2014..	39
Tabell 10 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannlegeutdanning UiO	46
Tabell 11 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiO	47
Tabell 12 - Innholdsmessig oppbygning av studiet - tannlegeutdanning ved UiT	55
Tabell 13 - Emner med intern ferdighetstrening og/eller praktisk klinisk undervisning, 3.-5. studieår. Tannlegeutdanningen ved UiT	56
Tabell 14 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannlegeutdanning UiT	57
Tabell 15 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannpleierutdanning UiB	71
Tabell 16 - Eksamens- og vurderingsformene - emnene med intern praksis/ferdighetstrening - tannpleierutdanning UiB	73
Tabell 17 - Oversikt over antall plasser og studenter 2014	76
Tabell 18 - Oppbygging av studiet / praksis- tannpleierutdanning UiO	81
Tabell 19 - Planskjema for studiene, inkl. tidspunkt for ferdighetstrening og klinikk	82
Tabell 20 - Organisering av ekstern praksis - tannpleierstudiet ved UiO (Programplan for Bachelor i tannpleie)	85
Tabell 21 - Emner med praksis (intern + ekstern) tannpleierutdanning UiT	89
Tabell 22 - Organisering av intern praksis – tannpleierutdanning UiT	90
Tabell 23 - Eksamens- og vurderingsformene i emnene med intern praksis. Tannpleierutdanning UiT ...	91
Tabell 24 - Eksamens- og vurderingsformene i emnene med ekstern praksis. Tannpleierutdanningen UiT	92
Tabell 25 - Emner med praksis (intern + ekstern) - tannteknikerutdanning HiOA	96
Tabell 26 - Eksamensformer i emner med intern praksis/ferdighetstrening. Tannteknikerutdanning HiOA. * studieretningsemner	97
Tabell 27 - Eksamensformer i emner med ekstern praksis. Tannteknikerutdanning HiOA	99
Tabell 28 - Ulike studiers vektlegging av ulike representasjoner. x= vektlegges xx=stor vekt, xxx=svært stor vekt.....	105

Tabell 29 - Ulike syn på kvalitet operasjonalisert for tannhelseutdanninger	109
Tabell 30. Forslag til prosessindikatorer for praktisk trening i tannhelseutdanningene på universitet og høyskole	115

Figuroversikt

Figur 1. Informantgrupper, datakilder og ulike felt i studiet	17
Figur 2. Overføring/transfer fra læringssituasjon til anvendelsessituasjon.	26

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no